

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

V. évfolyam

1995/4.

A TARTALOMBÓL

A Magyar Hadtudományi Társaság
megalakulása 5. évfordulója
alkalmából

A POLITIKA ÉS A HONVÉDELEM

címmel rendezett ünnepi fórumának
teljes anyaga.

Előadások és hozzászólások

Az MTA IX. osztálya
Hadtudományi Bizottságának
beszámolója
a magyar hadtudomány helyzetéről
1989–1995

**A Magyar
Hadtudományi Társaság
folyóirata**

Felelős kiadó:
DR. SZABÓ JÓZSEF,
a társaság elnöke

A folyóirat
szerkesztőbizottsága

Elnök:
DR. CZÉKUS JÁNOS,
a társaság alelnöke

Elnökhelyettes:
HORVÁTH ISTVÁN
főszerkesztő

Tagjai:
dr. Barna Géza,
Balta Ferenc,
dr. Béres Endre,
dr. Bertalan György,
dr. Fülöp Imre,
dr. Gáspár Tibor,
dr. Turák János,
dr. Opál Sándor,
dr. Orodán Sándor,
dr. Pataky Iván,
dr. Pekó József,
Zimits Rezső.

Szerkesztőbizottság és kiadó:
1581 Budapest,
Hungária krt. 9—11.
Tel.: 260-07-40/1359 mellék

Levélcím:
1581 Budapest, Pf. 15.

A folyóiratot gondozta,
szedte és tördelte:
BAUSZ Kft.

Nyomtatta:
MSZH NYOMDA

Felelős vezető:
Nagy László

ISSN 1215—4121

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

V. évfolyam

4. szám

1995. december

Megalakulásának 5. évfordulója alkalmából
a Magyar Hadtudományi Társaság 1995. december 4-én
a Hadtörténeti Múzeum és Levéltár dísztermében

A POLITIKA ÉS A HONVÉDELEM

címmel ünnepi fórumot rendezett.

A fórum első részében *dr. Szabó József*, a társaság elnöke köszöntötte a résztvevőket, átadta a Tanárky-díjakat, ismertette *dr. Göncz Árpád*, a Magyar Köztársaság elnökének, a fórum védnökének a társaság tagjaihoz intézett levelét, majd méltatta a társaság tevékenységét.

A rendezvény második részében

dr. Somogyi Ferenc,
a Külügyminisztérium közigazgatási államtitkára és

dr. Fodor István,
a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkára
tartott előadást a politika, a biztonságpolitika és a honvédelem kérdéseiről. Az előadásokat hozzászólások követték.

Az elnökség döntése alapján a folyóirat e számában közreadjuk az ünnepi fórum teljes anyagát, kiegészítve az írásban beküldött hozzászólásokkal. Ugyancsak e számban publikáljuk az MTA IX. osztálya Hadtudományi Bizottságának beszámolóját a magyar hadtudomány helyzetéről.

Tartalomjegyzék

ÖTÉVES A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG

Dr. Szabó József	A társaság megalakulásának körülményei, helyzete, eredményei és feladatai	5
------------------	--	---

A POLITIKA ÉS A HONVÉDELEM

Dr. Somogyi Ferenc	A katonai tényező fontossága a magyar biztonságpolitikában	13
Dr. Fodor István	A honvédelem rendszere és kapcsolata a politikával	17

HOZZÁSZÓLÁSOK

Dr. Pírityi Sándor	Az ország biztonsága és a katonai erő	25
Dr. Vámosi Zoltán	Politika és válságkezelés	27
Dr. Hajma Lajos	A Magyar Köztársaságot érintő lehetséges és valóságos veszélyforrások	30
Dr. Turák János	Politika-gazdaság-honvédelem	34
Dr. Szabó János	A politikai szféra és a hadsereg	37
Dr. Kovács Jenő	Hadászat és geopolitika	41
Dr. Simon Sándor	A belső és a külső veszélyek értelmezéséről	42
Dr. Szternák György	A katonai veszélyeztetettségről	47
Siposné dr. Kecskeméthy Klára	A biztonságot fenyegető nem katonai jellegű kihívások	50
Dr. Csabai Károly – dr. Móricz Lajos	A honvédségi szervezetek átalakítását meghatározó tényezők	52

Dr. Sándor Vilmos	A politika és a határőrség	58
Barta Vámos László	A védelem integrált rendszeréről	62
Dr. Pintér István	A honvédség szervezeti kultúrájáról	64
Dr. Harai Dénes	Szellemi kompatibilitás, lojalitás, tolerancia, empátia	65
Nagy Miklós	A hadtudomány arculatáról	67
Dr. Várhegyi István	Eredményeink és a jövőnk	70
Dr. Fenyves Péter	Új technológia a XX. század végén	71
BEMUTATJUK A TÁRSASÁG TANÁRKY-DÍJASAIT		73
A TÁRSASÁG SZPONZORAINAK KÖSZÖNTŐ ELISMERÉSE		74
A MAGYAR HADTUDOMÁNY HELYZETÉRŐL		
Az MTA IX. Osztálya Hadtudományi Bizottságának beszámolója		77

*A folyóiratunkban megjelenő cikkeket szakmailag nem bírálthatjuk,
azok tartalmáért a szerző felel!*

ÖTÉVES A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG

A társaság megalakulásának körülményei, helyzete, eredményei és feladatai

*Dr. Szabó József ny. vezérőrnagy,
a hadtudományok doktora, a Magyar Hadtudományi Társaság elnöke*

Öt éve alakult meg a Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT). Egy ilyen rövid periódus a történelemben csak egy pillanat, egy szervezet életében sem számít nagy időnek, mi azért mégis elégedettséggel és némi büszkeséggel gondolunk társaságunk öt éves múltjára, mert tagságunk tenni akarása s ezen túlmenően a hadtudományi kutatásban végzett munkája mindenképpen elismerést érdemel. Az MHTT tagsága eddigi eredményes tevékenysége iránti tisztelet és elismerés kifejezése az ünnepi tudományos fórum, amely 1995. december 4-én a Hadtörténeti Múzeum dísztermében ünnepélyes külsőségek között, hazánk legmagasabb közjogi méltósága, *dr. Göncz Árpád köztársasági elnök fővédnöksége* mellett, *Fodor István*, a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkára és *Somogyi Ferenc*, a Külügyminisztérium közigazgatási államtitkára közreműködésével zajlott le. Megjelenésük és felszólalásuk elismerése társaságunk öt éves munkájának, amelyet a sok-sok gond mellett alapvetően mégis az eredmények fémjeleznek. Úgy gondolom, hogy társaságunk iránti figyelem és elismerés kifejezéseként értékelhetjük azt az érdeklődést is, amely a nagy számban megjelent érdeklődő részéről munkánk iránt a fórum keretében is megnyilvánult. Köszönjük!

Hogyan is indult az MHTT szervezeti élete, mi is történt e rövid időszak alatt, amíg társaságunk elérkezett fennállásának ötödik évfordulójához? Tekintsük át röviden ezt a fél évtizedet!

□ 1983-ban, a hadtudomány kérdései iránt érdeklődő és azt művelni akaró kis csoport kezdeményezésére megalakult egy hadtudományi klub, amely annak a *Kiss Károly* eredesnek a nevét vette fel, aki a MTA elődjének – az Országgyűlés 1827-ben hozott határozatával életre hívott Magyar Tudós Társaságnak – 1831-től levelező, majd 1840-től rendes tagja volt. Nos, ebben a klubban szerepet vállalók fejében fogamzott meg még 1990 nyarán a gondolat, hogy létre kellene hozni egy, ezen tudományterülettel foglalkozó társaságot, amelynek tagjai szélesebb körben művelnék a

hadtudományt, és kimozdítanak a magyar hadtudományi kutatást abból az állapottól, amelyben évtizedekig volt. Ezt a gondolatot a világban végbemenő változások, s az ezekből következő jelentkező és sürgősen megválaszolandó, a hadügy kérdéseit érintő problémák is alátámasztották. Az elgondolást tett követte, s 1990. október 13-án több mint 150 fővel megalakult a Magyar Hadtudományi Társaság, mint független, jogilag bejegyzett társadalmi szervezet. *Tevékenységeinek célja volt akkor és maradt ma is: összefogni mindazok munkáját, akik a hadtudomány kérdései iránt érdeklődnek, e területeken kutatásokat végeznek vagy egyáltalán szeretnének megismerkedni mindazzal, amit ma hadtudománynak neveznek.*

Az alapítók határozott szándéka volt, hogy a hadüggyel összefüggő elméleti és gyakorlati kérdések megválaszolásával segítséget nyújtanak a döntéshozóknak, a tagság szellemi kapacitását mozgósítva olyan aktuális témákat igyekeznek elméletileg megalapozni, amelyek az elmúlt évtizedekben – objektív okok miatt – elkerülték a kutatók figyelmét, vagy ha azokat kutatták is, megvitatásukra, publikálásukra nem volt lehetőség.

A társaság célul tűzte maga elé, hogy: segíti a tudományos eredményeknek a gyakorlatban való alkalmazását; folyamatosan biztosítja tagjai részére a tudományos továbbképzés lehetőségét, ismereteik színvonalának emelését; fórumot biztosít részükre tudományos tevékenységük kifejtésére; segíti tagjai eredményeinek elismerését és elismertetését. Ezen célok elérése érdekében a társaság konferenciákat, ankétokat, szakszemináriumokat, vitaüléseket, klubdelutánokat stb. rendez; a hadtudomány fejlődését segítő bemutatókat, kiállításokat szervez, szakirodalmi tájékoztatókat tart; részt vesz a hadtudományi kutatási, fejlesztési és oktatási témák meghatározásában, segíti azoknak a gyakorlatban való megvalósítását; hozzájárul a fiatal szakemberek fejlődéséhez, számukra fórumot biztosít eredményeik publikálásához; szakosztályai útján segíti a hadiiparnak a hadtudomány eredményei iránt érdeklődő ágazatait, hozzájárul a hadiipar történetének, hagyományainak és technikai emlékeinek ápolásához; a Hadtudomány című folyóirat rendszeres kiadásával fórumot biztosít a tagság részére, hogy gondolataikat megismertethessék; állami és társadalmi szervezetek részére – felkérés esetén – a hadtudomány különböző területeit érintő szakvéleményt készít; pályázatokat hirdet és az arra érdemeseket különböző elismerésben részesíti; a kiemelkedő tudományos tevékenységet elérő kutatói részére díjat alapít és íté oda.

A társaság kapcsolatot épít ki és tart fenn állami és társadalmi szervezetekkel, más tudományterületen tevékenykedő intézményekkel és egyesületekkel, továbbá külföldi országok szakmai egyesületeivel és nemzetközi szövetségekkel. Ezen célok részben megvalósultak, van azonban még tennivaló, különösen a külföldi kapcsolatok kiépítése terén. Meg kell persze jegyezni, hogy ez jelentős anyagi ráfordítást is igényelne, s a szűkös anyagi lehetőségeink hátráltatják ezen cél megvalósítását.

A társaság anyagi helyzetének javítása érdekében, a gazdálkodó szervek felkérésére, kölcsönösen elfogadott díjazás ellenében, saját szakterületén szerződéses (megbízásos) munkákat vállal és bonyolít le.

Az MHTT alapszabályát 1990. december 2-án a Fővárosi Bíróság Pk. 64401/1 sz. ügyirattal, 3115 sorszám alatt elfogadta, illetve a társaságot, mint jogi személyt bejegyezte. Az alapszabály 1. § 1. pontja kimondja: *A társaság olyan, önkormányzattal*

rendelkező – állami szervektől, szervezetektől, politikai pártoktól, mozgalmaktól és egyéb politikai csoportosulásoktól független – társadalmi szervezet, amely a hatályos jogszabályok kereti között ezen jogszabály szerint működik. Nyilvántartott tagsággal rendelkezik és céljainak elérésére szervezi tagjai tevékenységét. Rendeltetése a hadtudományhoz kapcsolódó társadalmi tevékenység összefogása.

A továbbiakban az alapszabály tartalmazza a társaság céljait, amelyek röviden a következőkben foglalhatók össze: a hadtudomány fejlesztése; a hadtudomány és más kapcsolódó tudományterületek iránt érdeklődő, azokkal tudományos igénnyel foglalkozó vagy foglalkozni kívánó állampolgárok összefogása; a tudományos eredmények gyakorlatban való alkalmazásának segítése; megfelelő fórum biztosítása a társaság tagjai részére ismereteik bővítésére, kutatásaik segítésére, szakmai eredményeik terjesztésére; a magyar hadtudományi élet hagyományainak ápolása; a szakmai egység és az együvé tartozás érzésének, gyakorlatának erősítése.

A társaság – céljainak elérése érdekében együttműködik az állami és a társadalmi szervekkel, a Magyar Tudományos Akadémiával, a honvédelem ügyét támogató s azt erősítő szervezetekkel és egyesületekkel.

□ A társaság tevékenysége alapvetően a szakosztályok munkáján keresztül valósul meg. A megalakulást követő esztendőben 16 szakosztályban 610 főt tartottak nyilván, jelenleg 17 szakosztály és két klub működik, s fogja össze a mintegy 1000 főnyi tagság tevékenységét. A társaság legfőbb szerve a közgyűlés, amely általában háromévenként ülésezik. Évenként egy alkalommal küldöttgyűlés összegezi az éves munkát és hoz döntéseket, háromhavonként az elnökség végzi el ugyanezt, két elnökségi ülés között pedig az intézőbizottság tartja kézben az ügyek intézését. A társaság alapszabály szerinti működését a felügyelőbizottság ellenőrzi, míg a tudományos etikai szabályok betartása fölött az etikai bizottság őrködik. A napi ügyeket az elnök, illetve az intézőbizottság irányításával a titkárság tagjai intézik. A társaság tevékenységének pénzügyi fedezetét alapítványok hozadéka és a gazdasági szabályozók adta lehetőségek keretein belül végzett gazdasági tevékenységek (tagsági díjak szedése, lexikon, Hadtudomány c. folyóirat és más kiadványok árusítása, önkéntes hozzájárulások, szabad pénzeszközök megfelelő garanciák melletti kihelyezése, a társaság által nyújtott szolgáltatások) eredményei biztosítják.

Ez röviden összefoglalva az a kiinduló alap, amelyre a társaság mindennapi tevékenysége épül, s amely lehetőségekre támaszkodva az elmúlt években jelentős eredményeket értünk el. Tekintsük át most ezt az öt évet röviden a számok és a tények tükrében!

Az első, az 1991-es esztendő az indulás nehézségeinek a jegyeit viselte magán. A szakosztályok és az elnökség egyaránt kereste helyét és szerepét. A kezdeti nehézségek ellenére jelentős eredmények születtek. Eredményeket ért el a társaság többek között a szervezeti egységek megerősítésében és a hadtudomány aktuális kérdéseinek feldolgozása terén. Ilyen témát több szakosztály is rendszeresen napirenden tartott. Ezek közül az Öböl-háború tapasztalatainak összegezését, a rádióelektronikai harc kérdéseinek pontosítását, valamint a belügyi szakosztálynak a pápa látogatása idején más, érintett szervekkel közösen végzett biztosítási feladatokkal foglalkozó konferenciáját szervezték.

Az MHTT egyik legfontosabb tevékenységi területe a pályázatok kiírása és a beérkezett pályaművek érdemi elbírálása. 1992-ben a központilag meghirdetett pályázatra 50 pályamű érkezett, ebből kettő első, kettő második, négy pedig harmadik díjat kapott, további öt pályázó nyert el a bírálóbizottság jutalmát. A továbbiakban a pályázati rendszer többször változott. Az elnökség úgy ítélte meg, hogy a központilag meghirdetett pályázati rendszer nem elégíti ki teljesen az igényeket. Ezért olyan döntés született, hogy 1992-ben hat szakosztály ír ki pályázatot. A szakosztályi pályázatokra 25 pályamű érkezett (öt szakosztályhoz), s ebből 16 kapott első, második, harmadik díjat, illetve jutalmat (egy szakosztálynál senki sem nyújtott be pályaművet). 1993-ban ismét szakosztályi pályázat kiírására került sor. Ekkor az öt szakosztály által meghirdetett pályázatra 50 pályamű érkezett, amelyből 22 részesült különböző elismerésben. 1993-ban az MHTT tagjai közül öten nyerték el az Országos Kiemelésű Társadalmi Kutatások (OKTK) titkársága által kiírt pályázatot, s eredményesen dolgoztak, illetve egyesek még ma is dolgoznak vállalt feladataikon. 1994-ben négy szakosztály felhívására 18 pályamű érkezett, s ebből 10 részesült valamilyen elismerésben. Döntés született arról is, hogy a szakosztályi pályázatok mellett a központit ismét be kell vezetni. 1995-ben a társaság csak központi pályázatot hirdetett, amelyre 30 színopszist küldtek be. Ebből egy bizottság javaslatára az elnökség 19-et elfogadott. Határidőre 15 pályázat készült el. A tanulmányok aktuális témákat dolgoznak fel, kapcsolódnak a napirenden lévő honvédelmi és biztonságpolitikai kérdésekhez. A pályázatokról szólván még annyit kell megjegyezni, hogy jelenleg kidolgozás alatt van egy új pályázati rendszer, amely az OKTK szabályait veszi alapul, s azokkal, valamint a társaság lehetőségeivel összhangban alakít ki egy megfelelőbb rendszert. Úgy gondoljuk, hogy olyan pályázati rendszer kialakítására kell törekedni, amely – az elmúlt öt év tapasztalatait figyelembe véve – a legjobban megfelel a társaság céljainak. Reméljük, hogy a most előkészítés alatt lévő tervezet, ha az illetékes fórumok is elfogadják, maximálisan ezen elgondolás megvalósítását fogja szolgálni.

□ Az MHTT tevékenysége – mint ahogy arra már utaltam – alapvetően a szakosztályokban zajlik. Ezt egyértelműen igazolják azok a számadatok, amelyek a szakosztályi rendezvényeket jellemzik. *Az elmúlt öt évben a szakosztályokban több mint 220 jelentős konferenciát, fórumot, vitát folytattak le* aktuális kérdésekről. Nehéz lenne ezek között fontossági sorrendet felállítani, de talán érdemes kiemelni néhányat:

- Konferencia Magyarország 1941 évi hadba lépéséről (kiállítás megnyitása);
- Az Öböl-háború tapasztalatairól;
- Közép- és Kelet-Európa aktuális biztonsági problémái és megoldásuk katonai vonatkozásai;
- A magyar katonai repülés jelenlegi helyzete és jövője;
- A hadi és katonai gazdálkodás időszerű kérdései a 90-es évek elején;
- A Magyar Köztársaság katonai védelmének rendszere és létrehozásának aktuális problémái;
- Nemzetközi konferencia a 2. magyar hadsereg szerepéről és sorsáról az 1942–43. évi téli hadműveletekben;
- A szárazföldi csapatok légi támogatásának aktuális kérdései (technikai bemutató);
- Kutatások a haditechnikai eszközök harci hatékonyságának meghatározására;

- A biztonságpolitika gazdasági összefüggései;
- A magyar katonai térképészek USA-beli látogatásának tapasztalatai;
- A védelmi harc mozgásainak műszaki biztosítása;
- Az európai határőrizeti rendszerek szolgálati tapasztalatai;
- Vita az orosz katonai doktrína tartalmi és elvi kérdéseiről;
- A magyar katonatisztek külföldi továbbképzésének rendezőelvei és a szerzett ismeretek hasznosításának helyzete;
- A katonai gondolkodás története az újabb kutatások tükrében;
- A vegyi fegyverek betiltásának és megsemmisítésének helyzete;
- A tudományos kutatás információs rendszerének helyzete, a fejlődés iránya, alkalmazásának lehetőségei a határőrségnél;
- Konferencia a rendőr- és a rendőrtisztképzés helyzetéről;
- A szárazföldi csapatok jövőbeni lehetséges feladatai;
- Az elektronikai harc újszerű kérdései;
- A háború, mint társadalmi jelenség szerepének, tartalmának és jellegének változásai a második világháború utáni évtizedekben.

A fenti témakörök egyértelműen bizonyítják, hogy milyen sokirányú az MHTT szakosztályainak tevékenysége. Pedig ez csak elenyésző hányada a megtartott fórumoknak, konferenciáknak, elméleti vitáknak és gyakorlati bemutatóknak.

□ Az elmúlt években a társaság két, nagy jelentőségű központi rendezvényt szervezett. Ezek sorában elsőként kell szólni az országos konferenciákról. Ilyen konferenciát tartott az MHTT 1991. október 26-án a Bolyai Főiskolán, amely még tulajdonképpen a társaság útkeresése jegyében zajlott le, és az alábbi témakörökről tárgyalt:

- A hadtudomány és a hadászat kapcsolata;
- Hadtudomány és biztonságpolitika;
- A hadtudomány és a hadtörténelem kapcsolata;
- A hadtudomány és a légierő kapcsolata;
- A hadtudomány és a rendvédelem;
- Az informatika és a rendszerelmélet hatása a hadtudomány alakulására;
- A hadtudomány és a határőrizet.

A második országos konferenciára Balatonkenesén 1993. november 17–19. között került sor. A konferencia *A hadtudomány a honvédelemért* címet viselte és a plenáris ülések mellett négy szekcióban dolgozta fel a biztonság, a védelem és az emberi magatartás legfontosabb kérdéseit. A plenáris ülésen az MHTT elnökének megnyitója után dr. Cseh-Szombati László egyetemi tanár, az MTA levelező tagja *Az állampolgárok és a fegyveres testületek* címmel; dr. Kőszegvári Tibor nyá. vezérőrnagy, egyetemi tanár, a hadtudomány doktora *Az ország védelmének elvi alapjai és az európai biztonsági rendszerekhez való kapcsolódásunk problémái* címmel; dr. Bakondi György hőr. ezredes, a Határőrség országos parancsnokának helyettese, szervezési főigazgató *A megújuló határőrség* címmel; dr. Margitai Dénes rendőr ezredes, az ORFK vizsgálati főosztályának vezetője *Magyarország közbiztonságának, a Magyar Köztársaság rendőrségének helyzete, a rendőrség fejlesztésének fő iránya* címmel; s végül Krajzinger Tibor pénzügyőr alezredes, a VPOP országos parancsnokság főosztályvezető-helyettese *Vámpolitikánk hatása a gazdaságra, mint a gazdaságvédelem része* címmel tartott nagy érdeklődéssel kísért előadást.

A négy szekcióban vitaindító előadások, korreferátumok és hozzászólások hangzottak el.

Az első szekcióban dr. Pirityi Sándor, a hadtudomány kandidátusa vitaindító előadásának címe volt: Hadtudomány és biztonságpolitika. A szekció a vitaindító után hat korreferátumot és nyolc hozzászólót hallgatott meg.

A második szekcióban a résztvevők a Katonai stratégia az MK honvédelmi alapelveinek tükrében kérdéskörét vitatták meg. A vitaindító előadást Bíró Béla vezérőrnagy, HVK hadművelleti főcsoportfőnök, a vezérkari főnök helyettese tartotta, A hadászati védelmi hadművelet főbb kérdései címmel. A továbbiakban ugyancsak hat korreferátum és nyolc hozzászólás hangzott el.

A harmadik szekció a rendvédelem kérdéseivel foglalkozott, ahol a vitaindító előadást dr. Bökönyi István tartotta, A közrend és a közbiztonság aktuális problémái címmel. A vitaindítót öt korreferátum követte, majd hat hozzászólás hangzott el.

A negyedik szekcióban az állampolgár és a biztonság kérdéseit vizsgálták, a vitaindítót dr. Szabó János ezredes, a hadtudomány doktora tartotta, A hadsereg társadalmi környezete címmel. Az előadást négy korreferátum és kilenc hozzászólás követte.

A harmadik napon a résztvevők plenáris ülésen meghallgatták a szekciók vita-vezetőinek a beszámolóját, majd az MHTT elnöke zárszavával ért véget a konferencia, amely minden szempontból eredményes volt, s a több mint 200 főnyi hallgatóság elégedetten, számos új ismerettel lett gazdagabb.

Országos konferenciát azóta nem tartottunk, helyette 1994 végén és 1995-ben, az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságával közös fórumok megtartására került sor. E fórumokon három témakör szerepelt:

- Környezetünk biztonságára ható veszélyforrások, valamint az azokra való reagálási lehetőségek ;
- A fegyveres erő és a társadalom kapcsolata;
- A gazdaság és a védelem kapcsolata.

A rendezvények sorában kell megemlíteni a védelemgazdasági szakosztály és a Budapesti Közgazdasági Egyetem közös szervezésében lebonyolított nemzetközi konferenciákat. Ennek sorában különösen jelentős rendezvényre került sor 1992-ben, amelyet Magyar–német katonai gazdasági kerekasztal címmel tartottak. A konferencia a kelet-európai politikai és gazdasági változások védelemgazdasági vonatkozásait dolgozta fel, ugyanakkor egy nemzetközi védelemgazdasági szervezet létrehozását készítette elő. A konferencián a házigazdák mellett jelen voltak német, osztrák, svájci, lengyel, csehszlovák és bolgár katonaközgazdászok is. Hasonló jellegű nemzetközi konferenciát azóta évente tartanak.

Szólni kell néhány szót a társaság hivatalos kiadványáról, a Hadtudomány c. folyóiratról is. A negyedévenként megjelenő folyóirat egy-egy száma általában 10–15 cikk, tanulmány megjelentetését teszi lehetővé. Ez természetesen kevés, ezért a szerkesztőségnek jelentős mennyiségű anyag vár megjelentetésre. Ezek többsége idővel aktualitását veszíti, ezért elvész az olvasó számára. Kíváncsú lenne a folyóirat gyakoribb megjelentetése. Voltak kísérleteink a havonkénti megjelentetésre – sajnos eredménytelenül. Próbálkoztunk más kiadványokkal összefogni, hogy lehetőleg havonta jelentethessük meg folyóiratunkat, eddig ez sem járt eredménnyel. Ennek ellenére nem mondunk le arról, hogy a Hadtudomány havonta jelenjen meg, ami ki-

elégítené a jelentkező igényeket. Ennek azonban a pénzügyi feltételeit kell előbb megteremteni. A nehézségek ellenére az elért eredmények dicséretesek, hiszen az eddig kiadott 16 számban és a különkiadásokban 350 szerző tollából mintegy 500 cikk és tanulmány jelent meg.

□ Jelentős eredmények tartjuk a Hadtudományi Lexikon megalkotását, amelyen az MHTT közel 140 tagja szerzőként és szerkesztőként dolgozott, s a feltételek megteremtését és a feladat megfogalmazását követően a 4700 címszót (4000 szócikket és 700 utaló címszót) tartalmazó, 1600 oldalas, kétkötetes mű 2,5 év alatt került ki a nyomdából. Természetesen egy ilyen kiadvány soha nem lehet tökéletes. Dolgoznak a szerkesztők a lexikon bővítésén, a hibák kijavításán, s a közeljövőben megjelenő CD-n egy javított és bővített kiadványt vehetnek kezükbe a számítógépes alkalmazásra felkészült érdeklődők. Azt tervezzük, hogy CD-n kétvétenként egészítjük ki a lexikon tartalmát, viszünk be új fogalmakat, helyesbítjük a régieket (amelyeket szükséges), hogy az utódok, ha majd az anyagi feltételek biztosítják, bármikor ismét megjelentethessék a hadtudomány számára oly fontos ismeretek tárházát. Ezen kiadványunk annyiban sajátos, hogy a fogalmakat (címszavakat) további öt nyelven (angol, német, francia, olasz és orosz) tartalmazza, s ezzel nyújt segítséget a nyelveket tanulóknak is. Ezenkívül a függelékben 2000 év hadtörténelmi kronológiáját találja az olvasó. A Hadtörténelmi Múzeum és Levéltár munkatársainak munkáját dicsérő kronológiát tanulmányozva igazolódik az a mondás, hogy az emberiség története tulajdonképpen nem más, mint a háborúk története. Úgy gondoljuk, hogy az érdeklődők sok kérdésre kaphatnak feleletet a hadtörténelmi kronológiából is.

□ A társaság 1992. február 29-i küldöttgyűlése az elnökség javaslatát elfogadta a Tanárky-díj alapításáról. Tanárky Sándor őrnagyot a Magyar Tudományos Akadémia 1838. szeptember 8-án rendes tagjává választotta, így ő volt az első katona, aki ilyen magas tudományos elismerésben részesült. A kitűnő hadtudományi író székfoglalója A hadtudományok az álladalmak, különösen magyar hazánk fentartására életbe ható fontosságáról címet viselte, amelyet Tanárky Sándor a tudós társaság előtt 1838. november 19-én olvasott fel. A díjat eddig három alkalommal adta ki a társaság elnöksége. A javaslattevő bizottság véleményére támaszkodva, az elnökség a társaság legmagasabb elismerését jelentő díjat 1993-ban dr. Ács Tibornak, 1994-ben dr. Pataky Ivánnak, 1995-ben pedig dr. Kovács Jenőnek és dr. Pirityi Sándornak ítélte oda (lásd a 10. oldalon).

Az MHTT elnöksége, közgyűlési határozat birtokában 1994 júniusában pályázati felhívást adott ki a társaság szakértői csoportjába való jelentkezésre. A pályázók közül a szakértői működéssel kapcsolatos egyes kérdések szabályozásáról szóló – többször módosított – 24/1971. (VI. 8.) Korm. rendelet 1. paragrafus (2) bekezdés alapján azon pályázók, akik tudományos fokozattal rendelkeznek, megkapták a Magyar Hadtudományi Társaság szakértője címet és az erről szóló szakértői igazolványt. Akik tudományos fokozattal nem rendelkeznek, azok megfelelő eljárás után megbízólevelet kapnak, s ennek birtokában különböző bizottságokban felkért szakértőként tevékenykedhetnek.

□ A fentiekben röviden áttekintettünk néhány, az MHTT életét meghatározó eseményt és tevékenységi kört, amelyek jellemezték az elmúlt néhány évet. Voltak persze nehézségek, sőt kudarcok is (főleg gazdasági jellegűek), amelyek ha nem is

tudták leállítani a társaság életét, ritmusát azonban megzavarták, csökkentve azt a lendületet, ami a folyamatos fejlődést eredményezi. A közeljövőben talán sikerül végleg kijutni a már-már válsággal fenyegető gazdasági krízisből, s 1996 második felétől fokozatosan meg tudjuk teremteni azokat a gazdasági feltételeket, amelyek szükségesek a kitűzött célok megvalósításához.

Úgy ítéljük meg tehát, hogy – ha csak a fentiekben röviden felvázolt eredményeket vesszük is figyelembe – az elmúlt öt esztendő a gondok ellenére eredményes volt. Most azon vagyunk, hogy a jövőben még eredményesebbek legyünk, s tevékenységünkkel segítsük az ország honvédelmével kapcsolatos kutatások színvonalának a javítását, a biztonságunk érdekében kialakítandó döntések megalapozását. Ennek jegyében tervezzük azt a fórumsorozatot, amelynek első rendezvényére 1995. december 4-én – összekötve a társaság öt éves fennállásáról történő megemlékezéssel – *A politika és a honvédelem kapcsolata* című témában sor került.

A társaság tervéről Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke a tanácskozáshoz intézett köszöntő levelében – többek között – a következőket írta: „*A kérdés, amiről tanácskoznak, a nemzeti lét egyik alapkérdése. A valós helyzet fölismerése, a célok és a honvédelem lehetőségeinek gondos egyeztetése, az egymást támogató politikai és hadseregfejlesztési lépések megtervezése nyugtalan világunkban a gazdaság építése mellett talán legfontosabb feladatunk.*”

A tanácskozás folytatásaként tervezzük a jövő esztendőben napirendre tűzni: *a NATO-hoz való csatlakozás, valamint a katonai stratégia elméletének geopolitikai, geostratégiai és hadművészeti alapjai, majd a továbbiakban a jövő ipari társadalmi és a haderők viszonya; a Magyar Honvédség átalakításának lehetséges irányai és problémái, valamint más, a társaság tagságát, de a társadalom széles rétegeit is érdeklő kérdéseket.* Ezeket a témaköröket egész napos vagy akár kétnapos ankétok keretében alaposan, tényekre támaszkodva kívánjuk feldolgozni. Reméljük, a szükséges feltételeket meg tudjuk teremteni, s az elképzeléseinket valóra tudjuk váltani. Szeretnénk, ha rendezvényeink, s egyáltalán tevékenységünk segítene bonyolult világunkban eligazodni, segíthetnénk a valóságos helyzet megismerésében, megértésében, s a legnagyobb örömet az jelentené számunkra, ha kutatási eredményeink közreadásával segíthetnénk azoknak, akik e kérdésekben a döntéseket meghozzák.

Tudatában vagyunk annak, hogy céljaink megvalósítása érdekében szükség van munkánk hatékonyságának fokozására. Jobb tervező-szervező munkával el kell érni, hogy tagságunk aktivitását fokozzuk, a szakosztályok munkájának színvonalát emeljük. Szükséges, hogy kapcsolatainkat gazdagítsuk, szorosabb együttműködést valósítsunk meg minden olyan kérdésben, amelynek kimunkálásában több szervezet közös erőfeszítésére van szükség. Az elnökség szeretné, ha céljainkat minden tagunk magáénak vallaná, és megvalósításukban aktívan közreműködne.

* * *

Dr. Szabó József, a társaság elnöke, az MHTT öt éves fennállását méltató bevezető előadása után átadta a *Tanárky Sándor-díjakat*

Dr. Kovács Jenő és
Dr. Pirityi Sándor uraknak.

A katonai tényező fontossága a magyar biztonságpolitikában

*Dr. Somogyi Ferenc,
a Külügyminisztérium közigazgatási államtitkára*

Egy ilyen kis ország esetében, mint Magyarország – figyelembe véve történelmi hátterét, földrajzi helyzetét –, mind pozitív, mind negatív értelemben kiemelkedő jelentősége van a nemzetközi környezetnek. Különösen fontos ez akkor, amikor napjainkban azt tapasztalhattuk, hogy a kialakult világrend az optimista várakozások ellenére – kissé leegyszerűsítve – inkább „világrendetlenségnek” minősíthető. Ez azt jelenti, hogy az erőviszonyokban radikális változások következtek ugyan be, de az nem járt a konfliktusok megszűnésével. Ellenkezőleg: a régi konfliktusok eredeti vagy új formájukban ismét léteznek, illetve új veszélytényezők jelentek meg a mindennapi politikában.

Magyarország számára különösen fontos ezekkel a kérdésekkel foglalkozni, hiszen – bár jelenlegi helyzetünkben közvetlen veszély nem fenyegeti országunkat – nem hagyható figyelmen kívül, hogy instabil térségben helyezkedünk el. Olyan körülmények között kell építeni országunkat, amikor közvetlen környezetünkben, a déli határainkon túl egyrészt régi típusú, másrészt új típusú konfliktusba torkolló elmentések tapasztalhatók. Ebben a folyamatban remélhetőleg most fordulóponthoz értünk azzal, hogy a nemzetközi közösség határozott és egységes fellépésének eredményeként végre megkezdődik annak a megállapodásnak a végrehajtása, amely reményeink szerint politikai rendezést hoz ebben a nagyon komplex és régóta emóciókkal terhes válságövezetben. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy Oroszország, amely továbbra is a világpolitika fontos tényezője, jelenleg elsősorban nem az erejével, hanem sokkal inkább – ahogy fogalmazni szokták – gyengeségével, kiszámíthatatlanságával okoz problémát. Erre feltétlenül figyelemmel kell lenni akkor is, ha az Oroszországgal való kapcsolatainkban a további bővítést tartjuk kívánatosnak.

Sajnos, de tény, hogy a biztonságot egyre több kockázati tényező, veszélyforrás befolyásolja. A biztonságot úgy fogalmazhatjuk meg, hogy az az országok, országcsoportok saját képességeiken és más államok vagy nemzetközi szervezetek garanciáin nyugvó olyan állapota, helyzete – s annak tudati tükröződése –, amelyben zárható vagy megbízhatóan kezelhető a bekövetkező veszély, illetve megvannak az ellene való eredményes védekezés feltételei.

Összefoglalva: amikor lehetőség van arra, hogy az ország területi integritását, szuverenitását megvédelmezhessük és a nemzet érdekeit a belső építőmunkánkban külső beavatkozás nélkül érvényesíthessük – noha számos veszélyforrásról, számos új konfliktustényezőről beszélhetünk –, a biztonság felfogása az elmúlt időszakban lényegesen megváltozott.

Közhely ma már azt mondani, hogy a biztonság korszerű felfogása feltételezi a komplex megközelítést. Ez annak fel- és elismerését jelenti, hogy a korábban bizonyos periódusokban szinte kizárólagosnak említett katonai elem mellett jelentős szerep jutott a politikai tényezőknek. Csak emlékeztetek arra, hogy a közelmúlt történetében Szovjetunió fejlődésének fontos mérföldkövét jelentette az, amikor a gorbacsovi biztonságpolitikában a politika domináló szerepét elismerték a katonai elem felett.

Ez a folyamat csak tovább folytatódott azzal, hogy egyszerűen a hivatalos katonai és politikai tényezők mellett másokkal – környezetvédelemmel, etnikai, nemzetiségi problémákkal, szervezett bűnözéssel, kábítószer-kereskedelemmel és sorolhatnám, hogy mi mindennel – összefüggésben kell a biztonságot értelmezni. Ennek megfelelően a biztonsági kockázatokra való reagálás kerete és eszköztára is lényegesen gazdagodott, erőteljesen bővült.

Az a biztonságpolitika, amely Magyarországon ma széles nemzeti konszenzust élvez, olyan filozófiára épül, amely elsősorban az együttműködésre koncentrál, s olyan biztonsági rendszer kialakítását tűzi ki célul, amely különböző szinteken – és a különböző elemek kölcsönös, szoros összefüggésben – teljesíti funkcióját.

Az egyik ilyen meghatározó szint és elem a nemzetközi méretekben, multilaterális keretekben kibontakozó együttműködés. Ide tartoznak azok a nemzetközi szervezetek és fórumok, amelyek az ENSZ-től az EBESZ-en keresztül a NATO-ig terjednek, s mindazok az integrációs intézmények, amelyek bár közvetlenül nem biztonságpolitikai indíttatásúak, közvetett hatásukban mégis jelentősen hozzájárulhatnak ahhoz, hogy térségünk, földünk biztonságosabb legyen.

Ebben a körben a következő szinten kell említeni azokat a regionális területeken kibontakozó együttműködési kereteket, amelyek újabb pillérét jelentik ennek a biztonsági struktúrának. Térségünk sajátosságait figyelembe véve talán külön hangsúlyal kell említenünk a kétoldalú kapcsolatok kezelését: egyrészt azok továbbfejlesztésének lehetőségeit – beleértve az örömdetesesen fejlődő katonai kapcsolatokat is –, másrészt azoknak a problémáknak a kezelését, amelyek éppen a földrajzi közelségből, szomszédságból, illetve régóta húzóódó problémák meglétéből és nyitva maradásából fakadnak. Természetesen ebben a hálórendszerben semmiképpen nem elhanyagolható jelentőségűek a biztonságpolitikai rendszer hazai bázisai, legyenek azok politikai, gazdasági vagy katonai tényezők, az utóbbit illetően a megfelelő kondícióban tartott magyar hadsereg.

Mindaz, amit elmondtam, csak nagyon nagy vonalakban tükrözi a kialakuló európai biztonsági architektúráról megfogalmazott különböző nézetek közös vonásait.

Véleményünk szerint ebben a rendszerben kiemelkedő jelentősége van annak, hogy valamennyi szféra az együttműködésre koncentrál, felismerve azt az egymásra utaltságot, valamint a különböző tényezők közötti azon szoros összefüggést, ami mindenképpen egyik meghatározó eleme a biztonságfilozófiának, a biztonságpolitikának és az ennek megvalósítását szolgáló kereteknek.

Az az álláspontunk, hogy az integrálódás kulcstényezője a mai magyar törekvéseknek, hiszen széles körben elfogadták azt a felismerést, hogy az ország előtt álló legfontosabb feladat, a legtágabb értelemben felfogott modernizáció elérésének legjobb, ha nem egyetlen útja az euro-atlanti érdekközösségbe, értékközösségbe, integrációs egyezményekben való csatlakozásunk, teljes integrálódásunk.

Ez az integrálódás komplex folyamat, amelynek különböző dimenzióiról beszélünk akkor, amikor az Európai Unióhoz, a NATO-hoz, a Nyugat-európai Unióhoz, akár az új Európa Parlamenthez – vagy korábban az Európa Tanácshoz – való csatlakozást említjük. A mai téma szempontjából is nyilvánvalónak tűnik, hogy az Európai Unió – amely ennek az integrációs folyamatnak a legszélesebb szféráját képviseli és magában foglalja a kulcsfontosságú gazdasági tényezőket is – önmagában is jelentős hozzájárulás a biztonsági stabilitás erősítéséhez azzal, hogy a gazdasági együttműködés, s az ennek alapján kialakuló kölcsönös érdekelttség talán a leghatékonyabb biztonsági garancia, amely a történelem folyamán létezett. Tudjuk és a magyar történelem erre példát is szolgáltat, hogy szép dolog a politikai szimpátia, de önmagában nem elég ahhoz, hogy partnereink tényleges akciót kezdjenek akkor, amikor Magyarország biztonsága esetleg veszélyben forog.

Úgy gondoljuk tehát, hogy ez a gazdasági érdekközösségen alapuló, az értékközösséggel kiegészített bázis szilárd pillére lehet a magyar biztonságna. Az Európai Unióról szólván természetesen nem szabad megfeledkezni arról az intézményesített törekvésekről sem, amely – éppen a realitásokat felismerve – célként tűzte ki az unió keretein belül a közös külpolitika, a közös biztonságpolitika, távlatokban esetleg a közös védelmi politika kialakítását.

A NATO a jövőbeni biztonsági struktúra egyik fontos alapeleme lesz. Könnyű belátni, hogy ha ez az eredendően politikai, biztonságpolitikai, katonai funkciókra épült szervezet valamely országot tagjai sorába fogadja, az jelentős pozitív hatást gyakorol a gazdasági lehetőségekre is. Ezzel ugyanis mintegy jelzést ad a nemzetközi tőkének, hogy az ország biztonsága szélesebb összefüggésben értelmezendő, s érvényesek rá a NATO-ban elfogadott elvek és cselekvési normák.

Természetesen tudjuk, hogy az integráció folyamat s nem csak abban az értelemben – mert erre sokszor szoktak hivatkozni –, hogy hosszabb idő alatt megy végbe. Ennél sokkal fontosabb, hogy olyan folyamat, amelynek csak egy része a tagság elérése, s legalább ilyen fontos a folyamat tartalma, amelynek eredményeként a jelentkező országok teljes mértékben készek és képesek lesznek arra, hogy a jogokkal együtt járó kötelezettségeket is teljesítsék, s ily módon konstruktívabb és aktívan hozzájáruljanak az integrációs szervezetben megfogalmazott célok eléréséhez.

Ami a mostani fórum konkrét tartalmát illeti, azt hiszem, abból indulhatunk ki, hogy az ország érdekeinek pontos definiálása, nemzetközi, külpolitikai, biztonságpolitikai törekvéseinek meghatározása után következő lépcsőfok a honvédelem kérdésének s feladatainak meghatározása, s ezzel összhangban a hadsereg olyan átalakítása, amelynek alapján képes lesz az új, sokrétű feladatok megfelelő teljesítésére.

Ez természetesen együtt jár azzal, hogy a katonai elem szerepe módosul. Már az előbb is utaltam rá, hogy a katonai tényező egyrészt elveszítette korábbi kizárólagosságát a biztonsági tényezők között, a biztonsági elemek sorrendjében viszonylag hátrébb szorult: a mostani, elsősorban a kooperációra, a kölcsönös függőség fel-

ismerésén alapuló biztonságpolitika végrehajtására alapozódó biztonsági filozófiában először a megelőzés, a válságok konfliktussá fajulásuk előtti kezelése a cél, a fegyveres erő, a hagyományosan funkcionáló katonai elem csak utolsó eszköz lehet.

Itt mindjárt két dolgot említek meg. Az egyik: az, hogy ebben a preferencia-sorrendben a katonai elem hátrébb sorol, természetesen nem csökkenti a jelentőségét, hiszen a konkrét feladat – a tényleges veszély elhárítása, az ország területi integritásának és szuverenitásának megvédése – továbbra is a klasszikus értelemben vett honvédelmi feladat marad, és ennek fontosságát ebben a körben nem kell külön hangsúlyoznom. A másik: mindezek mellett a katonai elem szerepe jelentősen bővült az új felfogásban, s olyan új funkciókkal gazdagodott, amelyek korábban nem, vagy csak nehezen voltak kitapasztalhatóak. Ebben az új feladatkörben a katonai elemnek, a honvédségnek az is a feladata, hogy minél erőteljesebben sugározza a biztonságot, és önmaga is járuljon hozzá a biztonsági rendszer kiépítéséhez oly módon, hogy részese azoknak a nemzetközi fórumoknak, amelyeknek fő funkciója az ilyen biztonsági architektúra kialakítása, fontos nemzetközi szerződések kimunkálása és végrehajtása. Itt utalok – az elmúlt hetek aktualitása folytán –, hogy a Partnerség a békéért szerződésben tisztázzák a megfelelő technikai fejlesztést, az ilyen értelemben vett NATO-kompatibilitás, interoperativitás megfelelő színvonalának elérését.

Mindehhez jelentős ösztönzést ad az a perspektíva, amely, úgy érzem, jó esélyt nyit Magyarország számára; nevezetesen az, hogy a nem túl távoli jövőben részesei lehetünk annak az euro-atlanti értékközösségnek, amely a szó szoros és átvitt értelmében akkor is a legmegbízhatóbb garanciája biztonságunknak, amikor az egyre inkább internacionalizálódó biztonság keretei között nemzeti biztonsági célkitűzéseinket és nemzeti megfontolásainkat érvényesítjük.

A felkészülésnek a hazai kereteken túli jelentős szerepe a NATO békepartnerségben való közreműködés. Ezen a fórumon is elmondom, hogy mindig nagy büszkeséggel tölt el, ha a NATO-vezetés különböző fórumain vagy a NATO tagországaiban hallom azokat a nagyon pozitív véleményeket, amelyek a Magyar Honvédség magas színvonalú és elkötelezett együttműködéséről – hadd mondjam ebben a körben, hiszen mindannyian tudjuk: esetleg erején felüli hozzájárulásáról – szólnak. Hadd utaljak arra a legaktuálisabb tényezőre is, amit a határainktól délre levő konfliktusban vállalt szerep, a nemzetközi erőfeszítések támogatása jelent.

Én úgy érzem, hogy nem állok messze az igazságtól, amikor azt mondom, hogy a délszláv akcióban való magyar szerepvállalás, az együttműködés lehetőségének felszínre kerülése önmagában is nagyszerű alkalom annak bizonyítására, hogy Magyarország, a Magyar Honvédség kész és képes hatékonyan részt venni nemcsak hadgyakorlatokon, hanem a szó szoros értelmében vett „éles” akciókban is. Mindannyian tudjuk, hogy ez nemcsak alkalom, hanem óriási kihívás is. Meggyőződésem azonban, hogy az ország s ezen belül a honvédség meg fog felelni ennek a kihívásnak, s ily módon élni tudunk ezzel a történelmi lehetőséggel, ami nagyon fontos mérföldkő, nagyon fontos lépés lehet az integráció felé vezető úton.

Befejezésül: megköszönöm figyelmüket, eredményes tanácskozást és érdekes eszmecserét kívánok önöknek. Jó egészséget és jó munkát kívánok!

A honvédelem rendszere és kapcsolata a politikával

Dr. Fodor István,
a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkára

A honvédelem sok szállal kapcsolódik a politikához. A Magyar Hadtudományi Társaság által kiadott Hadtudományi Lexikon 563. oldalán *Honvédelem* címszó alatt a következőket olvashatjuk: „Az ország külső fegyveres támadástól való megvédésével kapcsolatos elvek, szervezetek, tevékenységek, és azt meghatározó tényezők összessége. A honvédelem össznemzeti ügy, célja az ország függetlenségének, területi épségének alkotmányos rendjének védelme, lakosságának és anyagi javainak megóvása. Az ország összes élő dologi és szellemi erőforrásainak felkészítésével és aktivizálásával valósul meg.”

A honvédelem tehát *rendszer*, amely *magába foglalja a fegyveres erőket, a rendvédelmi szerveket, a nemzetgazdaságot, a lakosságot és a védelmi igazgatást*. Ezért megállapíthatjuk, hogy a honvédelem alapvető tényezői a következők:

- 1.) az ország honvédelmi igényeit elfogadó és ezért egyéni és kollektív felelősséget vállaló társadalom;
- 2.) a fegyveres erők és a lakosság anyagi szükségleteit kielégíteni képes nemzetgazdaság;
- 3.) a működőképes államszervezet;
- 4.) a lakosság és az anyagi javak védelmét ellátó polgári védelmi szervezetek;
- 5.) az ország katonai védelmére hivatott fegyveres erők.

Amennyiben előadásom címének másik elemét is definiálni akarjuk, akkor nagyon röviden azt mondhatjuk: a politika a társadalom, az állam vezetésére irányuló közösségi vagy egyéni tevékenység. *Magába foglalja tehát a honvédelem tényezőiként a fentiekben felsorolt területek mindegyikének szervezését, irányítását.*

Előadásomban ezek közül három területtel:

- az államszervezettel,
- a nemzetgazdaság és a védelmi kiadások összefüggéseivel,
- az egyéni és kollektív felelősséget vállaló társadalom vonatkozásában az emberi jogok, az érdekvédelem és a honvédelmi kötelezettség összefüggéseivel foglalkozom.

□ Az államszervezet funkciója az országvédelem, tehát a védelmi felkészítés és az országmozgósítás rendszerének szervezése, irányítása. Ebben a munkában a hatalommegosztás alkotmányban és honvédelmi törvényben rendezett szabályai szerint vesznek részt a törvényhozó és végrehajtó hatalom különböző testületei, a központi, a területi és a helyi igazgatási szervek, valamint az önkormányzatok.

Az Országgyűlés, mint törvényhozó hatalmi ág, meghozza többek között a honvédelmi törvényt, meghatározza a fegyveres erők hosszú távú fejlesztésének irányait, s dönt az ország általános mozgósításáról, a fegyveres erők egészének mozgósítással egybekötött magasabb harckészültségbe helyezéséről.

A Honvédelmi Bizottság, az Országgyűlés véleményező, javaslattevő és ellenőrzési feladatokat ellátó bizottsága. Feladata, hogy folyamatosan kísérje figyelemmel a fegyveres erők feladatai végrehajtásának a helyzetét, felkészültségük és felszereltségük színvonalát, a rendelkezésükre bocsátott anyagi eszközök felhasználását:

A kormány, mint a végrehajtó hatalmi ág irányítója, az ország védelmi felkészültségének biztosítása céljából: az Országgyűlés elé terjeszti a Magyar Köztársaság honvédelmét meghatározó alapelveket, dönt a gazdaság és az ország részleges mozgósításáról, meghatározza az ország védelmi célú felkészítésének és fejlesztésének állami feladatait, dönt továbbá a honvédelemben részt vevő szervek honvédelmi feladatairól, gondoskodik a Honvédelmi Tanács működésének feltételeiről. A kormány nevében a kormány elnöke vagy az általa megbízott személy évente beszámol az Országgyűlésnek a honvédelmi politika megvalósításáról, a fegyveres erők felkészítéséről, állapotáról, fejlesztéséről.

A honvédelmi igazgatási szervek közül a Honvédelmi Minisztérium a legfontosabb, amely a honvédelmi ágazat legfelső központi szakigazgatási szerve. Tevékenysége belső és külső igazgatásra irányul. Belső igazgatási körében ellátja a Magyar Honvédség működésével kapcsolatos tárcaszintű igazgatási feladatokat, míg a külső igazgatás körében egyrészt közreműködik a kormány honvédelmi irányítási feladatainak előkészítésében, másrészt együttműködik a társszervezetekkel az őket érintő honvédelmi igazgatási ügyekben, így pl. szorosan együttműködik a Külügyminisztérium vezetésével azokban a kérdésekben, amelyek együttes kezelést igényelnek (lásd: délszláv helyzet), harmadrészt szakmailag irányítja, felügyeli a helyi államigazgatási szervek honvédelmi jellegű tevékenységét.

A honvédelmi miniszter, mint a kormány szakminisztere: gyakorolja mindazokat a honvédelmi irányítási jogokat, amelyeket az alkotmány, a honvédelmi törvény, illetve külön törvény nem utal más szerv hatáskörébe. A honvédelmi tevékenység szakmai irányítási körében számos feladata között: előkészíti (és a helyzetnek megfelelően nyilván korszerűsíti) a Magyar Köztársaság honvédelmi alapelveit, előterjeszti a kormány számára a honvédség fejlesztésére, felszerelésére, felkészítésére, területi elhelyezkedésére és az ország hadműveleti előkészítésére vonatkozó terveket, együttműködik az illetékes miniszterekkel a haditechnikai eszközök gyártásában, a hadiipari kapacitások biztosításában, a légtér légi közlekedési és egyéb célú igénybevételeinek szabályozásában. Számos további feladatot old meg a honvédség működésének irányítása keretében, valamint gondoskodik arról, hogy a honvédség működése törvényes keretek között folyjon, jogszabálysértések ne fordulhassanak elő.

Sajátosan törvényhozó és egyúttal végrehajtó szerv a Honvédelmi Tanács, amely az alkotmánynak megfelelően kihirdetett rendkívüli állapot esetén a Magyar

Köztársaság honvédelmének és fegyveres erőinek legfőbb irányítója. Elnöke: a köztársasági elnök, tagjai: az Országgyűlés elnöke, az Országgyűlésben képvisellel rendelkező pártok képviselőcsoportjainak a vezetői, a miniszterelnök, a miniszterek, a Magyar Honvédség parancsnoka, valamint vezérkari főnöke. Irányítja a fegyveres erők és az ország fegyveres védelmében részt vevő szervek védelmi tevékenységét, a védelmi igazgatás működését, az ország összes emberi, dologi és szellemi erőforrásának honvédelmi célú felhasználását, a közrend, a közbiztonság és a belső rend védelmét, illetve megóvását.

A védelmi igazgatás területi és helyi szerveinek feladatában meghatározó az a körülmény, hogy a civil társadalom és a fegyveres erők viszonyrendszerében a választások eredményeként politikai legitimációval rendelkező államhatalmi és képviselői szerveik elsőbbséggel bírnak.

□ *A nemzetgazdaság és a védelmi kiadások összefüggéseiről néhány gondolatot.*

Az utóbbi néhány év védelmi költségvetését vizsgálva szembevetjük, hogy a költségvetés reálértéke jelentősen romlott, aránya a GDP-hez és a központi költségvetés kiadási előirányzataihoz viszonyítva folyamatosan csökken, a nemzetgazdaság tehát egyre kevesebbet fordít védelmi kiadásokra. Adatokkal bizonyítva a tendenciát, megállapíthatjuk, hogy míg 1988-ban a védelmi költségvetés GDP-ből való részesedése meghaladja a 3,5%-ot, addig ugyanez 1995-ben már csak 1,48%, és az 1996. évi költségvetés előzetes adatai sem prognosztizálnak ennél nagyobb mértékű részesedést. Hasonló a helyzet ha a védelem részére jóváhagyott költségvetési előirányzatokat a központi költségvetés kiadási főösszegéhez viszonyítjuk. Ebben az összehasonlításban az 1988. évi 7,5%-ról 4% alá csökkent a védelem részesedése.

A védelmi kiadások alakulásában az első és legfontosabb meghatározó tényezőként a nemzetgazdasági adottságokat kell figyelembe vennünk. A fenti tendenciák nyilván összefüggnek a nemzetgazdaságot általánosan érintő strukturális és monetáris problémákkal. Tágítva egy kicsit a kört azonban: a védelmi kiadások csökkenése nemcsak a magyar költségvetési gyakorlatot jellemzi, ez szinte valamennyi környezetünkben lévő ország haderő-finanszírozásáról elmondható, de ugyanez a tendencia jellemzi a NATO-országok védelmi költségvetését is. A folyamatok tehát összefüggnek a nemzetközi helyzet kedvező változásaival is. A két világrendszer korábbi katonai szembenállása a Varsói Szerződés megszűntével kiküszöbölődött, napirendre kerülhetett a fegyveres erők csökkentésének folyamata.

A GDP-ből való részesedést illetően szinte valamennyi állam, amelynek a védelmi költségvetését az utóbbi időben vizsgáltuk, hasonló helyzetben van, mint amilyenben a tárcá. A folyamatokban azonban lényeges különbségek adódnak. Nem közzömbös, hogy egy ország, amelyik csökkenti haderejét, mérsékli védelmi kiadásait, azt a haderő milyen technikai szintjéről teszi meg. Ebben a kérdésben sajnos lényegesen rosszabb helyzetben vagyunk, mint azok a NATO-országok, amelyek hasonló lépésekre szánták el magukat.

A Magyar Honvédség általános technikai, haditechnikai eszközei döntő többségének színvonala a '60-as évek végének felel meg. Az utóbbi években átfogó technikai fejlesztést, éppen a védelmi erőforrások szűkössége miatt, a Magyar Honvédség nem volt képes végrehajtani, új eszközrendszereket – az orosz államadósság ter-

hére beszerzett MIG-29 típusú repülőgépeken kívül – nem rendszeresítettek. A haditechnikai korszerűsítés forrásigény-szükségletét jellemzi, hogy ennek a 28 darab repülőgépnak a beszerzése mintegy 100 milliárd forintos kiadást jelentett, ez több mint másfél év teljes költségvetési előirányzata.

Annak ellenére, hogy a vizsgált időszakban a honvédség jelentős mértékű létszámcökkentést hajtott végre – a korábbi több mint 155 ezer főről 1995-re 90 ezer környékére állt be a védelem költségvetési létszáma –, költségvetésünk belső szerkezetében kedvező arányeltolódások következtek be. A költségvetési szerkezet vizsgálata vezethet a második meghatározó tényező értékeléséhez. Védelmi költségvetéseinkre ugyanis az utóbbi időben az erőteljes meghatározottság és az ebből következő rugalmatlanság a jellemző. Meghatározottság abban az értelemben, hogy az elkerülhetetlen működési kiadások nagymértékben determinálják a rendelkezésünkre álló források felhasználását; rugalmatlanság oly módon, hogy bármely előirányzat szükségszerű csökkentése a működés jelentős feszültségnövekedését okozza. A védelmi költségvetés belső szerkezetében, a létszámcökkentés ellenére, legnagyobb hányadot a bér- és járulékkiadások jelentenek, 51%-ot kötve le a teljes kiadási előirányzathoz. Mintegy 36% a dologi kiadásokra fordított hányad, amely a katonai szervezetek működési kiadásait fedezi.

A védelmi költségvetést terheli fejezeti kezelésként a Hadigondozottak Közalapítványának támogatása, amely a többi fejezeti feladattal együtt mintegy 6%-ot képvisel. A maradék 7%, ami beruházásra és „fejlesztésre” fordítható. Ez nagyon messze van a korábban még egészségesnek tartott 40–60%-arányú fejlesztési, fenntartási, kiadási szerkezettől, és sajnos ez a tendencia már évek óta tart. Utoljára 1988-ban haladhatták túl a fejlesztések a 30%-ot. Azóta a fejlesztési hányad folyamatosan csökken, és tulajdonképpen nincsenek is fejlesztések, hanem csak nélkülözhetetlenné váló amortizációs cserék. Ilyen feltételek között különösen sokat jelentettek az orosz államadósság terhére történő beszerzések és a német segély keretében hazánkba érkező alkatrész- és eszközszállítások.

Az elavult, működképessége határára érkezett technikai eszközpark általános korszerűségi színvonalát azonban döntő módon befolyásolni ezek a szállítások sem voltak képesek. Az előttünk álló néhány évben a haderő-átalakítással párhuzamosan – először néhány eszközrendszer esetében – napirendre kell kerülnie egy átfogó haditechnikai korszerűsítési programnak. A kezdeti lépéseket már megtettük.

Országgyűlési határozat született a légter-szuverenitási program és az alacsony magasságú légtéroltalmazás technikai feltételeinek megoldására, a kormány is támogatja az elkövetkezendő években sorra kerülő repülőgép-berendezésekkel kapcsolatos tenderkiírás elindítását.

Ezeknek a programoknak azonban – összefüggésben a védelmi tervezési rendszer megújításával és az államháztartási reform követelményivel – meg kell teremteni a finanszírozási feltételeit. Ebben a kérdéskörben juthatunk el a védelmi kiadásokat meghatározó harmadik legfontosabb tényezőhöz, az államháztartás és a védelem kapcsolatrendszeréhez. Az elmúlt években itt is jelentős feszültségek keletkeztek. A magyar államháztartási rendszer és a költségvetési-tervezési gyakorlat a rendszerváltozást követően szakított a középtávú tervezés korábbi rendszerével, a költségvetési szervek gazdálkodását éves rendszerben határozta meg. Ennek az alapja

az úgynevezett bázistervezés, a következő évi előirányzatok az előző év bázisán alakultak ki. A bázistervezés hagyományos modellje elismeri az évek között jelentkező szerkezeti változások következményeit, figyelembe veszi az évközi feladatmódosulás következő évi szintre hozott hatásait és a feltételrendszer változásaihoz költségvetési automatizmust rendel.

A magyar költségvetési gyakorlatban azonban a bázistervezési modell csak korlátozásokkal érvényesül. Működött a szerkezeti változás és szintre hozás, de utoljára az 1992-es év költségvetésében került sor dologi automatizmus alkalmazására, akkor is csak mintegy 5%-os mértékben, miközben az infláció, főleg az előző kormányciklus elején, több mint 30%-os mértékű volt. E gyakorlat következményeként a költségvetésből finanszírozott „nagy rendszerek” működési feszültségei jelentős mértékben megnövekedtek. Jellemző ez a folyamat az oktatásra, az egészségügyi és a szociális rendszerekre és sajnos igen erőteljesen érintette a védelmet is.

A költségvetési tervezési alkuban évről évre létrejött előirányzatok nem nyújtanak kellő finanszírozási biztosítékot hosszabb idejű fejlesztések, elképzelések megvalósítására. Ezért került előtérbe a védelmi tervezés rendszerének korszerűsítése, a programköltségvetések gyakorlatának a védelmi tervezéshez történő integrálása. Az államháztartási reform tervezett felgyorsítása kedvező feltételeket jelenthet a védelmi tervezés és az államháztartási rend közelítésére: a középtávú tervezés újbóli megjelenése a magyar államháztartási gyakorlatban lehetőségeket teremt a finanszírozási biztonság kívánt növelésére.

Az előttünk álló néhány évben végre kell hajtani a Magyar Honvédség átalakítását, szervezeti, irányítási rendszerének korszerűsítését. Ennek az átalakítási folyamatnak ki kell terjednie a költségvetési tervezés és a gazdálkodás rendszerének megújítására is. Már a közeljövőben jelentős gazdálkodási változásokat kell életbe léptetnünk, meg kell teremteni a kincstári gazdálkodás rendszeréhez történő alkalmazkodást.

□ A továbbiakban a *honvédelmi kötelezettség és az emberi jogok egymáshoz való viszonyával* foglalkozom. A rendszerváltozás, a jogállam megteremtésének egyik alapvető és fontos feladata volt az általános emberi jogok érvényesítése az élet minden területén, így a honvédelem területén is.

Az államilag szervezett társadalom egyik meghatározó sajátossága, hogy a polgárok a szervezett társadalmi élet biztosítása érdekében meghatározott egyéni és kollektív jogokkal rendelkeznek és kötelezettségeket teljesítenek.

A második világháború befejezése óta ezeknek a jogoknak a megfogalmazásakor a kormányok elfogadják alapnak és meghatározónak az ún. emberi jogok normáit. A modern jogállamban mindez a polgári jogegyenlőség szerint valósul meg, vagyis mindenkit azonos jogok illetnek meg. Ezzel szemben a közteherviselés is általános. A társadalom tehát egyfelől biztosítja polgárai szabadságát és egyenlőségét, valamint a tulajdon szentségét.

A szabadságjogok széles körével szemben másfelől előír viszonylag kis számú kötelezettséget is. Ezek között kiemelt helyen van a polgárok honvédelmi (személyi és anyagi jellegű) kötelezettsége, ami biztosítja az állam és állampolgárai közös érdekét, a haza területi sérthetlensége és szuverenitása védelmét.

Az általános és szinte mindenkire kiterjedő jogokkal szemben tehát az egyik leg-

jelentősebb, s talán legterheesebb kötelezettségként jelenik meg a hadkötelezettség, s ezzel kapcsolatosan számos jog korlátozása, amely a férfilakosság jelentős hányadának már békeidőszakban meghatározott idejű személyes katonai szolgálati kötelezettségét tartalmazza, a társadalom egészére pedig – elsősorban háború idején – egyéb kötelezettségeket (polgári, védelmi és munkakötelezettség, anyagiak és szolgáltatások teljesítése) állapít meg.

A honvédelemre, a honvédségre vonatkozó alaptörvények és az ezekre vonatkozó végrehajtási szabályozások megalkotásának, illetve a meglévők módosításának egyik alapvető és talán legnehezebb feladata a jogok és a kötelezettségek közötti helyes arányok megállapítása, valamint a feltétlenül szükséges korlátozások mértékének és módjának megtalálása és alkalmazása volt.

A rendszerváltás után az Országgyűlés által elfogadott átfogó jogi szabályozás, a Magyar Köztársaság honvédelmi alapelvei a honvédségre, mint egészre vonatkozóan a következőképpen fogalmaznak. „Maradéktalanul érvényesüljenek a jogállamiság követelményei. A katonát, mint egyenruhás állampolgárt, megilletik mindazok az alapvető jogok, amelyek az alkotmány és az európai normák alapján más állampolgárokat megilletnek. E jogok korlátozása csak a lehető legkisebb mértékben, a szolgálat sajátosságai által feltétlen megkövetelt körben lehetséges. A katonák számára lehetővé kell tenni a hatékony jog- és érdekvédelmet. A hivatásos, a továbbsholgáló és a szerződéses katonákat a fokozott igénybevétellel és áldozatvállalással arányos anyagi megbecsülésben kell részesíteni.”

Ez az alapelv vezérel bennünket a honvédelemre, a honvédségre vonatkozó alaptörvények kidolgozásánál, a törvények döntésre történő előkészítésénél.

El kell azt is mondani, hogy nem a nulláról kellett indulnunk. Nyugat-Európában már a II. világháborút követő évtizedekben jelentős változások következtek be a hadkötelezettség tartalmában, illetőleg az állampolgárokat a hadkötelezettség teljesítése idején megillető jogosultságok és kötelezettségek terén. Szinte minden országban csökkentették a katonai szolgálat időtartamát, általánossá vált a lelkiismereti okból a katonai szolgálatot helyettesítő polgári szolgálat, magas színvonalú anyagi-technikai ellátást biztosítottak, és törvényben szabályozták a katonai érdek által feltétlen indokolt korlátozásokat. Ezeket a szakapparátus ismerte és megfelelő bázisul szolgáltak a saját törvényeik megalkotásával.

Nálunk – de így volt az Kelet-Közép-Európa többi államában is – a honvédelemről szóló törvények (biztosítva a fegyveres erők pártirányítását, a Varsói Szerződés, illetve annak vezető nagyhatalma érdekeit) a támadó doktrínájú katonai-politikai szövetségi rendszer elvárásainak feltétlen garantálásán alapultak.

Ebben az időszakban a társadalom egészének egyetemes emberi jogai korlátozottak voltak, és ez a hadseregben még hatványozottabban jelentkezett. Azt azonban feltétlenül szükségesnek tartom elmondani, hogy elsősorban az 1976. évi I. törvény rendelkezései alapján a 80-as évek végére a katonai szolgálatot teljesítők szociális, anyagi, egészségügyi ellátásának színvonala emelkedett és liberalizálódtak a hadkötelezettségre vonatkozó jogszabályi rendelkezések. Többek között csökkent a katonai szolgálat időtartama, a katonai szolgálatot lelkiismereti okból megtagadók számára lehetővé vált a fegyver nélküli sorkatonai, illetve polgári szolgálat teljesítése. Ez jelentős közeledés volt az európai normákhoz, az emberi jogok hadsergbeli érvényesítéséhez.

□ Az általános állampolgáritól eltérő jogok és kötelezettségek törvénybe foglalása során nagyon fontos szempont, hogy a jogok és kötelezettségek alanya hivatásos (továbbszolgáló, szerződéses) vagy hadkötelezettség alapján sor-, vagy tartalékos katonai szolgálatot teljesítő állampolgár-e.

Az előbbieket esetében elsősorban a katonai hivatással szükségszerűen együttjáró bizonyos állampolgári jogok gyakorlásának a törvényhozás által indokoltnak ítélt korlátozása mellett, a hivatásból fakadó, a fokozott igénybevétellel és áldozatvállalással arányos anyagi és erkölcsi megbecsülést kell tükröznie a törvényi szabályozásnak.

A hadkötelezettség alapján sorkatonai vagy tartalékos szolgálatot teljesítőknél a jogi szabályozásnak a szolgálatteljesítés ideje alatti anyagi, szociális, egészségügyi biztosításra, a szolgálatteljesítéssel kapcsolatos jogosultságokra, járandóságokra, a kötelezettségek meghatározására, valamint az állampolgári jogok szolgálatteljesítés ideje alatti érvényesülésének biztosítására, illetve a csak feltétlenül indokolt mértékű korlátozásra kell irányulnia. Miután ezek szélesebb értelemben vett társadalmi egyetértést igénylő kérdések, ezért egy minősített többségi elfogadást igénylő törvényben, a honvédelmi törvényben kerültek megfogalmazásra.

Az állampolgári jogokat és kötelezettségeket illetően a honvédelmi törvényben a hadkötelezettségre vonatkozó szabályozás meghatározó súlyú és jelentőségű, alapvetően megfelel az európai normáknak.

A honvédelmi törvény elsősorban a kötelezettségeket rögzíti, de tételesen felsorolja azokat az alapvető jogokat is, amelyeket a katona a szolgálat keretében jogosult gyakorolni.

Ugyanakkor utal arra is, hogy számos alapvető emberi jog – a szolgálati jogálástól függően – csak törvényben meghatározott korlátok között illeti meg a katonákat. Többek között: az egyesülési jog, a gyülekezési jog, a lelkiismereti és vallásszabadság joga, a szabad véleménynyilvánítás joga, a művelődéshez való jog, a tanszabadság és a tanítás szabadságának joga.

Fontosságának megfelelően önálló fejezetben foglalkozik az egyesülési jog egy speciális területével, az érdekvédelmi szervezetek létrehozásával. Jelenleg, a honvédségnél az érdekvédelem, az érdekképviselés két, egymástól elkülönült ágon valósul meg.

Az egyik: a miniszteri, illetve parancsnoki intézkedéssel intézményesített tiszti, tiszthelyettesi, illetve sorkatonai érdekképviselések, amelyek minden alakulatnál működnek. Sajnos bármennyire is demokratikus módon történik e testületek tagjainak megválasztása, tevékenységükre rányomja bélyegét függőségük a parancsnoktól, illetve az a tény, hogy a jelenlegi formában ezek az érdekképviselési testületek nem jogképesek, az alakulat parancsnokával szemben nem tudják képviselni megválasztóik érdekeit.

A másik: az egyesülési jog alapján megalakult katonai érdekképviselési szervezetek, a BEOSZ és a HOSZ, valamint a honvédségi közalkalmazottak és köztisztviselők érdekeit képviselő szakszervezet, a HODOSZ. Ezek a szervezetek tagjai a Honvédelmi Érdekegyeztető Tanácsnak, s tagságuk szociális, élet- és munkakörülményeihez kapcsolódó érdekeinek képviselésén túl, jelentős részt vállaltak a HM-ben, illetve az MH Parancsnokságon folyó jogszabály-előkészítő munkából.

Érvekkel, de gyakorlati munkájukkal is azt igyekeztek igazolni, hogy az érdekvédelem nem öncélú, nem önmagáért való, hanem mindig a kiszolgáltatott helyzet-

ben lévők védelmét hivatott szolgálni a hatalommal szemben. Szerepét csak akkor tudja igazán betölteni, ha kellő jogbiztonságra támaszkodhat, ha a hatalomgyakorlás terjedelme, módszere jogilag kellően behatárolt, körülírt, s a társadalmi ellenőrzése biztosítva van. Az érdekvédelmi szervezetek sokat tettek azért, hogy eloszlassák azt a vélekedést, miszerint az érdekvédelem a honvédségnél nem valósítható meg, mert csorbítja a parancsnok tekintélyét, illetve sérti a függelmi viszonyokat. Bizonyították ennek ellenkezőjét, hogy a jól működő érdekképviselő nem gyengíti a törvényességet, hanem inkább erősíti azt. Figyelemmel kíséri a jogszabályok betartását és azonnal képes jelezni a joggal való visszaélést.

Ehhez azonban tiszta és világosan szabályozott viszonyokat kell teremteni. Egyrészt pontosan meg kell határozni a parancsnokok jogait és kötelességeit, a jogilag is értelmezhető felelősségüket; másrészt pontosan be kell határolni, hogy milyen tevékenységi területre terjed ki az alárendeltek érdekvédelmi kontrollja. Mindezek megléte nélkül a parancsnokok bizonytalansága erősödhet saját tevékenységük vonatkozásában, az érdekvédelmi szervezetek fellépése pedig fontoskodásnak tűnhet, amely növelheti a velük szembeni bizalmatlanságot.

A fenti helyzet megszüntetését is célozza a szolgálati törvény önálló érdekvédelmi fejezete, amely a katonák érdekvédelmével és érdekképviselővel kapcsolatos szabályokról rendelkezik.

Az Országgyűlés napirendjén lévő és a különböző állománycsoportok jogállását szabályozó törvénytervezetek elfogadásával és a hozzákapcsolódó végrehajtási rendeletek érvénybe léptetésével lezárul egy szakasz, amely az európai normáknak megfelelően törvényekben és más jogszabályokban garantáltan rendezi az emberi jog- és érdekvédelem, valamint a hadkötelezettség ellentmondásokról sem mentes kapcsolatát.

Az ország biztonsága és a katonai erő

Dr. Pirityi Sándor,
a hadtudomány kandidátusa

A 90-es évek Kelet-Közép-Európája, amely elvégezte a megjósolt kilengéseket a felemás rendszerváltások és a felemás visszarendeződések között, egyre csillapodó ingamozgást végez a politika és a hadügy viszonyában, mai tanácskozásunk központi témakörében. A politikai elsődlegességének abszolutizálása legalább olyan egyoldalú szélsőségnek bizonyult, mint a katonai erő mindenhatóságának hirdetése, a nyers katonai mechanizmusok kultusza. Szélsőséges gondolkodásmód elemei maradtak fenn a fegyveres erők tényleges, jobbra háborús alkalmazásának kizárólagos feltételezésében, vagyis abban, hogy létezésének, fenntartásának csak a fegyveres küzdelem perspektívája adhat értelmet – holott a *hadseregeknek békében, a béke érdekében betöltött szerepe sokkal közelebb áll a politikához, mint a fegyveres küzdelemben való felhasználás.*

Az erő kétségkívül a politika kelléke maradt. A hadseregek pusztá megléte, a megfelelő elosztásban, megfelelő helyen való jelenléte, politikai szilárdsága, felkészültsége, erejének hitele – világos üzenet a potenciális agresszornak, az elővigyázat jelzése, figyelemztetés idejekorán, egyszerűen prevenció. De ahogy a katonai erő a politikai nyomásgyakorlás eszköze lehet, megfelelő feltételek mellett kudarcra is kárhoztatja, szinte mozdatlanul kivédhetővé teszi a kívülről jövő politikai nyomást, a zsarolást vagy a kényszerítést „bársonyosabb” formáit.

Dick Cheney volt amerikai védelmi minisztertől származik a mondás: „A szándékok gyorsan megváltozhatnak, tényleges jelentőségük a katonai lehetőségeknek

van.” A politika kötelessége, hogy az ország fegyveres erői megfelelésben legyenek mindenféle kihívással, létező és potenciális fenyegetéssel. A politika felelőssége, hogy a hadsereg állami intézményként, ameddig csak lehetséges, politikai intézményként működjék, tehát nem rekeszhető ki a politikából, értelmesen tudnia kell, miért van, mit véd és miért teljesít szolgálatot. Ezért igen körültekintően és kellő fenntartásokkal kell kezelni a „politikamentesítés”, az „ideológiamentesítés” jelszavát.

A haza védelmének kötelezettsége az állam és a társadalom kötelezettsége, ha az állam a maga részéről ezt áthárítja a hadseregére, a politikának számolnia kell azzal, hogy a hadsereg megmondja: milyen feltételek mellett vállalhatja át ezt a felelősséget. Ha a fegyveres erő az ország szavatolt védelméért, érdekeinek megvédéséért és érvényesítéséért van, akkor közölheti a politikával, hogy tudja-e ezt vállalni a számára biztosított erőkkkel és eszközökkel vagy nem tudja. A felelősség nem párologhat el a politika és a honvédelem között.

A szintézis adva van: a *honvédelem egy-egy politikai-katonai irányítására van szükség, annak a szerepnek a tisztázására, amelyre a fegyveres erő – mint az állam politikai intézménye – hivatott.* Ennek világánál a hadsereg polgári ellenőrzése is csak felelős, tájékozott, hozzáértő, felkészült és ítélőerős lehet. Végso fokon persze a sorkatona is a „civil kontroll” része.

Az új viszonyok között a politikai vezetés felelős a honvédelem reformjáért, azért, hogy a honvédelem összhangba ke-

rüljön a megváltozott politikai, gazdasági, társadalmi feltételekkel, de azért is, hogy vajon felvilágosult, vagy befelé forduló, az államtól elidegenített társadalom mond-e véleményt a honvédelem dolgairól; hogy nem illetéktelenek döntenek-e védelmi kérdésekben; hogy milyen az országban a „honvédelmi tudat” állapota.

A nemzetbiztonság ellen hathat a lakosság erkölcsi bomlása, nihilizmusa éppen úgy, mint a katonai szolgálat, a honvédelem hanyatlása a társadalmi-politikai és a szellemi erkölcsi hanyatlás következményeképpen és kísérőjeként, vagy a katonák létbizonytalansága, jogbizonytalansága, kiábrándultsága, elkeseredettsége. Ha nehezen megfogalmazhatók a védendő értékek, ha „zsoldosoknak”, „hivatásos önkéntes gyilkosoknak” minősülnek bizonyos körökben az önfeláldozó hazaszeretetet megtestesítő „hon-védek” helyébe lépő szerződéses katonák, ha az országgyűlési képviselőknek az állam biztonsága, a megbízható honvédelem helyett is csak a választók szavazatain jár az esze, akkor talán maga a politika is önvizsgálatra és korrekcióra szorul.

Elgondolkoztató eszmefuttatást hallottunk itt a *honvédelem gazdasági vonatkozásairól*. Való igaz, hogy a honvédelem nem kerülhet külföldi kézbe. A gazdasági függés kizárja a politikai függetlenséget, a gazdasági kiszolgáltatottság politikai és katonai következményei beláthatatlanok. Való igaz az is, hogy a piacgazdaság dolgozhat megfelelő módon a honvédelem, a biztonság érdekében, a hadiipar nyereségét is vissza lehet forgatni a honvédség céljaira, de a piacgazdasági viszonyokat tekintetbe kell venni ahhoz, hogy a hadsereg hivatásos állománya minőséget képviseljen. Nem elég a politikai vezetést arra emlékeztetni, hogy a biztonsági szempontból fontos üzemek privatizációja megengedhetetlen, hanem arról is meg kell győzni, hogy kizárólagos illetékességébe tartozik a gazdasági feltételek megteremtése az ország katonai erejének fenntartásához és szükség szerinti növeléséhez, a hadiipari komplexum minőségi szerkezetváltásához, munkájának folyamatosságához a piacgazdasági viszonyai között.

Magyar EBESZ-elnökség időszakában ünneprontás azt a véleményt megkockáztatni, hogy az európai biztonság eddigi fogalma kiüresedett, vagy értelmetlennek vált. Valójában *Európát a rendszer-konfrontáció tette biztonságpolitikai súlyponttá*, a két nagy katonai-politikai tömb fizikai érintkezése avatta a világbéke jövője szempontjából meghatározó kontinenssé. Az egyik pólus megszűnt, a választóvonal többé-kevésbé felszívódott, az ideológiai szembenállás érdekövezeteként folytatott egyenlőtlen marakodássá transzformálódott, az európai biztonság pedig regionalizálódott, és Magyarország az egyik konfliktustérség közvetlen szomszédságában találta magát. Ha elhangzik is még, hogy az európai biztonság egyetemes, oszthatatlan, országunknak katonapolitikájában saját regionális biztonságpolitikai környezetéből kell kiindulnia. A Varsói Szerződés megszűnésével Kelet-Közép-Európában olyan veszélyforrások jöttek létre, amelyektől addig nem kellett tartani.

A politikának Budapesten – akárcsak Bukarestben, Zágrábban, Pozsonyban vagy Belgrádban, Prágában vagy Varsóban – abból kell kiindulnia, hogy az *ügynevezett örendelkezés túldimenzionálása, bizonyos emberi jogok agresszív nacionalizmussá torzulása olyan láncreakciókat indíthatott el, és ténylegesen fel is pörgetett, amelyek elmérgesítették a szomszéd államok viszonyát, szinte állandósították a robbanásveszélyt*, így a biztonsági kockázatok is az adott térségben. A nemzeti kisebbségek kérdése olyan autonómiakövetelésekbe torkollott, amelyek nyomán erősödött az a másik követelés, hogy a nemzeti kisebbségek mindenekelőtt legyenek lojálisak saját államuk iránt, ellenkező esetben megtorlások következnek. *Olyan spirál alakult ki, amely akár végleg lehetetlenné teheti a nyugati integrációs szervezetekbe való meghívásunkat*, hiszen azok nagyon nem szeretnék darázsfaszkeket vinni hálósobájukba.

A politikának még nem késő elgondolkoznia arról, hogy mi célravezető és mi nem, de nem lehet egyszerre hidakat építeni és aknákat rakosgatni pilléreikbe. Az *ésszerűtlen versengés helyett a térség országainak fegyelmezett egységet kell megvalósítaniok*

törekvéseik keresztülvitele érdekében, meg kell szüntetni a határok sérthetlensége kérdésének mindenféle belpolitikai indítatású lebegtetését, a követelőzést fel kell váltania az önmérsékletnek, az államközi korrektségnek, a regionális biztonság elsődleges érvényesítésének.

Csak így lehet a nemzeti érzéseket a regionális béke és boldogulás közös érdekeinek szolgálatába állítani, csak így lehet méltósággal megközelíteni az euro-atlanti

integrációkhoz való közeledésünk kérdését, és csak így gyarapodhat ilyen szándékaink realitástartalma. Ne érhesse országunkat az a vád, hogy összetéveszti a NATO-tagságot a nyugati hitelkártyával, vagy hogy dolláréhségből csinálnak katonapolitikát. Remélni kell, hogy egyes fogalmak, eszmerendszerek és szerveződések vonatkozásában a megszépítő messzeség kézzelfogható közelséggé válása igazi biztonsági tényezővé válni segíti magát a politikát.

Politika és válságkezelés

Dr. Vámosi Zoltán ny. alezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Alig öt évvel ezelőtt, 1990 novemberében – a Magyar Hadtudományi Társaság megalakulása idején – az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezleten (EBEÉ) részt vevő államok vezetői aláírták a Párizsi Charta az új Európáért elnevezésű dokumentumot, amelyben többek között ez áll: „Európa megosztottságának megszűnésével törekedni fogunk új minőség elérésére biztonsági kapcsolatainkban, teljes mértékben tiszteletben tartva egymás választási szabadságát e tekintetben...”

Más helyen a – helsinki szellem további érvényességét felvállaló – dokumentum aláírói így fogalmaznak: „Tudatában annak, hogy a viták békés rendezése lényegi kiegészítője az államok azon kötelezettségeinek, hogy tartózkodjanak az erőszak alkalmazásától vagy az azzal való fenyegetéstől, lévén mindkettő a nemzetközi béke és biztonság fenntartásának és megszilárdításának lényegi tényezője, nemcsak arra törekszünk, hogy az esetlegesen felmerülő konfliktusok *politikai eszközökkel* (kiemelés tőlem V. Z.) való megelőzésének hatékony módjait találjuk meg, hanem ugyanakkor a nemzetközi joggal összhangban megfelelő mechanizmusokat határozzunk meg az esetlegesen felmerülő viták békés megoldására.”

Közismert az is, hogy ugyanezen a tanácskozáson létrehoztak bécsi székhellyel egy

konfliktusmegelőző központot, amelynek hatékony tevékenységéről sajnos nem sok biztatót lehetett hallani az elmúlt időszakban.

Öt évvel ezelőtt az EBEÉ-dokumentumot aláíró állam- és kormányfők abban a reménykedtek – mint ahogy Európa és a világ népeinek többsége is –, hogy a globális katonai, politikai és ideológia szembenállás megszűnésével valóban új szakasz kezdődik a nemzetközi kapcsolatokban, hogy a népek együttélésének mindinkább meghatározó tényezői a gazdasági, politikai-diplomáciai, kulturális és más területek lesznek – a katonai tényező fokozatos háttérbe szorulásával.

A 80–90-es évek regionális (európai) és globális változásai nyomán azonban a gyökeresen átalakuló nemzetközi viszonyokban két tendencia bontakozott ki: egyrészt a katonai szembenállás, az ellenségképek (külső) és a totális háború fenyegetettségének csökkenésével-megszűnésével jelentős mértékben csökken a fegyveres erők létszáma, katonai-anyagi-haditechnikai potenciálja. Átalakulnak a katonai doktrínák, a hadászati koncepciók, a harcéljárások (támadás helyett védelem), a fegyveres erők diszlokációi, szervezeti-alkalmazási elvei. Lényegesen csökkent a katonai erők funkcióinak agresszív jellege.

Másrészt viszont a nemzetállamok mai

kialakulásának, az önállóságra és szuverenitásra törekvésnek, a nacionalizmus fel erősödésének szélsőséges megnyilvánulásai, a belső ellenségkép-keresés konfliktushelyzetekhez, pusztító háborúkhöz vezetnek, amelyek véltlen szomszéd országokat és egész térségeket fenyegetnek.

Ugyanakkor a nemzetközi intézmények (ENSZ, EBESZ, NATO) válságkezelő és konfliktusmegelőző-megoldó tevékenysége nem egyértelmű és nem következetes, lehetőségeik, módszereik és alkalmazott kezelési technikáik nem mindig felelnek meg a konkrét helyzetnek. Példa, sajnos, van elég, bár az utóbbi időben a számunkra legfontosabb délszláv válság ügyében kedvező elmozdulás történt.

Fél évszázaddal a második világháború befejezése, öt évtizednyi viszonylagos (legalábbis Európa számára) békeidőszak után, a XXI. század küszöbén napjaink egyik legfontosabb kérdése úgy fogalmazódik meg, hogy az alapjaiban átalakuló világunkban képes-e a politika, a politikai gondolkodás és milyen mértékben befolyásolni a katonai erőnek – mint a biztonság és stabilitás ma még fontos tényezőjének – politikai lehetőségeit, „mozgásterét”, s az milyen módon hat vissza a biztonságra, azaz a fegyveres konfliktusok és háborúk nélküli világ megteremtésének esélyeire.

Az elmúlt ötven év „nukleáris viszonyai”, az atomkorszak paradox biztonsági garanciái bizonyították: a politika általában és elsődlegesen képes arra, hogy szabályozza a válsághelyzetek, a háborús feszültségek és a békés viszonyok mélységét és minőségét, az államok nemzetközi kapcsolatainak tartalmát. A kérdés csak az, hogy milyen érdekek képviselőjében.

A közelmúlt évtizedek történelme bizonyítja, hogy korunkban a békét és a háborúkat, a különböző válság- és konfliktushelyzeteket jobban áthatja a *céltudatosabbá vált politika*, mint korábban bármikor. Hogy megnőtt a politika, a politikások szerepe, ugyanakkor felelőssége is. És hogy itt nem csak a nagyhatalmi politikai érdekekről van szó, azt bizonyítja a délszláv válság megoldása körüli többéves huzavona.

Közismert, hogy a háború okainak,

társadalmi gyökereinek és jellegének tanulmányozása, sőt általános elméletének kialakulása jóval régebbi keletű, mint a modern válság- és konfliktuselméletek. A társadalmi fejlődés során a háborúnak – mint érdekérvényesítő és konfliktusfeloldó funkciónak – a megszűnéséről született különböző elméletek, a háborúk nélküli társadalmak illuzorikus jövőképe ellenére a *háború veszélye nem szűnt meg, csupán annak természete, a fegyveres küzdelem megvívásának módja és következményeinek jellege változott meg*. Gondoljunk csak a nukleáris eszközökkel megvívandó modellezett háborúk elméleti következményeire!

Ebből a vizsgálati megközelítésből a háború viszonylag független, vagy annak tekinthető politikai érdekeket kifejező csoportok közötti konfliktus, amelynek megoldását a szervezett erőszakra bízzák. Ugyanakkor a háború fogalma szűkebb annál, minthogy magába foglalja a politikai erők közötti kisebb, nem tartós, esetleg erőszakos összecsapásokat és konfliktusokat is.

A politika számára a valódi problémát tehát nem a konfliktus teljes, végleges és visszafordíthatatlan kiküszöbölése jelenti. Sokkal inkább az, hogyan lehet tanulmányozni és kezelni, megelőzni a válságokat és konfliktusokat, elfogadva azt a tapasztalati ténytet, hogy a konfliktus a társadalom normális jelensége.

Ilyen értelemben az érintett *hatalmak* aszerint – és talán elsősorban aszerint – különbözöek és hasonlatosak, hogy milyen módon képesek megelőzni és kezelni a válságokat és konfliktusokat; annak során milyen intézményi, kulturális és operatív módszereket alkalmaznak. Megállapítható, hogy a válságok és konfliktusok vizsgálatára vonatkozó elméletek és kezelésük, megoldásuk politikai gyakorlata bizonyos mértékben *tükrözi* annak a társadalomnak a politikai kultúráját, amelyben az elmélet keletkezett és amelyben az alkalmazott politikai gyakorlat legitím.

Olyan korban élünk a „rövid” (John Lukacs szavaival élve) XX. század végéhez közeledve, amikor – a legmodernebb híradástechnikai, tömegtájékoztatási és közlekedési-szállítási eszközöknek köszönhető-

en – a világ „összezsugorodott”, láthatóbbá és érzékelhetőbbé vált mindenki számára. A nemzetközi érintkezés rendkívül egyszerű és gyors lett, a zárt társadalmak kora a végéhez közeledik. Mindezek elkerülhetetlenül befolyásolják a politikát, a politikai elméleteket, szándékokat és gyakorlatot.

A megváltozott, interdependenssé (kölcsonösen függővé) vált nemzetközi viszonyok következményei alól egyetlen állam sem vonhatja ki magát. Így nem mentesülhetnek a nemzetközi válságok és konfliktusok elvi lehetőségeinek hatásai alól sem. Az új biztonságpolitikai kihívások tehát szükségszerűvé teszik a politika és a válságok, a konfliktusok kapcsolatrendszerének s abban a katonai erő megváltozott szerepének újragondolását.

A legutóbbi öt-hat évben végbement változások feltehetően a nemzetközi viszonyok liberalizálódása irányába hatnak, kezelhetőbbé teszik az ellentmondásokat, a feszítő problémákat.

A kétpólusú világrend, a katonai és az ideológiai szembenállás, az egymás és a világ megsemmisítésére felkészített katonapolitikai szövetségek tipizált ellenségeképeinek a megszűnése, a nemzetközi viszonyok demokratikus jegyeinek felerősödése, az egymásrautaltság és együttműködés szükségességének felismerése a világot fenyegető globális problémák megoldásában – *megnövelik a béke esélyeit* a háborúval szemben.

Napjaink realitása azonban nem ad okot az illúziókra. Az ún. nagy háború közvetlen veszélyének az elmúltával a háborúk kora ugyanis még nem ért véget. Mert igaz, hogy a legfontosabb, a *politika változott meg*, de a háború anyagi-technikai alapjai, feltételei ma is megvannak, s azokat a szélsőséges politikai érdekek aktivizálhatják.

A korábbi évtizedek katonai szembenállása időszakában a két konfrontáló szuperhatalom és szövetségesei által vívott lehetséges „nagy háború” megakadályozása volt a legfontosabb politikai feladat. Ez jelentette *globális politikájuk* valódi tartalmát.

Ma úgy tűnhet, hogy a háború veszélyének csökkenésével kisebb lesz a politika súlya és felelőssége a válságok, a konfliktusok megelőzésében és megoldásában, mert

azok következményei – úgymond – „csak” helyi, regionális jellegűek lehetnek. A kutatások tapasztalatai azonban arra figyelmeztetnek, hogy a napjainkra jellemző válságok és fegyveres konfliktusok több lényeges szempontból *különböznek*, új minőséget jelentenek a korábbi évtizedek válságaihoz, fegyveres konfliktusaihoz képest. Ennek igazolására álljon itt néhány tény.

Először: napjaink válságai és konfliktusai már nemcsak a perifériákon, hanem a centrumhoz közeli földrajzi régiókban is zajlanak (délszláv válság, Csecsenföld, Irak–Kuvait, Törökország és a kurdok).

Másodszor: a szemben álló felek elsősorban nem ideológiai alapon, nem ideológiai áramlatokhoz kötődve háborúznak, (bár ez az indíték is megtalálható), hanem nemzeti, nemzetiségi-etnikai, törzsi érdekek ütköznek és fejeződnek ki fegyveres küzdelem formájában.

Harmadszor: földrajzilag ezek is egy-egy régióra korlátozódnak, de az eszkaláció veszélye sokkal inkább fennáll ma, mert ezekben a konfliktusokban nem a korábban szemben álló hatalmak és rendszerek külső érdekei fejeződnek ki, hanem egy-egy régió belső érdekellentétei és megoldatlan problémái. Ezért eredménytelenek a nemzetközi intézmények válságkezelő és konfliktusfeloldó törekvései.

Negyedszer: bár a mai fegyveres konfliktusok is korlátozottak az alkalmazott fegyverfajták és eszközök tekintetében, a modern technológiai ismeretek megszerzésének lehetőségei azonban a tömegpusztító eszközökhöz jutást, ezáltal a konfliktus eszkalációját okozhatja.

Végül: a jelenkor nemzetközi válságai és konfliktushelyzetei általában váratlanul vagy viszonylag rövid idő alatt keletkeznek, a válságokat, konfliktusokat megelőző átmeneti időszak lerövidül. A tapasztalatok szerint minél váratlanabbul keletkezik egy válság- vagy konfliktushelyzet, annál intenzívebb és részletesebb információigény jelentkezik a politikai döntéshozók részéről. Ezért a mai, felgyorsult változásokat kísérő válság- és konfliktushelyzetekben megnő az információk hitelessége, megbízhatósága és gyorsasága iránti igény,

valamint az információk folyamatos elemzése-értékelése és értelmes, bölcs felhasználásával szembeni követelmény színvonala.

E néhány tényező is bizonyíthatja, hogy a politika hatékonyságának fokozásával párhuzamosan növekszik a döntéshozók felelőssége a háborúk elhárításában, a válságok és a konfliktusok kezelésében.

Ez a befolyás a válságkezelés módszereinek finomodásával és a fegyveres erők civil ellenőrzésének megvalósulásával tovább erősödik. Ugyanakkor a válságkezelés politikai-diplomáciai és katonai megközelítése közötti ellentmondások feloldása – elsősorban a megváltozott nemzetközi viszonyok miatt – további kutatásokat igényel politológusoktól, hadtudósoktól egyaránt.

Úgy gondolom, hogy e rövid hozzászólásban felvillantott kérdések ráirányították a figyelmet arra, hogy a politika és honvédelem problémakör lényegesen összetettebb és ellentmondásosabb annál, mint ahogy az első megközelítésre tűnik. Hiszen végül is a honvédelem, egy ország szuverenitásának és biztonságának a garantálása döntően a külső nemzetközi környezet állapotától és változásainak tendenciáitól, valamint attól függ, hogy egy adott ország politikai vezetése ismeri-e ezeket a tendenciákat, felismeri-e az összefüggéseket, s képes-e alkalmazkodni napjaink változásaihoz.

A Magyar Hadtudományi Társaságnak, és társadalomtudományi és biztonságpolitikai szakosztályának elmúlt öt éves tevékenysége összekapcsolódott az átalakuló társadalom és nemzetközi környezete által determinált, az alapjaiban átalakuló hadügy, hadtudomány legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdéseinek kutatásával.

Mégis úgy gondolom, hogy a még ma is változásban lévő szűkebb és tágabb nemzetközi környezet, a folytatódó belső társadalmi átalakulások trendjeinek sokoldalú elemzése elképzelhetetlen a változások lehetőségeinek mélységét és irányait jelentősen meghatározó biztonsági környezet, s abban a politika és a válságok összefüggéseinek következetes tanulmányozása nélkül.

Az új körülmények új hadtudományi szemléletmódot, új kutatási elveket és módszereket követelnek.

Éppen a jelenlegi változó, bizonytalan, többesélyes helyzetben van nagy, talán a legnagyobb szüksége a társadalomnak arra, hogy tisztán lásson a politikai döntéshozói folyamatokban, jól értse a számára oly fontos dolgokat, mint a válságok, a konfliktusok és a háborúk nélküli nemzetközi kapcsolatok, amelyek döntően meghatározhatják jövőjét. Reményeink szerint ebben a Párizsi Chartában is megfogalmazott bölcs politikai döntések fogják játszani a legfontosabb szerepet.

A Magyar Köztársaságot érintő lehetséges és valóságos veszélyforrások

Dr. Hajma Lajos ny. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Hozzászólásomban a Magyar Köztársaságot érintő lehetséges veszélyek néhány kérdésével foglalkozom, elsősorban a fórum témáját képező politika és honvédelem kapcsolata szempontjából.

Előjáróban megállapítható, a délszláv válság megoldásának reményeit is figyelembe véve, hogy kedvezően alakulnak az

európai biztonsági, biztonságpolitikai folyamatok. Az európai nemzetközi biztonsági rendszereknek – bár a kialakításuk még nem a kívánatos mértékben halad előre – már jelenleg is van olyan hatása, amely fékezően hat egy esetleges háborús szándék realizálására. Bármely ország részéről egy másik állam ellen indított agresszív há-

ború semmiképpen nem maradhatna elszigetelt jelenség, mert arra a nemzetközi közösség mindenképpen fékezően reagálna.

Ebből kiindulva tehát mind kisebb annak a valószínűsége, hogy hazánk egy háborús küszöb fölötti, hagyományos értelemben vett „nagy háború” célpontjává válna. A környezetünkben ilyen háború kirobbantásának a lehetőségei ma nem állnak fent. Egy „nagy háború” nem lehetne rejtve úgy előkészíteni, hogy az ellene való megfelelő felkészülésre ne jutna elegendő idő. De a környezetünkben levő államok egyikének sincs sem szándéka, sem képessége arra, hogy állami szinten megtervezett támadó háborút indítson ellenünk.

Mindezek mellett azt is látni kell, hogy tendenciájában ismét fokozódik a fegyveres erőszaknak – mint az ellentétek megoldása hagyományos eszközének – az alkalmazására való hajlandóság és szándék.

A fegyverkezés számos államban nem csökken, hanem éppen fokozódik és ezzel párhuzamosan mind a regionális, mind a globális veszélyforrások ugyancsak növekszenek. Éppen ezért ezekre, mint kedvezőtlen tendenciákra, nagy figyelmet kell fordítani. Bármilyen kis konfliktus naggyá nőhet, és bármilyen kis csoport kezdeményez is egy fegyveres konfliktust, az mindig magában hordozza háborús eskaláció lehetőségét.

A magyar fegyveres erőkkel szemben támasztott alapvető követelményeket – a térségünkben jelentkező katonai veszélyforrások, valamint a fegyveres erők valós állapota alapján – politikai döntéssel kell meghatározni.

Hazánk biztonságpolitikájának tehát azokra a kérdésekre kell válaszokat adnia, hogy olyan helyzetben, amikor még a közvetlen környezetünkben sincs kizárva valamilyen fegyveres konfliktus vagy fegyveres összeütközés, milyen módon, milyen eszközökkel és milyen mértékben garantálható az ország biztonsága, miként hárítható el a határon túli konfliktusok esetleges begyűrűződése, illetve hazánk belesodródása ezekbe a konfliktusokba.

Az e kérdésekre reális választ adó politika kiindulópontja az országot ténylegesen fenyegető veszélyforrások objektív fel-

mérése, mindenoldalú értékelése és a jelenre való aktualizálása, illetve prognosztizálása. Ennek során célszerű elhatárolni egymástól a különböző veszélyforrásokat, mivel jellegüknél és lehetséges hatásuknál fogva is eltérőek lehetnek és a kezelésük módjai is más eljárásokat követelhetnek. A fentiekből az is következik, hogy a biztonságpolitikának fő elemeiben olyan konszenzuson kell alapulnia, ami legalább a parlamenti pártok egyetértését magába foglalja és ezáltal biztosítja annak érvényességét több törvényhozási ciklusban is.

A Magyar Köztársasággal szomszédos hét ország biztonság- és katonapolitikájában jelenleg nem fedezhetők fel olyan motívumok, amelyek hazánk elleni közvetlen támadás szándékára utalnának – még ha némelyek (pl. Ukrajna vagy Románia) a miénkhez képest jelentősen nagyobb haderővel rendelkeznek is. Katonadiplomáciai kapcsolataink rendezettek. Az érintett államok többsége haderőinek jövőbeli fejlesztését, az általánosan deklarált védelmi jelleg alakítását az ún. CFE-egyezmények is limitálják, ami alacsonyabb szinten kiegyensúlyozottabb erőviszonyokat érvényesít biztonsági környezetünkben.

Ezek a megállapítások is fontosak lehetnek biztonságpolitikánk alakítása szempontjából. E téren alapvető fontosságú tényező, hogy jelenleg egyik szomszédunknak sincs velünk szemben területi követelése, sem nyilvánvaló agresszív szándéka, fegyveres erőink aktuális feladatai közé tehát nem tartozik az azonnali készenállás ilyen konfliktusok elhárítására.

Az is kizártnak tekinthető, hogy a határon túl élő magyar kisebbséget kellene katonai erővel és eszközökkel megvédenünk. Ehhez természetesen sem lehetőségeink, sem jogaink nincsenek. Rendelkezünk viszont az ehhez szükséges nemzetközi kapcsolatokkal és hatékony diplomáciai eszközökkel.

Anélkül persze, hogy a magyar kormány a legkisebb mértékben is figyelmen kívül hagyná a szomszédos országok területén élő magyar kisebbségek helyzetét, világosan kell látni: elsősorban az illető országok kormányai a felelősek a területükön élő nemzetiségéért. Az is világos,

hogy a velük megkötött vagy megkötendő alapszerződésekre nemcsak nekünk van szükségünk, hanem az adott szomszédoknak is. Nem azért, mintha a határai biztonságáért aggódnának – valószínűleg tisztában vannak azzal, hogy a mi részünkről veszély nem fenyegeti őket –, hanem azért, hogy a szerződések aláírásával is könnyítsék saját integrálódásukat az európai intézményekbe.

Ami a NATO-hoz történő csatlakozásunk kérdését illeti, ezzel kapcsolatban az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének vezetése kimondottan vagy kimondatlanul is jelzi, a felvétel feltételei között kötelezőek: szilárd demokratikus berendezkedés; a piaci elveken alapuló normális működésű gazdaság; a nemzeti kisebbségek kérdésének rendezése; a szomszédokkal való jó kapcsolat, valamint a határok problémáinak rendezettsége és nem utolsósorban a haderő megfelelő állapota és felkészültsége a katonai integrációra, a fegyveres erők jól működő polgári ellenőrzése.

Átalakuló biztonsági környezetünk és a veszélyforrások további elemzése során elsősorban azt kell leszögezni, hogy az ország biztonságának garantálása minden kormány politikájában prioritást élvez. Nyilvánvaló tehát: a biztonságpolitikai gyakorlattal szemben fogalmazódik meg legszigorúbban az a követelmény, hogy ne tegyen semmi olyat, ami hatásában ellentétes az elérendő céllal, és ami rövid távon nem javítható ki.

Ami pedig a különböző kategóriába sorolható veszélyforrásokat illeti, első helyen a *globális kihívásokról* szükséges említést tenni.

A globálisnak nevezhető veszélyforrások – mint a tömeges népirtás, az éhínség, a kábítószerek kereskedeleme, a tömeges menekültáradat, a nemzetközi terrorizmus, a nukleáris fegyverek „prolifrációja” és az ökológiai problémák – külön kategóriát képeznek.

Ezekre a kihívásokra a magyar biztonságpolitikának azonban nem egyedül kell a válaszokat megadnia. A szerepünk annyi lehet – és ez sem kevés –, hogy a lehetőségeinkben belül részt veszünk a nemzetek közösségének a fenti problémák felszámol-

lására irányuló együttműködésében, az érintett (elsősorban belső rendvédelmi) erők bevonásával. A fegyveres erők alkalmazására csak végső, rendkívüli esetekben kerülhet sor, akkor is korlátozott méretekben (pl. határvédelmi és különleges erők).

A globálisnak nevezhető veszélyforrások tagadhatatlanul nagy hatásuk és veszélyes voltuk ellenére sem elsősorban a honvédség által megoldandó feladatokat jelentenek!

Más a helyzet a szomszédságunkban, vagy a szűken vett régióban lehetséges (regionális) veszélyforrásokkal. A magyar biztonságpolitikának elsősorban ezekre kell válaszokat adnia. A kétpólusú világrend szembenállásának megszűntével új veszélyek kerültek előtérbe. Ilyenek többek között – mint ismeretes –: az államalakulatok felbomlásával együttjáró instabilitás, a társadalmi átalakulás megjósolhatatlansága, a nacionalizmus (mint a jobb- és a baloldali radikalizmus táptalaja), a politikai és a katonai konfliktusokba torkolló nemzetiségi feszültségek.

Ebben a vonatkozásban olyan katonai veszélyek feltételezéséből kell kiindulni, mint a belső konfliktusok és a polgárháborús veszélyek, amelyek következtében bizonyos fegyveres csoportok – üldözés, menekülés, átcsoportosítás miatt – Magyarországra területére is kerülhetnek, vagy fegyveres provokációt követhetnek el az ország ellen, repülőeszközök megsérthetik az ország légterét (mint a jugoszláv polgárháború során már meg is történt).

Számolni lehet továbbá a *háborús küszöb alatti* nem állami szintű erőszak alkalmazásának különféle formáival – félkatonai szervezetek, fegyveres terrorista csoportok tranzit- vagy célországoknak szemelhetik ki Magyarországot stb.

A különféle vizsgálatok azt mutatják, hogy a fegyveres erők esetleges alkalmazását illetően olyan *katonai válsághelyzetek* kialakulásával is számolni lehet, mint az „áttevődő veszélyeztetés”, amely nem konkrétan az ország ellen irányul és a korlátozott célú vagy a korlátozott célt esetlegesen meghaladó agresszió.

Ezek már olyan feladatok, amelyeket adott esetben csakis a fegyveres erő alkal-

mazásával lehet megoldani. Az ilyen típusú veszélyek méretei és helyei előre meghatározhatók, az idejük és az intenzitásuk azonban már váratlan is lehet.

A fentiek szellemében a jövőben a veszélyeket és válságokat katonai eszközökkel kezelni tudó olyan fegyveres erőkre lesz szükség, amelyek az állami és a nem állami (terrorista csoportok, szervezett bűnözők, ökológiai veszélyek stb.) szintű fenyegetésekre időben megfelelő választ tudnak adni. A döntő kérdés annak előrelátható prognosztizálása, hogy az ilyen veszélyek milyen irányból, mikor következhetnek be!

A honvédelmi politikának és intézményrendszerének úgy kell működnie, hogy legyen képes időben és folyamatosan, valamint megbízhatóan értékelni az ország biztonságát veszélyeztető tényezőket és kockázatokat, s ennek alapján időben meghozni a veszélyhelyzetek megelőzéséhez, illetve elhárításához szükséges, azokkal arányos intézkedéseket.

Ezekből vezethetők le a magyar biztonságpolitika kulcskérdései, amelyek között szerepel a szomszédsági, a regionális, valamint az összeurópai biztonsággal kapcsolatos politika, amelyek együttvéve a *garanciák rendszerét* jelentetik.

A garanciák minél szélesebb körű biztosítása rendkívül átgondolt, folyamatos, következetes és gyakran kevésbé látványos tevékenységet jelent, és sohasem tekinthető befejezett folyamatnak.

Az ország biztonságát szolgáló garanciák között első helyen a *biztos kormányzati háttér és a belpolitikai stabilitás* áll. Ezt egészíthetik ki a *külső garanciák*, amelyek között is az első helyen szerepelnek a jószomszédsági kapcsolatok, amelyeket érdemi és kötelező erővel bíró dokumentumokban (alapszerződések) is rögzíteni kell, hogy egyetlen szomszédunknak se legyen velünk olyan problémája, amit csak hazánk szuverenitásának fenyegetésével tartana megoldhatónak.

A másik feladat a közeli és a távolabbi partnerek érdekeltségének megteremtése biztonságunk, stabilitásunk fennmaradásában. Ez a kritérium olyan felfogást tükröz,

amely az ország biztonságát rendkívül összetett fogalomként értelmezi. (A partnereket erre nem rábeszélni kell, hanem meg kell teremteni ehhez az érdekeltségüket – ami nagy különbség!) Olyan együttműködési keretben, amelyben az ilyen törekvések nem kapnak kellő hangsúlyt, a katonai biztonság fontosságának kiemelése a partnerekben előbb-utóbb ellenségképet generálhat, ami nem vezet jóra.

Véleményem szerint a kimondottan katonai integrációs intézmények (a NATO, a Nyugat-európai Unió, a Partnerség a békéért program) nyújtotta garanciák megszerzésére irányuló törekvések mellett ugyanolyan fontos lehet az a tevékenység, ami a szomszédokból hivatott irányunkban baráti reagálásokat kiváltani. A jószomszédsággal oldani lehet a meglévő feszültségeket, miközben állandóan törekedni kell arra, hogy biztonságunk fokozásában, stabilitásunk fennmaradásában megteremtődjék távolabbi partnereink érdekeltsége is.

Külső biztonsági garanciák megszerzésére való törekvésnél nem lehet figyelmen kívül hagyni: a jelenlegi európai politikai helyzetben egyetlen, a térséghez tartozó ország sem álmodhat arról, hogy egyrészt a biztonsága kizárólag csak kívülről megteremthető, másrészt, hogy erre a környezetében lévő államok biztonságának egyidejű garantálása nélkül kerülhet sor.

Összefoglalva megállapítható, hogy változó környezetünkben igenis számolni lehet és kell is különböző veszélyforrásokkal, amelyek hazánk biztonsági helyzetét befolyásolhatják és amelyek elhárításához különböző garanciákra is szükségünk van.

A biztonság komplex tényezői közül a katonai összetevő jelentősége napjainkban csökkent ugyan, de kül- és biztonságpolitikánk hosszabb távon – mintegy végső eszközként – sem mondhat le a megbízható védelmet jelentő fegyveres erőkről és az azok alkalmazását szolgáló koncepcióról!

A Magyar Köztársaság szuverenitásának, függetlenségének és területi épségének biztosítását elsődlegesen a politika eszközeivel kell garantálni. Ennek megfelelően a fegyveres erőket a lehetséges veszélyforrások reális értékelése alapján – az or-

szág teherbíró képességének függvényében – mind szervezésében, mind kiképzésében és felszerelésében korszerűen kell megszervezni. Legyenek alkalmasak az országot érhető lehetséges veszélyekre adandó válaszokra, reagálásokra. Emellett legyenek készen többirányúrendeltetésnek is megfelelni, az ENSZ és az EBESZ keretében megfogalmazott nemzetközi feladatok teljesítésére, váljanak alkalmassá a NATO-

tagságra, és más, számukra adódó és reálisan vállalható feladatok végrehajtására.

Mindezeket összevetve meg lehet állapítani, hogy a politikai vezetés igen nagy felelőssége ma abban áll, hogy reálisan mérje fel, elemezze a helyzetet és annak alapján állapítsa meg azokat a lehetséges veszélyeket (jellegük, várható irányuk, idejük meghatározásával), amelyeknek az elhárítására a fegyveres erőknek fel kell készülniük.

Politika–gazdaság–honvédelem

Dr. Turák János ny. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Tudom, hogy a fórum témája a politika és a honvédelem, mégis engedjék meg, hogy ezen kitüntetett fogalompárba beemeljem a gazdaságot is. Így hozzászólásom témája a politika, a gazdaság és a honvédelem, illetve szűkebben: ezen három tényező kölcsönös összefüggése együttes kezelésének szükségessége.

A fórum címadó fogalompárjának ilyen kibővítését közgazdászként nemcsak szakmai hiúságból kezdeményezem, hanem erre késztet az a tény, mely szerint *a gazdaság képezi mind a politika, mind a honvédelem materiális alapjait*, és ennek nem kellő mértékű számbavétele veszélyeztetheti mind a politika általános, mind a honvédelem konkrét célkitűzéseinek realizálását.

Clausewitz ismert tétele: „a háború a politika folytatása, más eszközökkel”. Ugyanakkor legalábbis mi idősebbek olvastuk Lenin azon megállapítását, mely szerint: „a politika a gazdaság koncentrált kifejezése”.

Ezen összefüggések alapján *a politika és – Clausewitz kifejezését szélesebben értelmezve – a honvédelem kapcsolatát végső soron a gazdaság determinálja*. Ma már elismerjük, a kapcsolatok viszonyának ilyen leegyszerűsítése sematizmusra vezethet, hiszen a gazdaság alakulásában is – annak öntörvényei mellett – mind nagyobb befolyást tulajdonítunk a nem gazdasági tényezőknek, az olyan ún. externáliáknak, mint

az egyes népességi fogyasztási sajátosságok, vagy a környezetvédelem, vagy a piaci szereplőknek a gazdasági prognózisok szerint változó magatartása stb. Meghatározónak tartjuk továbbá a mindenkori politikai hatalom, a kormányzat gazdaságot befolyásoló ténykedését, az aktuális gazdaságpolitika szerepét.

A gazdaságnak a politikát, ezen keresztül a honvédelmet befolyásoló hatása tehát közel sem determinisztikus, de szerepének, helyzetének, lehetőségeinek helyes értelmezése elengedhetetlenül szükséges a politika és a honvédelem kérdéseinek elemzésénél, meghatározásánál.

A gazdaság és a honvédelem kölcsönhatásának elemzése napjainkban különösen aktuális, mivel – most, amikor (reméljük rövidesen) dönteni kell a Magyar Honvédség reformjáról és a NATO-hoz való kapcsolódásáról – nem lehetünk közömbösek a honvédelemre fordított kiadások *társadalmi megítélésében*. Ezzel kapcsolatos mondanivalóm lényege az, hogy sem társadalmi, sem közgazdasági szempontból nem tekinthetjük „kidobott pénznek” a honvédelemre fordított kiadásokat.

A közgazdaságtan megfogalmazza, hogy a lakosság és a gazdaság anyagi szükségleteinek többségét saját jövedelméből, a „piacon”, a piaczgazdaság keretei között elégíti ki. Más igényeket – „a közjava-

kat” – viszont nem piaci áruként, hanem az állam közszolgáltatásaként érhetik el. Ezek a közjavak – az egészségügyi, a kulturális és az oktatási alapellátás vagy az infrastrukturális szolgáltatások egy része – az állampolgárok és a gazdálkodó szervezetek jövedelméből visszafogott állami bevételekből, az állami költségvetés útján kerülnek biztosításra. Ezen közjavak közé tartozik az állam és a rend védelmének, valamint a hon védelmének biztosítása is, amely speciális „szolgáltatás” az ország és állampolgárainak védelmét jelenti.

A fegyveres erők és a rendvédelmi szervezetek így közgazdaságilag is elfogadott *szolgáltató tevékenységet* végeznek, amely során a *ráfordítások egy speciális szolgáltatásban, a védelmi képességben realizálódnak*. Ez a felfogás ma már tagadja a volt materialista megítélést, mely szerint a védelmi szervezetek gazdaságilag improduktív, társadalmilag – ideiglenesen kikényszerített – káros tevékenységet végeznek. A védelmi szolgáltatásokat ma már több országban a társadalmi bruttó össztermék (GDP) összesítésébe is beszámítják.

A védelmi szolgáltatás – alkotmányunk tételei szerint is – egyik (végső) feltevése az ország szuverenitásának, területi sérthetetlenségének, *társadalmi szükségessége* tehát nehezen vonható kétségbe. Mindemellett a védelmi képesség megfelelő szintű fenntartása ma belépőt jelenthet számunkra egy olyan nemzetközi közösségbe, amely továbbra is fontosnak tartja érdekei fegyveres biztosítottóságát, az esetleges agresszió visszatartását, a béketeremtés és -megőrzés garantálását *fegyveres erővel* is.

A honvédelmi kiadások *gazdasági* megítélésénél általában a következő előnyös összefüggéseket emelik ki:

- a védelemre fordított kiadások – az importbeszerzések kivételével – maradéktalanul visszaáramlanak a nemzetgazdaságba (részben közvetlenül különféle adók, illetékek és járulékok formájában; részben közvetve, a védelmi szervezetek foglalkoztatottjainak vásárlásai, illetve a szervezetek megrendelési által) és így keresletnövelő tényezőt jelentenek a gazdaság különböző ágazataiban;

- a haditechnikai kutatásra, fejlesztésre és gyártásra fordított összegek felhasználása – a haditechnika magas műszaki-tudományos követelményei miatt – húzóhatást fejtenek ki az adott ország ipari tevékenységének műszaki színvonalára (ún. spin off hatás);

- a hadseregek létszáma, állományarányai, a sorállomány kiképzési időtartama kihat az ország munkaerő-gazdálkodására;

- a leszerelő sorállomány munkavállalóként a katonai képzés során általában a polgári szférában hasznosítható szakmai képzettséggel és megerősödött erkölcsi, fegyelmi magatartással is gazdagodik.

A felsorolt pozitív hatások közül ma különösen aktuálisnak tűnik a honvédelmi kiadások keresletnövelő kölcsönhatásának kiemelése, mivel annak megítélése is tényező lehet a stabilizáció és a fellendülés kérdésében, a napjainkban felerősödő gazdaságpolitikai vitában.

E kérdésben utalni szükséges John Maynard Keynes tanaira, aki az 1929–33-as nagy gazdasági válságból történő kilábalás útjaként az *állami gazdasági beavatkozását* igényelte a korábbi liberális gazdaság, a korlátlan piacgazdaság tökéletlenségeivel szemben. A több évtizedes iskolát alkotó keynesizmus fő tétele szerint a kereslet-kínálat egyensúlyának megteremtésében és fenntartásában a *kereslettámasztás állami ösztöklését* meghatározónak kell tekinteni. Ennek érdekében – az állami deficitet és az inflációt is vállalva – többek között az állami megrendelések növelését javasolta, nem kihagyva a fegyverkezési kiadásokat sem.

A világ már megtapasztalta, hogy az államok eladósodása, a nemzeti valutarendszer bizonytalansága és az infláció nem lebecsülendő gazdasági tényezők. A Keynes utáni közgazdasági iskolák ezen kérdések megoldására koncentrálnak – például a friedmanni liberális gazdaságpolitikai elvekben – az állam gazdaságbefolyásoló szerepének visszaszorításáig is eljutottak. Korunk gazdaságfilozófiai vetélkedéseiben Keynes nézetei azonban ismét előtérbe kerültek. Az „új keynesizmus” – egyes korábbi nézetek kiigazítása mellett – to-

vábbra is szükségesnek tartja a keresletnövelés állami befolyásolását, ami számításba veszi a honvédelmi kiadások gazdasági ösztönző szerepét is.

Úgy vélem, ezen rövid utalás érzékelteti, hogy a *védelmi kiadások* nemcsak az osztársadalmi szintű politika, hanem a *gazdaságpolitika konkrét eszközeként is minősíthetők*. Ez ad tartalmat a politika-gazdaság-honvédelem hármastárgykör összefüggéseinek is.

Hozzászólásom további részében arra szeretnék rámutatni, hogy a *politika honvédelemmel kapcsolatos döntéseinek az előzőekben bemutatott gazdasági kölcsönhatásoknál szélesebb viszonyrendszerbe kell beágyazódniuk*. A politika felelőssége igen nagy és feladata bonyolult, mivel egymással versenyző, de objektívan nem mérhető és nem összehasonlítható (tételezzük fel, hogy ugyanakkor szakmailag nem kifogásolható) közjavak igényeinek preferálásában kell döntenie, mindenhol és mindenkor behatárolt gazdasági lehetőségek mellett úgy, hogy eközben rövidebb és hosszabb távú érdekeket is figyelembe kell vennie.

Ezen érdekverseny kezeléséhez az államigazgatás ma még objektív metodikával nem rendelkezik, nincs feltárt törvényszerűség a közjavak aktuális részesedési arányainak meghatározására. Így a honvédelmi kiadások mértékét sem valamiféle konstruált „optimális” részesedési arány, hanem azon aktuális elemzések határozzák meg, amelyek többek között kiterjednek:

– az ország katonai veszélyeztetettségének értékelésére;

- a hadseregek védelmi feladataikkal összehangolt fejlesztési igényeire;
- a szövetségi háttér katonai lehetőségeire;
- az ország gazdaságának honvédelmi célú terhelhetőségére stb.

Ezen elemzés során érdekes következtetésre jutott Fritz-Asmus, a hamburgi Bundeswehr-egyetem professzora, aki mintegy ötven vizsgált tényezőtől 17-et talált szignifikánsnak a honvédelmi kiadásokra való ráhatás szempontjából. Megállapítása szerint – amit a NATO-tagországok többéves gyakorlatából vont le – a legfőbb befolyást azonban nem az általam említett tényezők (veszélyeztetettség, gazdasági potenciál stb.) valamelyike, hanem egy szubjektív tényező, a *kormányon lévő pártok politikai attitűdje* képezte.

A nacionalista szellemiségű pártok sajátossága általában a nemzeti érdekek erőpozícióból történő érvényesítésére való törekvés, míg a liberálisabb jellegű pártok a konfrontáció lehetőségeinek csökkentésével s a kölcsönös előnyökre építő *kompromisszumok* által kívánják a nemzet érdekeit szolgálni. Ez a politikai irányultságban megmutatkozó eltérés kihat a honvédelmi politikára és tetten érhető a honvédelmi kiadások mértékében is.

Ezen utalás nem gyengítheti a gazdasági kölcsönhatások számbavételének szükségességét a honvédelmi politikában, ugyanakkor rámutat arra, hogy a *honvédelmi döntések csak olyan osztársadalmi értékrendszeren belüli elemzés alapján születhetnek meg, ahol a politika, a gazdaság és a honvédelem kölcsönhatásai* tudatos vizsgálat tárgyát képezik.

A politikai szféra és a hadsereg

Dr. Szabó János ezredes,
a hadtudomány doktora, a szociológiai tudomány kandidátusa

A politikai szféra és a hadsereg kapcsolatára Magyarországon jellemző, hogy napjainkban megy végbe a védelmi szektor folyamatainak összehangolása a gazdasági folyamatokkal, illetve a társadalmi üzemmenettel, s ez nem kevés problémával jár. Az összehangolást ugyanis ma pluralista politikai mezőben kell elvégezni, szemben a korábbi, meglehetősen egyenirányított környezettel, ugyanakkor a korábbi központosított gazdaság szerkezet mára a magángazdaságok felé fordult, a központilag ellenőrzött társadalom pedig a nyílt értékeket, a civil társadalmi önszerveződést követő formáknak adta át a helyét.

1./ A jól képzett, megfelelően kiválasztott, magasan motivált és testületi szellemében magas fokú, szervezeteihez jól kötődő katonák iránti szükséglet semmivel sem lett kisebb, sőt, inkább növekedett.

Ám e szükséglet biztosításának feltételeiben radikális változások történtek. A korábbi *közéleti-politikai* értékmeghatározottsággal szelektált hivatásos állomány helyett a *katonai-szakmai szerepkörű* hivatásos állomány iránti szükségletet hozta magával a pártpolitizálástól és a hatalmi jogosítványoktól megfosztott katonai szervezet. Azaz a korábbi politikai-hatalmi szakszerűség helyett a katonai-szakmai szakszerűség került uralkodó, szervezetalakító szerepkörbe. Az átpolitizált, normatív értékek által vezérelt, rendes hivatásszervezetből mára a piaci ésszerűség felé nyitó, állampolgári státuszba emelt katonákat tömörítő, a foglalkozási szervezet jellemzőit beengedő katonatársadalom képe rajzolódik ki. Ma már nyilvánvaló, hogy pl. a professzionalizmus, a garantált jogbiztonság és a munkaerőpiac felé való nyitottság alapvetően más katonatársadalmat épít ki, mint az ideológiai-politikai hitelvűség, az atyáskodó, a szervezeti szintek csúcán teljhatalmat, alján jogfosztottságot konzerváló, ideologikus szimbólumokkal és röghöz kötéssel operáló szervezőmód.

Míg a korábbi védelmi kormányzat döntéshozó folyamatainak legjobb korszakaiban is legfeljebb „érdekeszámító”, de mindenképpen az egyetlen politikai centrumot kiszolgáló jellegűnek kellett lennie, addig ma a védelmi szektor egésze közvetlenül ki van téve a versengő rendszerű politikai játéktér, a civil társadalmi szervezetek, a jogbiztonsággal bíró állampolgár és a közvélemény érdekérvényesítő befolyásának. S mindezt olyan konstellációban, amikor már nem utasíthatja vissza a legitimitás követelményeinek való napi megfelelést, amikor közvetlenül és egyszerre számon kérik az állomány minőségét, a rendeltetésnek történő megfelelést és a költségek minimalizálását.

2./ A *katonatechnikai* (azaz a védelem eszköz- és módszerapparátusát magába foglaló) vonatkozások a világ összes hadserege, védelmi kormányzata számára folyamatos problémákat és konfliktusokat jelentenek. Nem is csoda, hiszen a katonai szervezetek kiépítése, a katonák felszerelése, ellátása, elhelyezése, fegyverzete, kiképzése, a mindenkor harceljárások elvei és gyakorlata, az érvényes katonai tudás szerkezete és tartalma állandó mozgásban lévő mozzanatok még azokban a társadalmakban is, amelyeket a politikai-gazdasági stabilitás jellemez. Magyarországon azonban, ahol a rendszerváltással a katonatechnikai vonatkozások úgyszólván minden fontos feltétele átalakult, a felvetődő problémák és az ennek kapcsán keletkező konfliktusok tömege mára alig elviselhető mélységet és méreteket mutat.

A hazai politikai-gazdasági átalakulás megkérdőjelezte a hadseregépítés és -fenntartás szovjet modelljének, illetve a fegyverzet és a felszerelés szovjet mintáinak, licenccinek egyeduralmát.

Egyfelől nem preferálta a katonák rendies pártszolgálatát, illetve a szovjet modellhez való illeszkedés szerepkészleteit,

másfelől a modernizációs kényszer megnyilvánulásaként (s azzal ellentmondásban) radikálisan megvonta a haderő költségátogatását, s mellette végrehajtotta a hazai hadiipari kapacitások gyakorlatilag teljes felszámolását.

A korábbi, szovjet modellből örökölt túlcentralizált, elrettentő, az emberi erővel pazarló katonai szervezet helyére ma a működésileg széttagolt, bizalomgerjesztő, technikailag modernizált haderő kíváncsokra. Az ehhez szükséges új típusú katonai tudás, felszerelés, élet- és munkakörülmények, ellátás, elhelyezés, fegyverzet birtokában a haderőnek képesnek kellene lennie kidolgozni, begyakorolni és működtetni az új védelempolitikához illeszkedő harc-eljárásokat. Ennek a szándéknak ma alapvető konfliktusai jelentkeznek: a katonatechnikai minták értékkövetésében tapasztalható zavarral (kellenek-e a nyugati típusú katonai szervezetépítés és -működtetés, továbbá kiképzés, fegyverzet, ellátás és elhelyezés, motiválás értékei és normái, vagy csak némelyikre van szükségünk, esetleg egyáltalán nem kellenek); a védelmi költségvetés szükségletektől való elmaradásával; a hazai védelmi ipari kapacitások padlóra kerülésével; a védelmi beszerzések stratégiájának és a védelmi piacpolitikának a kidolgozatlanságával.

Jól látható, hogy a hazai védelmi struktúrák természetes nehézségei alapvetően a rendszerváltozás nemzetközi és hazai fejleményeinek hatására valamennyi funkcionális tartományban megsohasodtak.

3./ A korábbi védelmi struktúrának számos olyan kezeletlen, kihordatlan, rendezetlen konfliktusa volt, amelyek nem szűntek meg a rendszerváltással.

Az egyik legjelentősebb konfliktus ma abból adódik, hogy igen nehéz különbséget tenni a *korábbi rendszer állagvédő* reformjai, illetve a *rendszerváltás rendszerátépítő* reformjai között. Köztudott, hogy a hazai védelmi szektor is azon társadalmi ágazatok közé tartozott, amelyekben már a korábbi rendszer leszálló ágában elkezdődött a leglátványosabb konfliktusok kezelése. Az ezekhez fűződő hatalmi szándék nyilvánvalóan a korábbi rendszer bizonyosfajta át-

mentése volt, vagyis az a törekvés, ami e reformlépéseket belül igyekezett tartani a „modellváltásnak” nevezett körön. A modellváltás ellehetetlenülése, illetve a rendszerváltás felé bekövetkező gátszakadás egyszerre nyitott szabad utat az új struktúráknak: a.) a korábbi védelmi rendszer konfliktusos elemei számára, illetve b.) a korábbi rendszer állagvédelmét szolgáló reformosság számára. Ez a két mozzanat a legtöbbször egy és ugyanazon jelenség két oldalaként jelenik meg a reálfolyamatokban.

A *védelempolitika* környezetére vonatkozóan ilyennek ítéelhetjük azon igyekezeteket, amelyek a hadsereg „intaktságának” jelszava mögött egyszersmind a védelmi szektor nyitottságának elodázását is sikerrel képviselték. De itt kell megemlékeznünk az állomány körében a megszokott társadalmi kapaszkodók eltűnéséből adódó konfliktusok elszaporodása kapcsán létrehozott szociálpolitikai ágazatról is, amelyet aztán a korábbi politikai főcsoportfőnökséggel való kontinuitásnyú miatt meg kellett szüntetni.

Kevésbé elemzett képünk van arról: milyen következményekhez vezetett az, hogy a korábbi rendszer haderejét a társadalom lényegében szervesen nem fogadta el. Ám egészen bizonyos, hogy a társadalom és a hadsereg összefüggési hiányainak olyan jellemzői, mint például a védelmi szektorral szembeni gyanakvás, a védelmi ismeretek monopolizálása és a civil társadalomtól való elzárása, az ellenzékiek hatalom- és erőszakszervezet-ellenessége, védelempolitikai képzetlensége, gyakorlatlansága, továbbá a katonai vezetők és teoretikusok körében az új típusú kormányzattal és általában a nyilvánossággal folytatott párbeszéd akadozása is ennek a számlájára írható. Mindezek igen fontos tényezőit képviselték annak a folyamatnak, amelynek során a rendszerváltás megindulásában a haderő és a védelem problémája a politikai mezőben leértékelődött, hátrасorolódott egészen a regionális fenyegetettség fokozódásáig (délsláv krízis, migráció, nemzetközi terrorizmus stb.).

Az új civil védelmi kormányzat elhúzódozó „tanulóideje” önmagában is teret nyi-

tott a korábbi klímában kialakult „koalíciós reflexek” továbbélésének. A hadseregben belül pl. semmi sem állta útját azon korábban megkezdett, tehát VSZ-szerepvállalásra tervezett haderő-átszervezések folytatódásának (Rubin, Gerecse stb.), amelyeknek költségeit és az általuk okozott veszteségeket mai számítások szerint nem ellensúlyozták a védelmi-katonai hatékonyság oldalán regisztrálható hozadékok.

Hasonlóképpen gondokat okozott pl., hogy a katonai felső vezetésnek megváltoztak a védelmi tervezésben, a védelmi törvény-előkészítésben adódó szerepei is. A kívülről jövő „ukázok” lebontásának lineáris-hierarchikus logikái pályáihoz szokott intézményrendszert át kellett állítani az önálló nemzeti védelmi tervezés saját logikájára, az egyetlen vonal helyett az alternatívítás, a politikai döntéshozás kisajátítására törekvés helyett pedig a politikai tanácsadás érvényesítésének követelményére. Ma még nem tudjuk, hogy a kétségbeesetten elhúzóódó védelmi törvénykezési hiátuson belül, a szabályozási deficitok okaiként e faktor nehézségeinek mekkora a részesedése.

4./ A korábbi védelmi struktúra kihordatlan konfliktusainak káros hatása leginkább éppen a katonatársadalomban halmozódott fel és örökítődött át az új érába. A legmélyebben rögzült konfliktustényezőknek a haderőszervezés magyar történelmi-társadalmi fejlődéssel összefüggő „többmodellűségét”, történeti diszkontinuitását és a kihordatlan patológiás örökséget tekinthetjük. Az első világháború végéig meghatározó osztrák abszolutizmus, illetve a két világháború közötti trianoni haderőszervezés még olyan katonatársadalmakat épített, amelyek lényegében fenntartották a nyugati fejlődési minták iránti orientációt. A II. világháborút követő sztálinizálás ellenben erre az örökségre – lerombolva-szétverve annak látható struktúráit, de teljesen megsemmisíteni nem tudván azt – egy, a keleties társadalomfejlődés mintáit preferáló katonatársadalmat épített ki. A katonatársadalom építkezési elve ettől kezdve nem a társadalmi legitimitás, a civil kontroll, a professzionalizmus és a szakmai autonómia lett, hanem a hitelvű ideo-

logikus viszony, a korlátlan lojalitás, a külső és belső kontrollmechanizmusok kiküszöbölése. A kívülről erőszakolt keleties katonatársadalmi modell úgy vetette el a korábbi társadalomba már évszázada szervült nyugatias modellt, hogy annak polgárius elemeit, nemzeti értékőrző hagyományait, csoportssolidaritási intézményeit, professzionális dominanciáját is diszkreditálta és minden lehetséges módon megpróbálta felszámolni a hozzá való kapcsolódást.

A kontinuitás megszakadásán túl számos egyéb patológiás mozzanat is terheli a magyar katonatársadalom örökségét. A sztálinizált hadseregben élesen kettévált a „gyarmatosítást” lehetővé tevő, levezérő, fenntartó, a párt-nomenklatúrához tartozó privilegizált katonai elit, illetve az egzisztenciális és a jogi kiszolgáltatottság helyzetébe taszított, lemaradott életmódelemekkel „elengedett” beosztott katonatömeg. A belső integrációt végigszántó választóvonalak között ez volt a leginkább szembevetendő. A rendszerváltozással nemcsak az történt, hogy megszűntek a keleties katonatársadalmi hagyományok nyolcvanas évekre már meglehetősen töredezett örökségének tápláló forrásai, hanem a *nemzeti jelleg újjáteremtését* szolgáló hagyomány felé fordulás, illetve a *modern professzionalizmus* felé forduló nyugat-orientáció egyszerre jelentkezett egy meglehetősen forrásszegény helyzetben.

A katonatársadalom megújulása mindezen örökség miatt igen egyenetlenül folyik: az új rendezőelvek szerint módosított szervezeti felszín alatt egyelőre sok változatlanulapul; a hagyományhoz való visszakanyarodás számára sokszor jelentősebb forrásokat biztosítottak, mint a modern nyitáshoz; a hagyományhoz való visszatérés lendületében itt-ott a modernséggel nem illeszthető anakronizmusok is a „hagyomány” pecsétjét kapták, miközben a modern katonatársadalom intézményei kiépületlenek, mellőzöttek maradtak.

A felszínen sokszor úgy látjuk, hogy szinte feleselnek egymással az alacsony presztízs, a korlátozott rekrutáció, a paternalizmus, az alulfizettség és a túlterhelés, az emberrel való pazarlás és a munkaerő-

piaci értékek ignorálása, a humán erőforrással való gazdálkodás hiánya. A mélyben minden esetben ott találjuk az örökség elmentmondásait.

5./ A leváltott struktúra örökségével mégis a *katonatechnikai vonatkozásokon* belül találjuk a legkézzelfoghatóbb kötődéseket. A VSZ egységes hadiipari rendszere, hadseregeinek felszerelésében, fegyverzetében döntően meglévő azonosságok, a közös fegyverzeti piac, a szovjet licencek egyeduralkodása, az egységes haderőszervezési elvek, az egységes vezetési, irányítási rendszer, az egyetlen centrumból szétsugárzott harcászati, hadműveleti elvek és elméletek, rendezőelvek és gyakorlat nem haladható meg egyik napról a másikra. Ugyanakkor ezekben a dimenziókban rögzülnek a leginkább tárgyiasult formában a haderőszervezés, illetve -alkalmazás eltérő modelljei.

Rendkívül problematikus a védelmi beszerzések gyakorlatilag teljes leállítása, a nemzetközi hadiipari piacból való kikerülés, a haditechnika szokásos három generációjáról (múlt, jelen, jövő) csupán egyetlen generációra (múlt) történő készletapadás, a hazai hadiipari termelés padlóra kerülése. Aki arra számítt, hogy így esetleg egyszerűbb lesz a hazai védelmi szektor fegyverzeti piaci orientációjának megváltoztatása, annak tudnia kell, hogy még mindig olcsóbb a már meglévő típusú infrastruktúrához vásárolni haditechnikát, mint teljesen új piacról elindítani a beszerzéseket, azok eltérő rendszerű infrastruktúráival együtt.

Nem kevésbé problematikus az eljárásokban, módszerekben, ismeretekben, kiművelt emberfőkben rögzült reflexek rendszere, ezek korrigálását, modernizálását azonban legalábbis a legfontosabb dimenziókban – úgy tűnik – dinamikusabban, s kevesebb járulékos ráfordítással képesek leszünk megoldani. Mindazonáltal a korábbi rendszerből örökölt problémák miatt a leginkább harmonikus megoldás esetén (amire egyébként a legkisebb jel sem látszik utalni) legalábbis azzal a fáziskéséssel kell számolnunk, ami a katonatechnikai dimenziók szakismeretei oldala és felszerelés-fegyverzet-infrastruktúra oldalai között prognosztizálható.

E problémakörből elvileg is eltérnek azok a konfliktusok, amelyek a piacgazdasági viszonyok között gazdálkodási kényszernek kitett haderő-működtetés tényéből adódnak. Ha fontosnak tartottuk hangsúlyozni, hogy a legitimitásra ítélt, azaz a társadalmi elfogadottságot napi rendszerességgel felmutatni kénytelen, a nyilvánosság nyomásától csak kivételes esetekben védett védelmi szektor politikai és katonatársadalmi viszonyai gyökeresen eltérnek a korábbi nyilvánosságtól, akkor ennél is fontosabb, hogy hangsúlyozzuk: a piacgazdasági gazdálkodási kényszer többet, mást követel a védelmi szektortól, mint a korábbi „gazdálkodásból felmentett” időszakában. Az innen származó örökség azonban igen rigidnek tűnik legalább két konfliktuscsoport irányában.

Az egyik konfliktusféleség abban a széles körű társadalmi megdöbbenéstől kísért eseménysorban regisztrálható, ami a védelmi szektor gazdasági tranzakcióinak finoman szólva nem a vállalkozói sikerektől hirdetett vonulatát alkotja” (olajszőkítés, pénzforgatási fiaskók, szolgáltatási monopóliumok bevezetése, ellenőrizhetetlen jutalékok rendszere stb). Nyugodtan fogalmazhatunk úgy, hogy ez mindaddig nem vehető le megnyugtatóan a napirendről, amíg az új gazdálkodási kényszernek kitett szektorokban a korábbi szervezési, ellenőrzési, civilkontroll-hiányos reflexek és intézmények működnek. Ez az a terület, ahol még sokáig munkát ad számunkra a polgári demokráciák egyik elvárása: „a személyes biztosítékok fontosak, de az intézményi biztosítékok nélkül nincs alapja a bizalomnak”.

A piaci típusú konfliktusok másik csokrát a haderő általános „piacra nyitottságában” tapasztalhatjuk, ami szintén új fejlemény, s alkalmas a korábbi berögződések merevségének bizonyítására. A hadseregek a modern világban mindenütt a társadalmi szolgáltatási piac fogyasztói, s a jobb e fogyasztói megjelenésüket kimunkált piaci stratégiák szerint szervezik. Az csak az egyik probléma, hogy ma a maga komplexitásában ilyen nálunk még nincs. A másik viszont, hogy amíg a katonai parancsnok nem tudja: támaszkodhat-e a logisztikai elvárásokat teljesíteni képes hazai

gazdasági háttérre oly mértékben, hogy az garantálja számára a törvényben ráruházott felelősség vállalását (pontos, nagy mennyiségű szállítások, védelmi akciók esetén), addig nem fog hozzájárulni óriási raktárkészletének feléléséhez, felszámolásához. A modern logisztika előtt, úgy tűnik, még hosszú út áll, mire átveheti a klasszikus hadtápmechanizmus helyét.

A gazdasági tervezésben az elmondottakon túl is olyan új szempontok jelennek bonyolult próbákat, mint a hadigazdasági és az általános piaczgazdasági racionalitások ütközései, az általános technológiai fejlődés, illetve a környezetszennyezés-környezetvédelem katonai vonatkozásainak integrálása az általános politikába.

Befejezésül meg kell jegyeznünk: a magunk részéről nem hisszük, hogy valamennyi konfliktus kárhozatos és rossz. E tekintetben még az sem mérvadó, hogy szenvedünk-e tőle vagy sem.

A hazai védelmi szektor átmeneti időszakában van, alapvető struktúrái és mechanizmusainak átépülése folyik. Azok a konfliktusok, amelyek ahhoz járulnak hozzá, hogy a célzott új struktúra minél pontosabb, kimunkáltabb arculatot öltön, ma okozhatnak kínokat, de történetileg szükségesek. Azokat viszont semmiképpen nem vehetjük védelmünkbe, amelyek az okozott kellemetlenségek mellett az előrejutás esélyeit is rongják, káros energiákat szabadítanak el, eltelnek a konstruktív erőfeszítésektől.

Hadászat és geopolitika

*Dr. Kovács Jenő ny. altábornagy,
a hadtudomány kandidátusa*

A konferencia témaköréhez igazodóan néhány szót szólok a geopolitikáról, geostratégiáról, amely a politika és hadászat összefüggéseinek egyik lényeges komponense.

Mint közismert, a geopolitika, a geostratégia hazánkban az elmúlt évtizedekben a tiltott tudományok körébe tartozott. Azt állították róla, hogy az a háborúk lényegéről és keletkezéséről szóló reakciós elmélet. Abból indultak ki, hogy a geopolitika szemléletmódja a háborút nem az antagonisztikus osztálytársadalmak társadalmi viszonyaiból, hanem a földrajzi tényezőkből és a fajok egyenlőtlensége hatásából vezeti le. Azt tartották továbbá még a geopolitikáról, hogy az pusztán az agresszív háborúk igazolására szolgáló hamis, minden tudományos alapot nélkülöző eszmerendszer. Valójában a geopolitika tiltása az önhitt ideológiák zavartalan terjedését, érvényesülését volt hivatva biztosítani.

A geopolitika elmélete a 19. században keletkezett és német nyelvterületen Friedrich Ratzel geopolitikus, a pángermán beállítottságú, a svéd Rudolf Kjellén az ál-

lamelmélet tanára, valamint Karl Haushofer tábornok-professzor a „Zeitschrift für Geopolitik” alapítója és szerkesztője volt. A hitleri propaganda a geopolitika elméletét kisajátította és az „életter”, a „fajelmélet” koncepciójának alapelvei közé sorolta, érdekeinek megfelelő módon. A német geopolitika a második világháború után elhalt.

A geopolitika másik meghatározó irányzata szintén a 19. században alakult ki angolszász nyelvterületen. Alapítói a brit Colomb és az amerikai Mahan admirális. Ők a tengeri uralom, a tenger-szárazföld kapcsolatrendszerét vizsgálták az előbbi prioritásainak szem előtt tartásával.

A későbbi angolszász geopolitika örizte az alapítók eredeti szemléletmódját, tradícióját, ám messze túllépett annak határain, s világméretű eszmerendszerré vált. A harmincas években Sir Halford Mackinder brit geopolitikus dolgozta ki „Eurázsia középső területének”, a háború után pedig az amerikai Nicholas Spykman állította fel „Európa szegélyterületeinek” koncepcióját. E teóriák Európa óceáni kijáratai lezárásá-

nak alapgondolatára épültek és alapozták meg a NATO létrehozását is. Ma Zbigniew Brzezinski „neogeopolitikája” az USA ilyen elméletének képviselője.

A két világháború közötti Magyarországon a geopolitika tudománya sarjadásnak indult. Legjelesebb művelője Teleki Pál (földrajzprofesszor) volt. Számottevő eredményeket produkált továbbá Kalmár Gusztáv, Wolák Jenő. A katonák közül Rátz Jenő, Kovátsay István mozdították elő hazánkban a geopolitika és a geostratégia fejlődését.

Jelenlegi helyzetében Magyarország nem a földrész legdöntőbb térségében az Atlanti-óceánhoz vagy onnan a szárazföld belsejébe vezető erővonal mentén fekszik.

Tengerhez fűződő kapcsolatai a Földközi-tenger térségéhez állnak közelebb, bár szerepe, az ország fekvése és területi méretei miatt e vonatkozásban nem kizárólagos.

Magyarországot földrajzi fekvése Kelet-Közép-Európa déli körzeteiben, a Kárpát-medencében ruhazza fel geopolitikai, geostratégiai szerepkörrel. Hazánk a kontinens e szűk térségének kulcsállama. Területe a medence központi körzeteit foglalja el és csomópontja a medencén áthaladó kelet-nyugat és észak-dél (vagy fordított) irányú útvonalaknak.

Magyarország akkor jár el helyesen, ha jól kihasználja földrajzi fekvésének előnyeit nemzeti érdekeinek érvényesítése érdekében.

A belső és a külső veszélyek értelmezéséről

*Dr. Simon Sándor ny. altábornagy,
a hadtudomány doktora*

A politika és honvédelem együttes tárgyalása sok izgalmas kérdés és a kérdésekre adható különböző válaszok megfogalmazásának lehetőségét adja. Különösen igaz ez akkor, ha az a szándék vezérli a vizsgálódásokat, hogy e két fogalom valódi összefüggéseit feltárjuk.

Mielőtt a témával kapcsolatosan néhány gondolatot megemlítek – mintegy előszóként – néhány megjegyzést teszek az elhangzottak hatására, illetve azokhoz kapcsolódóan.

A szakirodalomban és a hasonló jellegű fórumokon tapasztalható, hogy a biztonsággal, a honvédelemmel, a biztonságpolitikával, a katonai gondolkodással, a katonai doktrínával, a nemzeti és katonai hadászattal, az ország honvédelmi felkészítésével stb. kapcsolatos fogalmak értelmezésére nincs egységes fogalmi rendszerünk. Ez sajnos nem kevés zavart okozhat a gyakorlati munkában, sok esetben jelentősen megnehezítheti, sőt ki is zárhatja az egységes álláspontok, de főleg a tenni-valók kialakítását.

Meggyőződésem, hogy e fogalmak egységes értelmezését csak az ezt szolgáló

tisztázó vitákban lehet és kell megtalálni. Megemlítendő, hogy e tisztázó vitákat még a most megjelent, egyébként nagyszerű Hadtudományi Lexikon sem pótolja.

Ezek után rátérve a mondanivalómra elsősorban a bennünket *fenyegető veszélyekről* szólok, a szokásostól – kissé eltérő módon, újabb tényezőket is megemlítve; az *alkotmányunk és más törvényeink szellemében: hazánk biztonságára leselkedő nagy fontosságú belső és külső veszélyekről*.

(Csak tömondatokban. Miközben megemlítem, hogy a további mondanivalóm néhány alapgondolatát Bartis Ferenc író „Hány óra van, magyarok?” című könyvéből kölcsönöztem.)

□ *Belső veszélyek* (ezekről a kérdésekről a biztonsággal összefüggésben nem vagy csak igen „óvatosan” teszünk említést. Pedig ez is biztonsági kérdés)

a) Társadalmi jellegű (vagy méretű) veszélyek

Az ország népe, az ország lakossága egyre jobban és szinte követhetetlenül rétegződik, miközben még az sem egyértelmű,

hogy ki melyik réteghez akar igazán szólni. Ma hazánkban kialakulóban van egy szűk dúsgazdag (szándékosan nem tőkést mondtam) réteg, amely *minden eszközzel elsősorban vagyont gyarapítja*, míg a másik oldalon már jelen van, és egyre jobban növekszik a társadalmi méretű elnyomordás. Lassan, de biztosan – úgy tűnik, igen hosszú időre – még a reménye is elvesz a „megálmodott” és a rendszerváltásban „megjósolt” polgáriasodásnak.

Már érezhetően érlelődik egy sajátos új típusú osztályharc, ami ma még (talán) ideológiamentesen „csak” fokozódó ellenszenvben és kezdődő gyűlöletben nyilvánul meg. Azt is idesorolhatjuk, hogy lakosságunk (a népünk!) általános egészségügyi és morális állapota, kulturálódása és művelődése mélyen alatta van napjaink, de különösen a jövő elvárásainak és kihívásainak. Kiemelten szembetűnő ez a tendencia az ifjúságunk fizikai és morális leépülésében.

S ezek a tényezők még akkor is hatnak az ország biztonságára, ha nap mint nap széleskörűen indokolják azokat a helyzetet előidéző hazai és nemzetközi „objektív” körülményekkel.

b) Gazdasági jellegű veszélyek

E témát itt és most aligha lehet részletesen bemutatni, de a biztonságunkkal kapcsolatosan fontosnak látszik néhány megállapítást megfogalmazni. Az mindenképp ide kívánczik: ha a magyar gazdaság átalakításának az eddigi útját követjük (s a negatív jelenségek ellen keményen nem lépünk fel), akkor hazánk gazdaságilag (is) a nemzetközi banktőke, a külföldi tőke egyszerű gyarmati „leányvállalatává” fog átalakulni. A külföldi tőke – az új gyarmatosító – már nem egy esetben és jól láthatóan gyarmatosítóként is viselkedik. Ehhez elegendőnek látszik magyar nyelvünk „nagyobb dicsőségére” végigsétálni a pesti utcák üzletsorain.

A gondokat nagymértékben súlyosbítja, hogy a kormányoknak látszólag nem volt (vagy nincs is?) mindenki számára jól érthető és a prioritásokat is jól érzékeltető gazdasági stratégiája. Az is számottevő hi-

ányossághoz vezethet a gazdasági biztonságunk megteremtésében, hogy a gazdaságban nem „dinamikus” tőkefelhalmozás, hanem úgy tűnik, csak a magányvagyonok „szemérmetlen” felhalmozása folyik. Ez pedig csak gazdasági zsákutcaba vezethet.

c) Erkölcsi jellegű veszélyek

Az alapvető veszély abban mutatkozik (sajnos egyre jobban), hogy az erkölcs (az általános közerkölcs is) szinte teljes mértékben alárendelődött a pénzszerzésnek, a karrierizmusnak, a korrupciónak, sőt – és ez talán a legsúlyosabb – a politikának. Egyre inkább súlytalanná válik a jog, a törvények betartása és betartatása szinte megoldhatatlan feladatnak látszik, úgyszólván elveszett az egyéni és a közösségi felelősségvállalás, a szolidaritás. Egyre táguló szakadékot tapasztalhatunk az idősebb nemzedék és az ifjúság között. A nemzedékek – sok esetben – még a családon belül sem kapcsolódnak egymáshoz.

A munka és az alapvető emberi tisztesség a morális értéktartomány periferiájára szorult. Centrumba az önzés, a durvaság, az agresszió és más negatív emberi tényezők kerültek.

Súlyos gond – az előzőekkel is összhangban –, hogy a történelmi nemzettudat már korábban megszakadó átörökítésének folyamata tovább akadotok, s ez egyre nagyobb veszélyek hordozója lehet. Ha ugyanis (az igazi nemzettudat hiányában) a trianoni diktátum alapján „elcsatolt magyar területen” élő magyarságot nem tekintjük a magyar nemzet szerves részének, és magukra hagyjuk azokat, akkor az anyanemzetnek is egyre nagyobb gondjai lehetnek.

d) A kulturális, nevelési (tanítási) téren meglevő és a biztonságunkat fenyegető veszélyek

Sajnálatosan növekvő módon az a veszély látszik körvonalazódni, hogy az ország (az állam) egyre nehezebben tudja fenntartani és eltartani a saját kultúráját és oktatási rendszerét. Felmerülhet a kérdés (és ma ez igencsak napirenden lévő probléma): kellően kiérdemelte-e az állam, hogy jól képzett

okos és kulturált polgárai legyenek, ha maga nem tudja eltartani ennek intézményeit.

Fokozottabban tapasztalható (sajnos), hogy gazdag kulturális örökségünket könyörtelenül kiszorítja a „tobzódó”, idegen mintára szervezett „szórakoztatóipar”. Az „égi csatornákon” feltartóztathatatlanul árad az agresszió, a véres durvaság, a pénzimádat, a kultúrsalak, az idegen (aligha európai) kultúra szennyes hordaléka. Ebben az idegen nyugatimádatban, a totális szellemi és kulturális (ideológiai) invázióban, a majmolásban (ha azonnal nem cselekszünk ellene) egyre gyorsabban elvesznek a saját szellemi értékeink.

Mindezek hatására általában, de különösen az ifjúság (a jövőnk!) körében a tétlenség, a céltalanság, a munkanélküliség, a programtalanság stb. miatt drasztikusan növekszik a kábítószer-fogyasztás, egyre jobban terjed a durvaság, az idegengyűlölet, a munka és az egyszerű emberi tisztesség lebecsülése.

e) Politikai és közvetlen honvédelmi jellemző belső veszélyek

A részletes áttekintés előtt (és helyett) a legfontosabbnak azt tartom, hogy hazánk – minden erőfeszítés és szépen fogalmazott hangzatos jelszavak ellenére – igazán csak a hivatalos kinyilatkoztatásában független (s talán annyiban, hogy legalábbis egyelőre nem tartózkodnak „ideiglenesen” idegen csapatok hazánk területén).

Az ugyanis mindenki előtt jól látható tény, hogy mind gazdaságilag, pénzügyileg, mind kül- és belpolitikailag (előbbutóbb úgy tűnik: katonailag is, ha máris nem így lenne) az ország függőségben van. Olyan függőségben, amely ha nem vigyázunk és nem leszünk éberek, egyre jobban közelíthet egy új típusú „gyarmati jellemző” függőséghez, még akkor is, ha ezt jelenleg „euro-atlanti integrációnak” nevezzük.

Jól érzékelhetően a magyar bel-, de különösen a külpolitika szinte állandóan védekezésben, sőt „mentegetődzésben” van még akkor is, ha egy adott helyzetben (lásd pl. nemzetiségi kérdés) nincs erre rászorulva. Az ilyen magatartás – többek között biztonsági szempontból is – nem kevés

bizalmatlanságot jelenthet és erőtlenséget mutathat belföldön és külföldön egyaránt.

Ez a fokozódó függőség egyértelműen és egyre plasztikusabban mutatkozik a honvédelem, a tudományos élet, az egész társadalom mozgásának minden területén.

A kialakult helyzetért kiemelt felelősséget kellene hogy viseljenek (de nem viselnek) a különböző pártok, amelyek sokszor hangoztatott jelszavaik ellenére nem egyesítik, hanem saját céljaik érdekében egyre jobban megosztják azt a népet, amelyre oly előszeretettel hivatkoznak. Meg kell mondanunk, hogy ennek során egyáltalán nem válogatnak a módszerekben.

Arra is utalnunk kell (az előző gondolattal összhangban), hogy komoly belpolitikai veszély megalágya lehet, ha ismét sokan próbálják a „népet” különböző – sokszor idejétmúlt – fogalmak mellett felsorakoztatni és csoportosítani (igaz magyar, nemzeti, népi, urbánus, konzervatív, népnemzeti, balközép, jobbközép, szélsőbal, szélsőjobb, centrum, kozmopolita, sőt bolsevik stb.).

Ezzel szemben a helyzet napjainkban már egyre inkább az (ha nem teszünk a lesekedő veszély ellen), hogy Magyarországon a nép egyre inkább két nagy csoportra lesz osztható, *gazdagokra és szegényekre*, a korábban használt fogalmak szerint kizsákmányolókra és kizsákmányoltakra. *S az igazi veszély ebben van!*

□ Kissé sajátos megközelítésben a *külső veszélyekről!*

Nem szándékozom foglalkozni az úgynevezett „klasszikus” fenyegetésekből eredő veszélyekkel, mint: a politikai, a gazdasági, a katonai és az ideológiai veszélyek vagy a korunk „kitermelte” újabb veszélyekkel mint: nemzetközi bűnözés, kábítószer-kereskedelem, a modern kori népvándorlás, a legális és az illegális migráció, a negatív nacionalizmus ébredése stb.

A biztonság szempontjából kevésbé emlegetett, *de nagyon is közeli* külső veszélyről, a Trianon után elcsatolt nemzetrészek magyarságával kapcsolatos bonyolult és egyre súlyosabb helyzetről kell beszélnünk. Ez szinte elkerülhetetlenül össze-

függ az ország biztonságával. *Egy kis kitérő!* Mindez akkor lesz elgondolkodtató, ha nem kételkedünk abban, hogy: a határainkon kívül – de azzal közvetlen területi kapcsolatban lévő – élő magyarság a magyar nemzet részét képezi, s abban sem, hogy a magyarságukban súlyosan veszélyeztetett, magukat magyarnak valló emberek jogosan fordulnak támogatásért az anyaországhoz. Ugyan kihez is fordulhatnának más-hoz?! Magyarország csak egy van az egész világon.

Olyan magyarokról van tehát szó, akiknek több mint ezer éve velünk közösek a történelmi gyökerei, közösek kulturális és civilizációs emlékei, s ezt csak nagyhatalmi erőszak politikai cselszövés és fondorlat „változtatta” meg nem egészen 80 éve.

Az okok részletesebb elemzése és bemutatása nélkül (amit különben sem itt és most kell elvégezni) megállapítható, hogy sokirányú manipuláció hatására, amely mind külföldről, mind belföldről éri a magyar lakosságot, az anyaország magyarjainak növekvő ellenszenvét kell tapasztalnunk a hozzánk érkezőkkel szemben. (Miközben nem tudunk, vagy nem akarunk különbséget tenni a hozzánk érkező és illegálisan itt tartzkodó lumpenek, sőt bűnözők, valamint a hozzánk érkező és valódi magyarságukat féltő magyarok között. Ez ugyan hová vezethet?)

Mindezen problémákat csak súlyosbítják az alábbiak.

- Az anyaországi megosztottság és „pártoskodás” keményen „átgyűrűdzött” a szomszéd országok magyarjai közé, ahol pedig ez ideig – kisebb különbségektől eltekintve – komolyan létezett valamiféle nemzeti összefogás.
- A gondot az is mutatja, hogy az utóbbi időben egyre határozottabb ellentmondások kerültek felszínre az európai integrálódás és a határunkon kívül rekedt magyarság ügye között. Ennek tudható be az is, hogy az egyes nyugati tárgyalásokon a magyar diplomácia a kelleténél szemérmesebb a nemzetiségi kérdésekben (a helyzetért pedig nem nekünk kellene tartózkodóknak lennünk, hanem talán

pont azoknak, akik miatt mi most szemérmeskedünk).

- Ma már (sajnos) a határon „kívül rekesztett” magyarság is egyre megosztottabbnak tűnik. Nyomatékosan meg kell mondanunk, hogy egységük bomlásának oka – nem kis mértékben – az anyaországi pártok őket érintő meggondolatlan tevékenysége. A pártok képviselőinek egy része elsősorban azért utazott a „szomszédba”, hogy ott áskákódjanak egymás ellen és híveket toborozzanak maguknak, miközben felelőtlenül megosztották az itteni magyarság egységes cselekvését, csökkentve az együttes fellépésük hatékonyságát. Ezenközben – és ez szinte természetes – a szomszédos állam (államok) magyarellenes politikájának malmára hajtották a vizet.

- A fenti témával kapcsolatosan még azt is elmondhatjuk: bármerre is tekintünk Európában, azt látjuk, hogy a 20. század háborúi nemcsak új országokat rajzoltak meg ebben a régióban, hanem egyben elrekesztették az anyanemzeteket nemzet-részeiktől.

Fontos lenne emlékezni, hogy a Trianon által – a nagyhatalmak diktátuma alapján – elszakított területek az ország szerves részei, az itt élő magyarok az egységes magyar nemzet részei voltak. Miért csak voltak, most nem a magyar nemzet részei? Ha ezt elfogadjuk (aligha lehet nem elfogadni), akkor ebből egyenesen következik, hogy ma egyre nagyobb veszélyben van a magyarság egyetemes magyarságtudata.

A kérdés most csupán az: valóban helyesen mérlegeljük ezt a nagyon is reális és kézzelfogható és a magyarország biztonságára ható külső veszélyt?

Részletesebb (talán nem is itt felsorolandó) indoklás nélkül kezdjük azzal a feltételezéssel, hogy a magyarsághoz kapcsolódó határon kívüli nemzetrészek magyarjai ellen (nyelvi, kulturális, oktatási stb. téren) fellépő állam előbb-utóbb felszámolhatja az ottani magyarságot. Ami vitathatatlanul az anyanemzet erejét csökkenti és sorsát is megkérdőjelezheti.

A kérdést tehát úgy is megfogalmazhatjuk: hová soroljuk – baráthoz vagy nem ba-

ráthoz – azt az államot, amely a területén élő magyarság elnyomására, megnyomorítására, beolvasztására törekszik. Ami viszont – s ne tűnjék ez túlzásnak – talán nagyobb veszteséget hozhat a magát magyarnak valló magyarság soraiban, mint a 20. század háborúi.

Akkor hát számolni kell-e ezekkel a külső fenyegetésekkel?

Ha tehát most – minden más veszélyforrás mellett – számításba vesszük az általam elmondott súlyos belső és külső veszélyeket, akkor az is azonnal láthatóvá válik, hogy sürgős feladataink vannak a politika és a honvédelem összefüggő kérdései, de főleg a tennivalók terén.

Befejezésként – a témával összefüggő – néhány gondolat, ajánlás.

Sürgősen és elsősorban a politikának van sok tennivalója a honvédelem érdekében.

Ennek mérlegeléséhez:

1. A háborúellenes ideológia sajátos (vagy inkább sajnálatos?) módon már az 1980-as években összekapcsolódott, összekeveredett egy általános katonaelenes ideológiával, melynek keretében jellemzővé vált a katonák egyre csökkenő presztízse, a honvédelem fontosságának elhallgatása.

A kialakult hadsereg- és honvédelem-ellenes helyzetért az országunk egész közoktatását, de az egész társadalmat súlyos mulasztás terheli. Az egyéni (és állampolgári) jogok és kiváltságok gyakori – állandó – hangoztatása elhomályosította azt az alapvető és döntő igazságot, hogy mindezeket csak addig lehet fenntartani, amíg az állam minden polgára vállalja a saját teljes felelősségét a nemzet jólétéért és biztonságáért, amely e jogok gyakorlásában védelmezi őt. S éppen ezért jó lenne mindenkinek tudomásul venni, hogy egy ország biztonságával kapcsolatosan – különösen napjainkban – súlyos hiba úgy befolyásolni a közvéleményt (amit egyébként szinte napi eseményként tapasztalhatunk) és az emberek hitét, hogy „nincs Európában közvetlen veszély”. Amíg ugyanis nem valósul meg a teljes leszerelés, mindig megbocsáthatatlan bűnnek fog számítani, ha az embereket – szépen hangzó tetszetős ígéretekkel, jelszavakkal – felmentjük az olyan felkészítés (képzés) alól, amely legalább valamiféle

esélyt adna számára, hogy egy esetleges fegyveres összeütközésben életben maradjon. Túlélje azt.

2. A honvédelem katonai részének alapmotívumaként talán azt mondhatjuk, hogy a katona felelőssége – éppen az „erőszak felhasználásában” meglevő „szakértelmére” támaszkodva – kiterjed a társadalom egészének biztonságára az állam megbízása alapján.

Ez a körülmény a katonát mind a speciális szaktudás, mind az átháríthatatlan felelősség tekintetében a haza minden más polgárától nyomatékosan megkülönbözteti (nem csak egyenruhás állampolgár, mint ahogy ezt most oly sokszor emlegetik, sajnos, még a katonák is). Ezt még akkor is célszerű tudomásul venni, ha jól tudjuk, hogy a társadalom biztonságos létében annak minden tagja az állam „felügyelete alatt”, tevőlegesen (közvetlenül vagy közvetve) is érdekelt.

De – s ez a lényeges különbség – egyedül a katona, a hivatásos tisztikar felelős a katonai biztonságért (bár ezt a biztonságot a politika átmenetileg – talán nem is minden ok nélkül – hátrább sorolta), s ennek minden egyéb célt, törekvést a hadsereg és a tisztikar tekintetében alá kell rendelni.

Emlékeztetünk arra, hogy a katona igazi és legfontosabb ismertetőjegye az, hogy az önként vállalt hivatása teljesítése során, a haza védelmében, mindenkor kész az életét is feláldozni. Természetesen más hivatásnál is kerülhet bárki ilyen helyzetbe, de egyiknél sem az a hivatás lényege, hogy ha kell, öljön miközben maga is mindig kész a halálra. Nehéznek és sokak által talán túlzónak tűnnek ezek a szavak, de a lényeg mégis az, hogy mivel az igazi katona a harcban mindig az ellenség megsemmisítésére törekszik, ezért azzal is számolnia kell, hogy ő maga is megsemmisülhet.

A katonai hivatás ekkénti értelmezése viszont arra jogosítja fel a katonát, hogy vele ennek megfelelő kivételes figyelemmel is bánjanak.

Miért gondolják többen, hogy ezt az igazságot az idő most és éppen itt, Európa bennünket érintő régiójában már meghaladta?

3. Ugyancsak kiemelt fontosságú lenne (a jelszavakon túl) körültekintően értelmezni és bemutatni a „polgári társadalom”

és a „katonatársadalom” érdekvizonyait és e viszony közvetlen és közvetett hatását az ország honvédelmére, az ország biztonságára – éspedig az elfogadott honvédelmi törvény szellemével összecsendülőben.

Mindezekhez – tekintettel az ország biztonságpolitika követelményeire – a jövőben olyan „katonapárti” társadalmi gondolkodást és támogatást kellene kialakítani, *amelyben a katoná* csak a legszükségesebb „politikai hatalommal”, de a lehető legmagasabb szakmai professzionális ismerettel rendelkezik feladatai maradéktalan végrehajtásához. Meggyőződésem, hogy még nem érkezett el az integrációs „álmódosások” megvalósításának kora.

Befejezésül három gondolatot tartok megfontolandónak, követendőnek:

- A politika és a honvédelem összefüggéseiben legfőbb gond az lehet (és az), ha e viszony bizonytalan és nem kiszámítható.
- Európában a tartós békét semmiként nem a katonai szövetségek fogják garantálni. (Ezt a világtörténelemben még egyetlen példa sem igazolta vissza, az ellenkezőjét annál inkább.)
- Ha a béke „megőrzésében” az államok nem a katonai erőt látják szükségesnek, akkor miért törekednek már békében és elsősorban katonai szövetségeket létrehozni, illetve katonai szövetségeket keresni.

A katonai veszélyeztetettségéről

*Dr. Szternák György alezredes,
a hadtudomány kandidátusa*

A bevezető előadásokhoz és az előttem felszólalókhöz kapcsolódva a biztonságot fenyegető kihívásokról azokon belül is a katonai jellegű veszélyekről kívánok néhány gondolatot elmondani, lévén, hogy az utánam következő munkatársam, Siposné Kecskeméthy Klára az egyéb kategóriába sorolható veszélyekről szól.

A biztonság belső feltételeként és végső eszközeként az országnak megfelelő katonai-védelmi potenciállal kell rendelkeznie. A biztonság általános kérdései mellett, vagy azok között nélkülözhetetlen tehát a honvédelem katonai hátterének, garanciájának megte-remtése. Ez annál inkább is elengedhetetlen, mert a kihívásoknak és veszélyeknek megfelelő védelmi reagálóképesség hiánya önmagában kiválthat biztonságot veszélyeztető helyzeteket, s a katonai tényező gyengesége csökkentheti a biztonság többi tényezőinek hitelét.

A valóságos katonai veszélyeztetettség felmérése arra irányul, hogy *következtésekkel szolgáljon annak eldöntéséhez: milyen legyen a hadsereg nagyságrendje, struktúrája, készenléte, fegyverzete és felszerelése, milyenek*

legyenek alkalmazásának elvei, mire és hogyan kell képessé tenni ahhoz, hogy a biztonság katonai feladatait el tudja látni.

A katonai veszélyeztetettség realitásának, jellegének, méreteinek megítélése, az elhárítás lehetséges módozatainak kialakítása tehát nem lehet önmagáért való. A megítélésnek objektívnak kell lennie, és a védelemmel és a hadsereggel összefüggő minden döntésnek ehhez kell igazodni, ennek kell megfelelni. A védelmet, ezen belül a hadsereget sem alá-, sem fölé nem szabad tervezni a veszélyeztetettség szintjének.

A biztonság katonai feladatainak megtervezése, szervezése, előkészítése a biztonságpolitikával összehangolt *honvédelmi politika keretében* történik, amely – a fegyveres erők mellett – integrálja a politikai, a gazdasági és a tudati felkészítésben rejlő lehetőségeket is. A védelmi-katonai tervezés kiindulópontját és általános követelményeit *annak a reálisan számításba vehető fegyveres konfliktusnak* a jellege határozza meg, amelyre az országot és hadseregét fel kell készíteni.

Az európai és a világrend megváltozása hazánk biztonsági helyzetét is jelentős

mértékben módosította. A Varsói Szerződés megszüntetésével és a Szovjetunió széthullásával, illetve a NATO – *mint egyetlen szervezett és hadászatiilag ütőképes katonai hatalom – fennmaradásával gyakorlatilag kizárható az egész Európára kiterjedő háború valószínűsége, és az államközi tradicionális háborús konfliktusok veszélye és valószínűsége is lényegesen csökkent.*

Bizonyos negatív folyamatok következtében ugyan – főleg a Balkánon és Kelet-Európában – *megnövekedett az erőszak korlátozott, közvetett, háborús küszöb alatti, nem állami szintű fegyveres konfliktusokban megnyilvánuló alkalmazásának veszélye, de jelenleg egyik szomszédos országnak sincs képessége, hogy előre megtervezett felkészített, szervezett módon – a siker reményében – támadó háborút indítson a házáuk ellen.*

Ugyanakkor azt is látjuk, hogy a térség országainak katonai potenciálja nem biztosítja a nagyméretű támadó hadjáratához szükséges korszerű hadseregek létrehozásának és alkalmazásának feltételeit. Támadó jellegű fegyverkezést szomszédaink nem folytatnak és a szerződések értelmében nem is folytathatnak. A katonai veszélyeztetettséget viszont nem a nekünk kedvező vagy kedvezőtlen politikai irányzatok felülkerekedéséből, hanem alapvetően a fegyverkezés állásából lehet és kell megítélni.

A konkrét veszélyekre vonatkozó megítélés másik alapja lehet az európai helyzet. Az európai biztonsági rendszer megteremtése nem kívánt ütemben halad ugyan előre, de már jelenleg is van olyan hatása, amelynek eredményeképpen támadó háború indításához igen kedvezőtlenek lennének a körülmények bármelyik szomszédunk számára.

A Magyar Köztársaság katonai biztonságát tehát közvetlen háborús veszély nem fenyegeti, az ország ellen jelenleg és hosszabb távon – központilag, az állami politika szintjén tervezett, hadászati célú és méretű – katonai agresszió bekövetkeztének feltételezése semmilyen irányból nem indokolt.

A nagyobb veszélyek csökkenésével egyidejűleg azonban a térségben új, korábban számításba nem vett fegyveres kon-

fliktusok alakulhatnak ki. Ezek olyan valószínű veszélyeket idézhetnek elő, amelyek elhárítása, visszaverése katonai, fegyveres eszközök alkalmazását igényelheti. Ezért az ilyen feladatok megoldására fegyveres erőinket fel kell készíteni.

A biztonság katonai eszközökkel megoldandó feladatai jelenleg – és a belátható években – a következők lehetnek:

A szomszédos országokban lejátszódó átalakulási folyamatok következtében kirobbanó polgárháborúk vagy helyi összeütközések harccselekményei átszaphatnak határainkon. Ebből a veszélyhelyzetből, a fegyveres erők Magyarország területére történő átcsapásából határaink mentén olyan fegyveres konfliktusok jöhetnek létre, amelyek nem irányulnak közvetlenül hazánk ellen, s nem tűzik ki az ország katonai elfoglalását, de mindenképpen veszélyeztetik biztonsági érdekeinket.

A határ menti fegyveres konfliktusok során *nem zárható ki a külföldi csapatok magyar területre történő behatolása üldözés, menekülés, átcsoportosítás céljából; s az sem, hogy az idegen állam megkísérli az ország területét és légtérét felhasználni harmadik fél elleni harctevékenységre.*

Veszélyforrásként kell számításba venni azt is, hogy környezetünkben *nem mindenütt tekinthető biztosítottak a haderők feletti politikai ellenőrzés. A dezintegrálódott vagy az átalakulás kezdetén tartó politikai struktúrák között a haderő részei önálló hatalmi tényezőként tevékenykedhetnek.*

A velünk szomszédos országokban jelentkező válságok nyomán megjelenő politikai és gazdasági menekültekkel kapcsolatos problémák hazánk katonai biztonságát is érinthetik. Újabb tényező a terrorizmus és a nemzetközi szervezett bűnözés megjelenése hazánkban.

A veszélyforrások erejét növeli, hogy a fegyveres erőszaknak, mint a problémák megoldása „hagyományos” eszközének alkalmazására való hajlandóság és szándék tendenciája egyre fokozódik. Ez egyben elősegíti a nemkívánatos folyamatok eskalációját, s már napjainkig is olyan fegyveres konfliktusokat, polgárháborúkat szült, amelyek lokális és korlátozott jellegűek ugyan, és inkább tekinthetők belső háború-

nak, mint országok közötti háborúnak, de időnként erősen közelítenek a totális háború küszöbének átlépéséhez is.

A veszélyforrásokat és a konkrét veszélyeztetettség előfordulásának lehetőségeit mérlegelve a következő megállapításokat tehetjük:

A Magyar Köztársaságot egy ellene indított háború veszélye jelenleg – hosszabb távon – egyetlen ország részéről sem fenyegeti. Ugyanakkor reálisan léteznek olyan konkrét veszélyforrások, amelyek fegyveres konfliktusokat idézhetnek elő és szükségessé teszik a biztonság egyes – az előzőekben említett – feladatainak fegyveres eszközökkel történő megoldását.

A katonailag számításba vehető – a háborús küszöb alatti – veszélyforrások korlátozott célúak lehetnek. Az ilyen fegyveres konfliktusokra azonban jellemző a kiszámíthatatlanság, a folytonos eszkalálódás tendenciája. A konfliktusok súlyossága, emberi és anyagi veszteségei pedig – amint azt a balkáni háború mutatja – igen súlyosak is lehetnek.

Ezekből a jellemzőkből és folyamatokból kiindulva – s a lokális jellegű konfliktusoknak a totalitás irányába való eszkalálódását is figyelembe véve – abszolút értelemben nem lehet ugyan kizárni, hogy a fegyveres összeütközések méretei, céljai átlépik a háborús küszöböt, s a konfliktusok államok közötti háborúvá alakulnak, ennek valószínűsége azonban olyan csekély, hogy nem lehet a védelmi-katonai felkészülés alapkövetelményének tekinteni.

A biztonság megteremtésének és fenntartásának tehát még jelentős és elhanyagolhatatlan katonai feladatai vannak, amelyeknek a megoldására képes erőket és eszközöket az államnak létre kell hoznia, fel kell készítenie, megfelelő készenlétben kell tartania, s az ország katonai biztonságát meg kell őrizni.

A katonai biztonságot akkor tarthatjuk hiteltelnek, ha az országot nem fenyegeti egy ellene indítandó fegyveres támadás, illetve nem áll fenn más államok egymás közötti fegyveres konfliktusába való belesodródás veszélye, vagy ha rendelkezik azokkal a képességekkel, amelyek szükségesek ah-

hoz, hogy az említett fenyegetést, veszélyt elhárítsa, a támadót visszatartsa, s – ha ez nem lehetséges – a ráerőszakolt háborúban, fegyveres konfliktusban a sikert a maga javára fordítsa.

Nem mindegy azonban, hogy a biztonság katonai feladatainak megoldására szolgáló erő hogyan jön létre, milyen nagyságrendű és felszereltségű, s miként funkcionál békében és háborúban. Ezekben a kérdésekben megalapozott döntés a biztonság, a lehetséges és a valószínű veszélyek, s azok elhárítása módjainak – közöttük a fegyveres erők alkalmazási lehetőségeinek – elemzésére támaszkodva hozható.

A fegyveres erők struktúráját, felszereltségét és készenléti fokát úgy kell megállapítani, hogy a haderő ésszerűen feleljen meg biztonságpolitikai alaprendeltetésének s a reálisan számításba vehető katonai veszélyeztetettség jellegének és mértékének. Felkészítése tegye nyilvánvalóvá az ország védelmi elszántságát és azt, hogy a támadó már az agresszió kezdetén olyan fegyveres ellenállásra és veszteségre számíthat, amely az általa kitűzött célok elérését eleve kétséggé teszi.

A katonai védelem koncepciójának – összhangban azzal az orientációváltással, amely az ország kül- és biztonságpolitikájában végbement – kifejezetten *védelmi jellegűnek* kell lennie. Ennek értelmében a fegyveres erők tevékenysége csak az *országhatáron belül* tervezhető, s nem irányozhat elő sem más országok elleni támadó, sem preventív fegyveres tevékenységet. A védelmi koncepciónak lehetővé kell tennie, hogy az erők és eszközök a fegyveres konfliktusok irányában, illetve az agressziót szenvedett határszakaszon összpontosíthatók legyenek.

A védelmi koncepció kialakításánál messzemenően figyelembe kell venni *szomszédaink jogos biztonsági érdekeit*, s minden olyan lépést el kell kerülni, amely bennük a fenyegetettség érzését felkelthetné. El kell kerülni, hogy az ország részesévé váljon más országok vagy országcsoportok közötti fegyveres konfliktusnak. Biztosítani kell azt is, hogy az ország területéről és légteréből ne indulhasson agresszió más országok ellen.

A fentieket figyelembe véve, s ma már ez a honvédség vezetésének a véleménye is, sőt az elfogadott országgyűlési határo-

zat is azt támasztja alá, hogy egy kisebb, de a békében fenntartott harcos erőket tekintve ütőképesebb, a reálisan számításba vett fegyveres konfliktusokra gyorsan reagálni képes haderőt kell létrehozni, amelynek

szervezése, felszereltsége, felkészítése és vezetése fokozatosan megközelíti a fejlett államok hadseregeivel való együttműködés követelményeit, és abba az irányba alakul át, amely felé törekszünk.

A biztonságot fenyegető nem katonai jellegű kihívások

Siposné dr. Kecskeméthy Klára őrnagy,
a földrajztudomány kandidátusa

Henry Kissinger, 1969. június 1-jén, a New York Times Magazinban a következőket mondta: „... There can't be a crisis next week. My schedule is already full...” (Nem lehet válság a jövő héten. A határidőnaplóm már megtelt.) Bár Magyarország biztonságára napjainkban is érvényes Kissinger megállapítása, amely a direkt katonai válságok létét tagadja, Magyarország biztonságát azonban számos nem katonai jellegű válság is veszélyeztetheti.

Az átalakulás és a gazdasági gondok miatt a térségben újra felerősödött a szocializmus idején elnyomott nacionalizmus, amely erősítette a nemzeti identitástudat és a függetlenség igényét. A vallási, etnikai, nemzeti kisebbségeket okolják az országok társadalmi és gazdasági nehézségeiért. A jugoszláv válság a bizonyítéka annak, hogy a vallási, etnikai, gazdasági és kulturális határok erőszakos megváltoztatása a háború elhúzódását idézheti elő a térség országaiban, továbbá hogy az etnikai konfliktusok, a gazdasági nyomor, a természeti katasztrófák és válságokból térségeiből tömeges méretű, illegális migráció indul meg. A kelet-közép-európai államok, de elsősorban Szlovénia, Magyarország, Csehország és Lengyelország a menekülthullám „befogadó” államaivá váltak. Az illegális migrációhoz, az országhatárokon túlnyúló kábítószerek, fegyver-, hasadóanyag-kereskedelem is kapcsolódik. A kelet-közép-európai térség országaiban egyre inkább az a tendencia érvényesül, hogy országhatáro-

kon túlmutató méretűvé, nemzetközivé válik a bűnözés. Ezt a keleti határok nyitása és a szomszéd országokkal fennálló vízumkényszer eltörlése nagymértékben elősegítette. E jelenségek a térség gazdasági bajait tetézik és elérhetetlen messzeségbe tolják a felzárkózás, az integráció esélyeit.

A Magyar Köztársaság geostratégiai helyzetéből levont következtetések, az ország előnyei és hátrányai figyelembevétele alapján az alábbi, nem katonai jellegű kihívásokról beszélhetünk: a gazdasági fejletlenség, a lakosság szociális problémái, a környezetszennyezés, a természeti és ipari katasztrófák, a nemzetközi terrorizmus és bűnözés, a kábítószerek-kereskedelem, a nacionalizmus és az ebből fakadó menekülthullám, a kisebbségi kérdések megoldatlansága, a Jugoszláviával szembeni embargó gazdasági hatásai, amelyet bár 1995. november 21-én feloldottak, hosszán tartó hatása és következményei mégis hátrányosan érintették Magyarországot.

A szűkre szabott idő nem teszi lehetővé, hogy az összes nem katonai jellegű válságjelenségről részletesen szövegezzünk. A kihívások sorából a gazdasági elmaradottságot, a szociális bizonytalanságot és a kábítószerek-kereskedelmet tartjuk a legveszedelmesebbnek.

Nem kétséges, hogy az Európai Unió előbb vagy utóbb új tagokkal bővülhet. Mégsem világos egyelőre az, hogy mikor vonják be a kelet-közép-európai országokat. Van előcsatlakozási stratégia, ám a tagság pontos kritériumai és időpontja nélkül.

Az 1989-es fordulat után mindkét oldalon komoly várakozások éltek. A kereskedelem, a gazdasági, a politikai és a kulturális együttműködés jelentős mértékben fejlődött, de egyúttal fokozódott a magárahagyatottság érzése is a régió országaiban.

A csatlakozás első feltétele politikai volt: szilárd intézményrendszer, demokrácia, jogállamiság, az emberi jogok tiszteletben tartása és a kisebbségek védelme. A hat társtagszágnak (Csehország, Szlovákia, Lengyelország, Magyarország, Románia, Bulgária) működő piacgazdasággal kell rendelkeznie, amely képes megbirkózni az unió belüli versennyel és vállalni a tagsággal járó kötelezettségeket.

A kelet-közép-európai gazdasági átalakulás egyik mércéje az állami szektor aránya. Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank egy közelmúltbeli jelentésében úgy becsülte, hogy a magyar GDP 55%-át a magánszektor állítja elő.

A két legfőbb gond a kelet-közép-európai régióban az *infláció és a munkanélküliség*. Az infláció Magyarországon 18,8% volt, amely sokszorososa az EU-átlagnak. Nagy gond a munkanélküliség aránya is, Magyarországon 1995 februárjában 11,5% volt.

Magyarország egy főre vetítve a régió leginkább eladósodott országa 26,6 Mrd USD volt 1994 júniusában a bruttó adósság. Az ország mindig kínos gondossággal tett eleget adósságszolgálati kötelezettségeinek, egyetlen hitelezője sem szerzett rossz tapasztalatokat. Az ekkora külső államadósság mindenképpen hátrányos helyzetbe hozza hazánkat az EU-tagságra pályázó országok sorában.

A jövedelmek tekintetében is nagy különbség van Nyugat- és Kelet-Közép-Európa között. Az Európai Unióban az egy főre jutó GDP átlaga 17 000 dollár volt. Ez mintegy háromszorosa a magyarországinak (5740 dollár). Az EU-átlag azonban nagy különbségeket rejt, a legszegényebb Görögországban ez az érték csak 8000 dollár.

Mennyi időre lesz szükségük ezen országoknak, hogy az egy főre jutó reáljövedelem tekintetében az Európai Unió átlagos jóléti szintjét elérjék? Az illúziók világából szálljunk le a Földre.

Hans van den Broek, az EU kelet-európai ügyekben felelős külpolitikai főbiztosa szerint: 2000 reális évszámnak tűnik néhány kelet-közép-európai állam EU-csatlakozására, feltéve ha esetükben folytatódna a gazdasági és politikai átalakulások.

A különbségek csökkentése érdekében ezen országoknak a nyugati szomszédaiknál gyorsabban kell növekedniük. A gyorsabb növekedés kulcsa a beruházás és az export.

Kelet-Közép-Európa országaiban a szociális bizonytalanság oka – csakúgy mint a gazdasági elmaradottságé – a térség magas munkanélküliségi rátája, az infláció magas foka, a piacgazdaságra való átment nehézségei, valamint az egyes országokban felhalmozódott jelentős külső és belső államadósság. A térségben a gazdasági biztonság megteremtése, azaz az országok termelő- és teljesítőképességének helyreállítása a cél.

Az ezredfordulóig azonban lebegjen a szemünk előtt Lev Davidovics Trockij 1917 októberében John Reeddel folytatott beszélgetése során elhangzott, korát messze meghaladó, előremutató nézete Európáról: „...Európa államszövetségben egyesített Köztársasága – az Európai Egyesült Államok – ez az, aminek létre kell jönnie. A nemzeti autonómia többé nem elegendő. A gazdasági fejlődés megköveteli az országhatárok lebontását...”

A másik nagy probléma, a kábítószer-kereskedelem. Magyarország „drogpuffer” állam. Magyarországon keresztül napi 20 kg kábítószer csempésznek Nyugatra. Magyarország a drog tranzitországa.

Hogy ez milyen óriási gond, azt egyetlen statisztikai adat is érzékelteti. 1993-ban Európában az illegális kábítószer-kereskedelem becsült bevétele 850 Mrd márka volt. Az Európai Unió teljes költségvetése 108 Mrd márka.

Módosult a kábítószer-szállítás útvonala a keleti határnyitás és a volt Jugoszláviában dúló háború miatt. A Balkán-útvonal (Törökország–Bulgária–Jugoszlávia–Ausztria–Németország) jelentősége alaposan csökkent, ma már ritkán használatos. A fő csempészút a Isztambul–Ljubljana országút volt. Ezen az útvonalon az ún. Arany Félhold országokban, Iránban, Afganisztánban és Pakisztánban gyártott kábítószereket szállították.

Délkelet-Ázsiából a Független Államok Közössége országain át jut tovább a kábítószer és Csehországon, Magyarországon, Szlovákián, Románián át szállítják a heroint tovább, sőt itt raktározzák is. Oroszországban, Ukrajnában és Fehér-Oroszországban, a kábítószer-kereskedelem erőteljesen kapcsolódik a szervezett bűnözéshez. A kábítószer valós veszély a térség országaiban, Oroszországban 3,5–4 millió, Ukrajnában 400 000, Magyarországon 30 000 kábítószer-fogyasztó van. A csempészek az ukrainai kikötőket is felfedezték, az odesszai bonyolítja le a legnagyobb illegális forgalmat. A kábítószer elsősorban a kaukázusi volt szovjet köztársaságokból, illetve Közel-Keletről és a délkelet-ázsiai feladóktól érkezik Ukrajnába. Veszélyforrás a kaukázusontúli és a közép-ázsiai volt szovjet köztársaságokban terjedő kannabisz- és máktermelés.

A nyugaton eladott heroin legalább

egynegyede Közép- és Kelet-Európán keresztül érkezik. Nőtt a drogok elkobzásának száma Magyarországon. Az elmúlt öt évben jelentősen nőtt az elfogott kábítószer mennyisége. Európában – Törökországot is beleértve – 1994-ben Magyarország az elfogott kábítószerek mennyisége tekintetében az ötödik helyen állt.

A fentiekben vázolt helyzet azt mutatja, hogy a nem katonai jellegű veszélyek kialakulásának van és sajnos a jövőben is lesz alapja. Az ilyen veszélyek sorában a gazdasági elmaradottságból és a szociális bizonytalanságból eredő problémák megoldatlansága a legsúlyosabb.

A Magyar Köztársaság geostratégiai helyzetéből adódóan a felvázolt kihívások nem hagyhatók figyelmen kívül, kezelésük elmulasztása súlyos válságokhoz vezethet. Úgy látjuk, hogy a katonaföldrajznak fel kell vállalnia új kutatási területként a nem katonai jellegű válságok vizsgálatát.

A honvédségi szervezetek átalakítását meghatározó tényezők

*Dr. Csabai Károly ny. ezds.,
a hadtudomány kandidátusa és*

*Dr. Móricz Lajos ny. ezds.,
a hadtudomány doktora*

Az Országgyűlés 1995. június 30-án elfogadott 88. számú határozata alapján a Magyar Honvédség gyökeres átalakításra kerül. Az átalakítást az teszi szükségessé, hogy a '90-es évek közepén kialakult katonapolitikai helyzet és annak az ezredfordulóig előrelátható változásai egyrészt nem indokolják, másrészt az ország gazdasági helyzete nem teszi lehetővé a jelenlegi szervezeti és létszámú honvédség fenntartását.

A szervezet átalakítását és a létszám csökkentését alapvetően az befolyásolja, hogy a honvédségnek az ország honvédelmi rendszerében milyen szerepet szán a politikai vezetés, és ebből kifolyólag mi-

lyen módon tartja fenn, készíti fel és milyen módon biztosítja számára az emberanyagot és a szükséges haditechnikai és anyagi felszerelést. Az e kérdésekben hozott politikai döntések képezik az ország haderőrendszérének alapját.

Magyarországon a honvédség több mint száz év óta és jelenleg is keretrendszer szerint él és tevékenykedik. Az Országgyűlés említett határozata szerint ennek a kor követelményeinek megfelelően át kell alakulnia kombinált rendszerűvé, amelyben az önkéntesekkel feltöltött alakulatok mellett vannak a hadkötelezettség alapján kiegészülő alakulatok is. Az ezt el-

határozó politikai döntést a honvédség szervezeti átalakítását leginkább meghatározó tényezőknek tartjuk.

Az átalakításhoz feltétlenül szükség van egyrészt a NATO-országok haderőiben lévő szervezeti elemek tagozódásának, létszámának kialakításával kapcsolatos ajánlások gondos tanulmányozására, másrészt a közel 150 éves honvédség szervezeti tapasztalatainak elemzésére.

A NATO-parancsnokság által a katonai szervezetekre vonatkozó ajánlások a következőkben összegezhetők:

- olyan mozgékony, jól felszerelt és a hadműveleti követelményeknek megfelelően képzett katonai szervezeteket kell összeállítani, hogy azok szövetséges kötelekben is működhessenek;
- lehetővé kell tenni ezen szervezetek kölcsönös, vegyes katonai szövetségben belüli, átalárendelését és alkalmazását;
- biztosítani kell ezen szervezetek vezetésének integrálását.

A külföldi haderők a következő elemekből tevődnek össze:

- vezető szervezetek a központi és a közép szintű parancsnokságok;
- harcoló szervezetek a különböző összefegyvernemi és fegyvernemi csapatok;
- harctámogató (harcbiztosító) szervezetek a szakcsapatok és szervezeteik;
- kiszolgáló szervezetek a vezetésbiztosító, a katonai igazgatási, a logisztikai (ellátó, javító, gyógyító, közlekedési stb.) intézmények, intézetek.

Ezt a tagozódást az átalakítás feltehetően alapvetően nem érinti. Ám a részletek vonatkozásában sok minden változik, hiszen aligha vonható kétségbe, hogy a NATO-hoz tartozó országokban az itt felsorolt szervezeti elemek általában jóval korszerűbbek, mint a honvédség jelenlegi hasonló elemei.

A NATO-országok általánosítható, tapasztalatai mellett célszerű a velünk nagyjából azonos nagyságú országok haderőinek méreteit mérlegelni. Vizsgálataink szerint ott:

- a haderők nagysága a lakosság lélekszámának 0,45–0,75%-át teszi ki;
- a szárazföldi és a repülőcsapatok aránya a kontinentális országokban 75–85:15–25%;

- a 36–40 ezer fős szárazföldi haderő általában 350–500 hk.-val, 800–1200 PSZH-val, 200–400 (100 mm-en felüli) löveggel, a 10–12 ezer fős légierő 90–130 harci repülőgéppel, 80–100 helikopterrel rendelkezik;
- az egy katonára eső éves katonai kiadások összege 60–80 ezer dollárt (nálunk mintegy 10 ezer dollárt) tesz ki.

A honvédség átalakítását meghatározó egyik fontos tényező a *haderő megfelelő személyi állománnyal való feltöltése*. A haderő állománycsoportok közötti aránya nemzetközi tapasztalatok alapján kialakulnak tekinthető, sajnos nálunk a tiszthelyettesi állomány aránya igen alacsony, a szükséges 30–35%-kal szemben jelenleg csak mintegy 10%.

A probléma megoldása véleményünk szerint csak hosszabb távon lehetséges, amely az állománycsoportok számszerű kialakításával egyidejűleg (vagy azt megelőzően) egyértelműen meghatározza a humán erőforrásokkal való feladatokat. Így többek között célszerűnek tartjuk:

- a tiszti és a tiszthelyettesi állomány feladatainak egyértelmű elhatárolását és a képzési, képzettségi és az egzisztenciális követelmények differenciálását;
- a tiszti oktatásban a felsőoktatás reformjának keretében (a nemzetvédelmi egyetem létrehozásával) a kellő katonai ismeret, gyakorlat és jártasság mellett az általános értelmiségi képzés megvalósítását;
- a tiszthelyettesképzésben a honvédség korábbi tiszthelyettesképzésére hagyományosan támaszkodva vonzóvá tenni a tiszthelyettespályát és a képzés tartalmát olyanná tenni, hogy a kiképzett tiszthelyettes valóban képes legyen alegységek vezetésére, a tisztek helyettesítésére;
- a szerződéses legénységi állomány arányának fokozatos növelésével párhuzamosan a katonai pályára irányítási rendszer fejlesztésével a jól felkészült és begyakorolt szerződéses legénységi állomány kialakítását.

A honvédség szervezeti átalakításának főbb irányait az Országgyűlés meghatározta. E szerint:

- a honvédség létszáma hosszú távon (2005-re) a lakosság 0,5–0,55%-át (vagyis 50 000–55 000 főt) nem haladhatja meg;

középtávon (1998-ban) pedig a létszáma nem lehet több, mint 60 000 fő;

- a honvédség haderőnemi és fegyvernemi összetétele ne változzék;
- a honvédség feleljen meg a béke- és a háborús követelményeknek;
- a honvédség felső szintű vezetési rendszere legyen egyszerű, párhuzamosság nélküli;
- az átalakítás terjedjen ki a honvédség funkcionális alrendszerre is.

A honvédség átalakításának indoklásánál a határozat az ország veszélyeztetettségének megítéléséből és az ország gazdasági teherbíró képességéből indult ki.

A határozatban foglaltak – megítélésünk szerint – összhangban vannak azokkal a nemzetközileg is elismert tényezőkkel, amelyek szükségesek az alkotmányban és a honvédelmi törvényben előírt feladatok végrehajtását biztosító haderő megfelelő szervezeti rendszerének kialakításához, vagyis: a haderő nagyságának, felszereltségének és felkészítettségének, valamint az átalakításhoz szükséges költségvetési támogatásnak a meghatározásához.

Az átalakításnak összhangban kell lennie:

- az ország gazdasági lehetőségeivel, vagyis hogy a rendelkezésre bocsátott költségvetési támogatás biztosítani tudja a honvédség átlagos európai haderők színvonalára szerinti felszerelését és fenntartását,
- a honvédség alkalmazásához szükséges hadiipari bázis megteremtésével, hogy a honvédség fegyverzetének és haditechnikai eszközeinek legalább 50%-át a nemzetgazdaság (hadiipar) állíthassa elő,
- a hadsereg korszerű vezetési rendjének kialakításával.

A honvédség vezetési rendje az állami vezetési rendbe való beilleszkedés mellett tegye lehetővé a NATO-országok haderőivel való együttműködést.

Az, hogy a honvédség átalakításánál a fő szerepet az ország gazdasági teherbíró képessége tölti be, nem először fordul elő. Ismeretes, hogy a vezérkar 1929-ben kidolgozta az akkori honvédség fejlesztésének terveit, azokat a Legfelső Honvédelmi Ta-

nács jóvá is hagyta, de az 1929-ben bekövetkezett gazdasági válság miatt annak végrehajtását elhalasztotta, végrehajtására csak 1938-ban nyílt lehetőség. Ugyanez történt 1946-ban is, amikor a honvédség 25 000 fős békelétszámát a kormány kénytelen volt a gazdasági nehézségek miatt 20 000 főre csökkenteni (a valóságban 13 000 főre csökkent a létszám).

Jelenleg a nemzetgazdaság az 1929-es évihez nagyon hasonló helyzetben van. Ebben a helyzetben kell az országgyűlési határozat sarokszámainak ismeretében kidolgozni a honvédség átalakításának konkrét terveit. A tervek készítői számára ez is komoly feladatot és egyben kihívást jelent.

A honvédség átalakítását, nagyságát és szervezetét jelentős mértékben befolyásolják a *hadikiegészítési rendszer lehetőségei*.

Az Országgyűlés már idézett határozata egyértelműen rögzíti az *általános hadkötelezettség* fenntartását. Ezt értelmezve, megvizsgálandó, hogy milyen rendszabályokat kell eszközölni a szükséges személyi állomány biztosítása érdekében. Meg kell találni a módját annak, hogy a hadikiegészítési rendszer a honvédség részére évenként szükséges mintegy 25–30 ezer, a határőrség részére szükséges 5–10 ezer, összesen 30–40 ezer sorkötelest biztosítani tudja. Ennek érdekében szükség lesz:

- a sorkatonai szolgálatra való alkalmasság szigorúbb, de differenciáltabb meghatározására (jelenleg a katonai szolgálatra alkalmatlanok aránya 34–35%);
- azoknak a fiataloknak a kiszűrésére, akik katonai szolgálatuk alatt jellemi vagy más fogyatékoságuk miatt rendkívüli események okozóivá válhatnak;
- a polgári szolgálatot vállalók és a katonai szolgálatot megtagadók egyre növekvő számának figyelemmel kísérésére (ez jelenleg 3–4%, de emelkedő tendenciájú);
- a sorkatonai beosztások egyre nagyobb hányadának szerződéses katonákkal való felváltására: mielőbb el kellene érni a jelenlegi 2%-os arány 30–40%-ra való növelését.

Véleményünk szerint azonban az *általános hadkötelezettségen* alapuló *hadikiegészítési rendszer történelmi kategória*, amelyet a bipo-

lárís szembenállás megszűnése, a tömeghad-seregek korának lezáródása után előbb-utóbb fel kell váltani más hadkiegészítési rendszerrel. Ennek okai a következőkben összegezhetők:

- az általános hadkötelezettségen alapuló hadkiegészítési rendszer a tömeghad-seregek bázisát képezi, ezek megszűntével ez a hadkiegészítési rendszer is elveszti létjogosultságát;
 - az általános hadkötelezettség alapján történő légénységi biztosítás egyre nagyobb nehézségekbe ütközik a kellő társadalmi támogatottság hiánya, sőt az egyre fokozódó szembenállás miatt. A polgári szolgálatot vállalók és a katonai szolgálatot megtagadók aránya Európaszerte növekszik és néhány országban már eléri a 20–40%-ot is;
 - a jelenlegi nagyságú és létszámú honvédség fenntartása az ország gazdasági helyzete miatt finanszírozhatatlan és korszerű fegyverzettel és haditechnikai eszközökkel való átfegyverzése megoldhatatlan. Erre utal a már hivatkozott országgyűlési határozat is, amely meghatározta, hogy a honvédséget kisebb és korszerűbb haderővé kell átalakítani;
 - az ország csatlakozása a NATO békepartnerség programjához célszerűvé, távlatban a NATO-ba való felvétel pedig szükségessé teszi a kompatibilitás megteremtését, a hadkiegészítés területén is.
- A honvédség légénységi személyi biztosítását 2005-ig az általános hadkötelezettség alapján, azt követően bizonyos nemzetközi, gazdasági és társadalmi feltételek megteremtődése estén pedig belátható időn belül (2015 körül) az *önkéntes haderőre való áttérés* elveinek figyelembevételével célszerű megoldani. Az erre való áttérést pedig már a honvédség középtávú (1998) átalakítását követően célszerű megkezdeni.

A honvédség szervezeti felépítésének kialakításánál a kutatók szerint két nagy csoportra bontható feladatkomplexumból célszerű kiindulni:

- az egyik az ország területének fegyveres (katonai) védelmével kapcsolatos, a Hvt. 22. §. (1) bek. a–c/ pontjai szerinti feladatok képezik;

- a másik feladatkomplexum a haditevékenységet folytató erők működésének mindenoldalú biztosításából és a honvédelmi törvény 22. §. (1) bek. d–k/ pontjaiban foglaltakból eredő, az ország területén megoldandó feladatokból tevődik össze.

Az ország katonai védelmét végző szárazföldi és repülő-légvédelmi erők nagyságát, összetételét a korszerű hadművelet követelményei szerint és a reális (meglévő vagy távlatilag megvalósítható), haditechnikailag megoldható lehetőségek (adottságok) alapján lehet meghatározni. A szárazföldi csapatok létszáma békében – azt figyelembe véve, hogy ide kell számítani a központi rendeltetésű csapatokat és szervezeteket is – a honvédség tervezett létszámának 80%-a, vagyis 48 ezer fő; a repülő- és légvédelmi (távlatban csak repülő-) csapatok létszáma 20%, vagyis 12 ezer fő lehet.

A haderőnemek főbb haditechnikai eszközeit az 1990. évi CFE-szerződés határozta meg (harcikoszi 835, páncélozott jármű 1700, tüzelő löveg 840, harci repülőgép 180, harci helikopter 108).

A fenti arányok pontosítása során célszerű az alábbiakat figyelembe venni.

A szárazföldi csapatok – a már említett feladatkomplexumból kiindulva – hadművelleti és területvédelmi csapatokra oszlanak.

A szárazföldi hadművelleti csapatok szervezeti kialakításánál az a hadművelleti követelmény a meghatározó, hogy a repülő- és légvédelmi csapatokkal együttműködve, legyenek képesek az ország katonai védelmét, az ország területi épségét biztosítani.

Ezt a feladatot a szárazföldi csapatok:

- hadművelleti irányonként a HVK vezetésével önálló hadtestekkel vagy
- tábori hadsereg kötelékében hajthatják végre.

Ezzel összhangban alakítandó ki a hadművelleti szárazföldi csapatok hadi szervezeti struktúrája is. Ha az Országgyűlés hivatkozott határozatából indulunk ki, hogy a honvédség hadilétszáma a békélétszámának háromszorosa lehet, akkor az 1998-ban 180 ezer fő, 2005-ben pedig 150 ezer főt számlálhat. Ebből a szárazföldi csapatok összlétszáma legfeljebb 50%-a, vagyis 75–

90 ezer fő lehet. Vizsgálódásainkat a továbbiakban a 180 ezer fős haderővel kapcsolatban végezzük.

Azt, hogy az egyes feladatkomplexumokat milyen szervezetű, nagyságú, létszámú és felszereltségű haderőnemek és fegyvernemek, szakcsapatok, kiszolgáló szervezetek hajtásáig végre, az Országgyűlés hivatkozott határozata nem tartalmazza, így a vezérkar által végzett kidolgozómunka mellett a tudományos kutatóknak is lehetőségük nyílik saját javaslataik előterjesztésére.

Ha a fenti létszámot felosztjuk a szárazföldi csapatok két nagy csoportja – a hadművelési és a területvédelmi csapatok –, továbbá a központi rendeltetési csapatok és a logisztikai szervezetek között, a reális mozgósítási lehetőségek figyelembevételével (egy katonai szervezet maximálisan csak egy másik, hozzá hasonló katonai szervezetet alakíthat meg), akkor a következő eredményre juthatunk:

- a hadművelési csapatok létszáma békében 1998-tól 30–35 ezer fő lehet, mozgósításkor sem emelkedhet a létszám 60–70 ezer fölé, ami két önálló hadtest vagy egy csökkentett állományú tábori hadsereg erőnek felel meg;
- a területvédelmi csapatok létszáma békében csak előkészítő szervezetekből (2–4 ezer főből) áll, amely a milicrendszer segítségével mozgósítás útján, a svájci haderőhöz hasonlóan, akár tízszeresére, 45–50 ezer főre növekedhet. A területvédelmi csapatok sajátos, nem hadművelési feladatokat képesek megoldani, így hadművelési alkalmazásukkal nem célszerű számolni, de igen jelentős szerepet tölthetnek be a hadművelési csapatok mindenoldalú biztosításában, amely csökkentheti a hadművelési csapatok ilyen irányú igénybevételét.

A repülő- és légvédelmi csapatoknak mind béke, mind háború időszakában képeseknek kell lenniük az ország légtérének oltalmazására és a szárazföldi csapatok tevékenységének légi támogatására, valamint meghatározott központi feladatok végrehajtására. Sajátos technikai és készenléti rendszerük csak kisebb mértékben teszi lehetővé mozgósítás esetén szervezeteiknek és

létszámuknak a növelését. Ebből kiindulva béke- és hadilétszámuk arányát 1:2-höz lehet meghatározni, mozgósítás esetén 24 ezer főt tehetnek ki.

A haderőnemek támogatási-biztosítási, továbbá a honvédelmi törvényből eredő, az ország területén megoldandó feladatokat végző katonai szervezetek Magyarország NATO-tagga válása után is – minden bizonnyal – nemzeti alárendeltségben maradnak. Ennek felelhetnek meg az országgyűlési határozatban megjelölt két, központi rendeltetési katonai szervezet alárendelt szervezetei is.

Ezen szervezetek iránt támasztott követelményeket az általuk végrehajtandó feladatok függvényében, a rendelkezésükre bocsátott haditechnikai eszközöknek megfelelően, és a nemzetgazdaságra való támaszkodás arányában lehet kialakítani.

A központi rendeltetési katonai szervezetek szervezete és létszáma a reájuk háruló vezetésbiztosítási, katonai igazgatási és más feladatok függvényében alakítható ki. Békelétszámuk 6–7 ezer fő, békilétszámuk ennek kétszerese (12–15 ezer fő) lehet.

A központi logisztikai szervezetek mind békében, mind háborúban a honvédség teljes állományának logisztikai biztosítását végzik. Létszámukat abból kiindulva célszerű kialakítani, hogy azok csak a legszükségesebb, csak a haditechnikai és haditevékenységek katonai jellegű logisztikai biztosítását végezzék, míg a nem katonai jellegű feladatokat a polgári szervek, vállalatok szerződések útján látják el. Ennek megfelelően békelétszámuk 4–6 ezer fő, hadilétszám-arányuk pedig a konkrét mozgósítási szükségletek és lehetőségek figyelembevételével meghaladhatja az 1:3 arányt is, és elérheti a 12–15 ezer főt.

A haderőnemek várható feladatainak vizsgálata alapján a honvédség béke- és hadilétszámát a következő oldalon lévő táblázatban feltüntetett adatok szerint javasoljuk kialakítani.

A haderőnemek itt feltüntetett létszáma képezheti alapját a katonai szervezetek belső szervezeti állománya kialakításának.

A honvédség sikeres átalakítását meghatározó tényezők között az egyik legfontosabb, jelen esetben szinte meghatározó jellegű az,

hogy az ország milyen nagyságú költségvetési lehetőségeket tud nyújtani a honvédség korszerű haditechnikai eszközökre való átfegyverzéséhez. A haditechnikai eszközök zömét 2005-ig korszerű eszközökkel kellene felváltani, ami a szakértők szerint legalább 300–400 milliárd forintot igényelne, a honvédségnek tehát évente 30 milliárd forintot kellene új eszközök beszerzésére fordítani. Ez azonban ma finanszírozhatatlan. Az átfegyverzés ezért elhúzódó jeleget fog ölteni.

Az átfegyverzés elhúzódása szükségesé teszi a katonai szervezetek korszerűsítésének megfelelő ütemezését. Az ütemezés során figyelembe kell venni, hogy:

- melyik haderőnem mely fegyvernemi csapatai milyen sorrendben kerülhetnek átfegyverzésre;
- 4–5 éves időszakokon belül évenként milyen egységek (alegységek) részére lehet modern haditechnikai eszközöket beszerezni;
- az új haditechnikai eszközök részére szükséges beruházási feltételek mikorra biztosíthatók;
- az egyes magasabbegységek teljes átfegyverzése az átfegyverzés ütemétől függően mikor fejeződik be;
- mi történjen a lecserélésre kerülő haditechnikai eszközökkel (ezek egy részét fel lehet használni a területvédelmi szervezetek felszerelésére, a hazafias ifjúsági szervezeteknél folyó kiképzésre stb.).

Tekintettel arra, hogy az ország gazdasági helyzete jelenleg nem teszi lehetővé a katonai költségvetés növelését, és nincs lehetőség a MiG–29-es repülőgépek árához hasonló nagyságú beszerzésekre sem, szá-

molni kell azzal, hogy a katonai költségvetésből fejlesztésre, új haditechnikai eszközök beszerzésére rendelkezésre álló összegek – a katonai költségvetés 10 százaléka, vagyis jelenleg 6–7 milliárd, 1998 után is csak 15–20 milliárd forint – miatt csak kis számú haditechnikai eszköz beszerzése válik lehetővé. (Egy harckocsi ára egymilliárd forint, egy BTR ára kb. 100 millió, egy harci repülőgép ára kb. 2,5 milliárd forint, vagyis egy új harckocsiszázad megalakítása kb. 10 milliárd forintba, egy gépesített lövészsorozat megalakítása egymilliárd, egy repülőszázad pedig 25 milliárd forintba kerül.) Ez pedig a jelenlegi költségvetési módszer alkalmazásával évente csak néhány alegység átfegyverzését teszi lehetővé. Így az egyes egységek, főként pedig a magasabbegységek teljes átfegyverzése több évig is eltarthat. Ez szükségessé teszi az ún. vegyes katonai szervezetek kialakítását (ahol az új és régi haditechnikai eszközök is megtalálhatók), amelyek igen bonyolulttá tehetik nemcsak a katonai szervező, hanem a harckészültségi, a kiképzési és a logisztikai tevékenységet is. A megoldás a programköltségvetés megvalósítása és hosszú lejáratú hitelek igénybevétele lehet.

A honvédség béke- és háborús hadrendjét, valamint az egyes katonai szervezetek állománytábláit is a fentiek figyelembevételével célszerű összeállítani, illetve folyamatosan módosítani.

A katonai szervezetek átfegyverzési ütemtervének megfelelően lehet csak a személyi állomány átképzését, összekovácsolását jól megtervezni, megszervezni, és az új szervezetek hadrendbe állítását végrehajtani.

	B é k é b e n		H á b o r ú b a n	
	%	ezer fő	%	ezer fő
Szárazföldi csapatok	60	36	60	108
Repülőcsapatok	20	12	13	24
Központi rendeltetésű szervezetek	10	6	17	30
Központi logisztikai szervezetek	10	6	10	18
Összesen		60		180

A politika és a határőrség

Dr. Sándor Vilmos hőr. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

A Határőrség – pontosabban az államhatár védelmét, őrizetét, rendészetét ellátó szervezetek – minden korban fontos szerepet tölthettek be az államok biztonsági érdekeinek érvényesítésében. Ez a megállapítás természetes, ha tudjuk, hogy az államok kialakulásától mind a mai napig egy adott állam határa a szuverenitás egyik megtestesítője, kiemelten védett jogi tárgy.

Az államhatárhoz politikai, gazdasági, honvédelmi és közbiztonsági érdekek kötődnek, illetve köthetők. Ezen érdekek jelennek meg azon szervezetek felépítésében, elhelyezésében, jogosultágaiban és eljárásaiban, amelyek az államhatár védelmét, őrzését, rendészetét ellátják.

A határőrizet történetét kutatók ezért joggal állítják, hogy ezen szervezetek létrehozását, elhelyezését, alkalmazásának rendjét az adott állam politikai céljai határozzák meg. A Határőrség tehát politikai célok alárendeltje, tevékenységével politikai célokat szolgál mind békében, mind a veszélyek megjelenésének különböző időszakában, sőt háború idején is. Az ún. politika, törvényalkotók, az államhatalmi szervek, sőt a politikusok személyes felelőssége, hogy – az adott állam kül- és belpolitikai, gazdasági, geostratégiai helyzetét, lehetőségeit és igényeit, szükségleteit mérlegelve – döntenek e szervezet alárendeltségéről, felépítéséről, hatásköréről és illetékességéről. Ézzel helyezték el a honvédelem és a rendvédelem rendszerében.

A határőrségek történetét, tevékenységét kutatók a már előzőleg említett törvényszerűség feltárása mellett továbbiakat is bizonyítottak. Néhányat felsorolok közülük.

Az államhatár kettős jellegének folyamatos megjelenése esetében a katonai-védelmi és vámhatárjellegéről van szó. E két jellemzője az államhatárnak különböző arányokban ugyan, de folyamatosan, kölcsönhatásban érvényesül. Az egyik szélső formája a határon megjelenő katonai védelem, a másik az

államhatár szimbolikussá válása. Ez utóbbinak lehetünk tanúi az Európai Unió belső határai esetében, ahol az adott tagállam részleges vagy jelentős szuverenitásfeladásával a vámhatárjelleg is jelképpé válik.

Így a közösségen belül az egységes pénzügyi, kereskedelmi, büntetőügyi stb. szabályozásoknak megfelelően a határellenőrzés, vagyis a határőrségek szerepe háttérbe szorul, esetleg minimális lesz.

További törvényszerűségek is bizonyítottan hatnak e szervezetek léteire: az adott állam közelebbi és távolabbi régiójának biztonsági helyzete, a közelebbi és a távolabbi veszélyforrások jellege, nagysága és milyensége, valamint a kor technikai színvonalának és az adott állam gazdasági lehetőségeinek közvetlen hatása, összefüggése a határellenőrzés és határvédelem végrehajtására, az e célból létrehozandó szervezetek minőségére, működésére.

A magyar határőrizet történetben is fellelhető és bizonyítható e törvényszerűségek léte, hatása. Nyilvánvaló az is, hogy a mindenkor magyar állam politikai céljai voltak meghatározóak. Függetlenül attól, hogy figyelembe vették-e az előző és a további törvényszerűségeket, vagy éppen azok ellenében hozták létre és működtették a határőrséget.

A századfordulóig a katonai határőrizet volt a meghatározó, miközben Nyugat-Európában már egyértelműen a rendészeti jelleg dominált. A Monarchia külső határain a katonai jelleget megtartva csak a belső határokon volt rövid életű törekvés a rendészeti tevékenység megvalósítására. Az első világháborút követően változó előjellel ugyan, de 1989-ig ismét a katonai jelleg volt meghatározó.

A két világháború között – mint tudjuk – a határőrizeti szerv volt a haderőfejlesztés egyik fedőszervezete. A második világháborút követően pedig a szovjet modell nyomta rá bélyegét a haderő és a ha-

tárórség működésére, fejlesztésére. Ezen időszakból csak néhány példát felemlítve is kitűnik – bár negatív példaként –, hogy a politikai célok meghatározzák a határőrizeti szerv létét, működését. Az 50-es évek déli, vagyis jugoszláv viszonylatáról van szó. Az akkori állami politikai cél hozta létre azt a példátlan katonai erő-összpontosítást és az ennek megfelelő militáns határőrizeti és ellenőrzési rendszert, amely déli viszonylatban nagy mélységben jelent meg az államhatár mentén. A másik időszak a 60-as évektől 1989-ig a meghatározó koalíciós doktrína időszakának jellemzője volt az úgynevezett szovjet mintájú fegyveres erő, amelynek részeként – mintegy segédcapatokként – a határőrség békében is (mint azóta kiderült, teljesen indokolatlanul) katonai szervként működött. Korlátozó, tiltó rendszabályokat kellett érvényesíteni különösen az osztrák határon békében is, mintegy biztosítva a honvédség koalíciós doktrínából következő támadó hadműveleti feladatait. Ennek egyik szimbóluma volt az elektromos jelzőrendszer, amelynek lebontására – ma már történelmi tény –, felismerve annak kirekesztő, anakronisztikus voltát, éppen a határőrség tette meg a kezdeti lépéseket. Felismerve ön-maga működésében azon törvényszerűségeket, amelyekről az előzőekben szoltam.

Ugyancsak tükröződik ezen törvényszerűségek figyelembevétele a megelőző alkotmányozási folyamatban, amelynek eredményeként a fegyveres erő részeként a határőrség a haderő mellett letéteményese a katonai védelemnek, de az alkotmány – éppen a békefeladatok jelentőségének felismerése miatt – nevesíti a határőrség békeidőszakban végrehajtandó rendészeti feladatkörét is. Az alkotmány 40/A paragrafus (1) bekezdéséből következő jogszabályoknak megfelelően változott a határőrség szervezete, feladatrendszere, hatásköre, állományának összetétele, alkalmazott módszerei.

Egy hasonló tárgyú 1992-es konferencián elhangzott hozzászólást is idézve: a határőrség helye, szerepe funkciói és feladatrendszere szerencsénkre az átmenet követelményeinek megfelelően alakult. Vagyis a jogszabályalkotás igazodott a Magyar Köztársaság aktuális helyzetéhez, lehetősé-

geihez, az ehhez kapcsolható igényeihez és mindez megjelent a határőrség működésében és fejlesztési irányjaiban is. Röviden áttekintve ezek jellemzői a következők: Idézem dr. Bakondi tábornok közelmúltban megjelent tanulmányát e tárgyban 1995. Rendszeti Szemle 11. szám:

„1. Jelentős szervezeti átalakulás ment végbe. A zöldhatárt őrző határőrőrsök hivatásos állományú járőrözést folytató, első fokú hatósági jogkört gyakorló határőrizeti kirendeltségekké alakultak. A határforgalom-ellenőrzést sorállományú útlevélkezelőket alkalmazó forgalom-ellenőrző pontok helyett profi állományt alkalmazó, hatósági feladatot ellátó határforgalmi kirendeltségek végzik.

Az idegenrendészeti feladatok támogatására közösségi szállásokat hoztunk létre. A határőrségi sorállomány létszáma a hivatásos átállással párhuzamosan radikálisan csökkent. Alkalmazásuk a határvasdászszázadok megszervezésével más, magasabb minőséget kapott.

A sorállomány a napi munkában a felkészülésen túl részt vesz a határőrizeti feladatokban (elfogták a zöldhatáron megjelenő határsértők egy jelentős arányát). Letéteményesei a manővernek, az erő-összpontosításának, az akciók fellépésnek, a menekültügyi szükséghelyzetben, konfliktushelyzetben, valamint a katonai védelmi feladatok során végzett határőrségi feladatoknak. A határőrség reagálóképessége alkalmazásukkal a korábbi évekhez képest igen jelentősen javult.

A korábbi határőrkerületek első- és másodfokú hatósági jogkört is gyakorló igazgatóságokká alakultak, melyek struktúrája képes megfelelni a rendészeti és a katonai vezetéssel szembeni igényeknek, a hatósági fórumrendszer működtetésének is. Igen jelentősen átalakult az országos parancsnokság vezetési struktúrája.

2. Az új helyzethez igazítottuk a határőrségi diszlokációt. A kirendeltségek létszáma és területi elhelyezkedése arányos feladataikkal. Az igazgatóságok az adott irány aktivitásától függően 2-4 határvasdászszázaddal és ellátó-biztosító, valamint kiképzőalegységekkel rendelkeznek.

Három igazgatóság közelmúltban történő felszámolása megszüntette a nyugati irány indokolatlan túlsúlyát, erősítette a keleti–délkeleti irány őrzését. Kialakult a hivatásos állomány felkészítését végző tanintézeti infrastruktúra.

3. Jelentősen átalakult az állományösszetétele. A sorállomány létszáma az 1989. évi létszám egyharmadára csökkent, a hivatásosok létszáma közel háromszorosára növekedett.

4. Jelentősen fejlődött a Határőrség manőverező-, reagálóképessége, átalakult kiegészítési rendszere, nőtt készségi állapota, megerősödött fegyverzete.

5. Bővült a Határőrség hatósági jogosultságainak köre, erősödött fellépésének jogszerűsége, biztosított eljárásainak törvényessége.

6. Igen jelentősen fejlődött a híradó és a számítástechnikai eszközpark, biztosítva van ezek rendszerben működtetése és együttműködő rendszerekkel való kompatibilitása. Fejlődött az állomány mobilitása.

7. Átalakult, korszerűsödött a Határőrség költségvetési gazdálkodása.

8. Rendkívül dinamikus fejlődött a Határőrség nemzetközi kapcsolatrendszere. A Belügyminisztérium által kötött általános megállapodások alapján konkrét, napi munkakapcsolat alakult ki nemcsak a szomszédos, de távolabbi országokkal is elsősorban bűnüldözési, informatikai, képzési kérdésekben. Körültekintően adaptálták az európai, az amerikai határőrizeti módszereket és eljárásokat.

9. Kialakult és jól funkcionál a Határőrség sajtó- és belső tájékoztatási rendszere. Sokoldalú kapcsolatrendszer alakult ki az állampolgárokkal és szervezeteikkel a határőrzés támogatása érdekében. Pozitív a szervezet társadalmi megítélése.

10. Jelentősen fejlődött honi hatósági együttműködésünk, kialakultak új eljárásaink és munkamódszereink. Éves szinten, országosan közel 90%-os a határőrzés eredményessége.

Összességében a ma határőrsége olyan jelentős változáson ment keresztül állományösszetételben, technikai eszközparkjában, képzettségben, munkamódszerek-

ben, eljárásaiban, szervezetében és ütőképességében, hogy azt minőségi változásként lehet érzékelni."

Úgy vélem, a Határőrség jövőbeni alárendeltségét, funkcióit és feladatrendszerét, ebből következően állományát és eszközeit, összességében hovatartozását nem lehet, sőt bűnös dolog a „gordiuszi csomó” megoldásához hasonlóan eldönteni, az idevagy odatartozás szempontjából vizsgálni.

A döntés alapja mindenképp a mai és a várható, a reálisan megítélt helyzet elemzése lehet. Ennek során értékelnünk kell a veszélyforrásokat, azok rendészeti és katonai tevékenységet igénylő hatásait. A döntések nem születhetnek aktuális politikai érdekek, szándékok, egyes érdekcsoportok vagy azok véleménye alapján. Úgy gondolom, a Határőrség jelen és jövőbeni helyének és szerepének eldöntésében ez jelenti a *politika, a politikuskok, a törvényalkotók legnagyobb felelősségét*.

Országunk helyzete ma, és a belátható jövőben – figyelembe véve a különböző síkon zajló nyugat-európai integrációs törekvéseket is – olyan határőrség létét igényli, amely képes megfelelni az egyébként különböző szintű alapokmányokban is rögzített kihívásoknak. *Melyek ezek a kihívások, veszélyek?*

- Mindenekelőtt a Nyugat-Európába irányuló, rajtunk keresztül áramló illegális migráció, amely a szervezett embercsempészetben nyilvánul meg a határátelkő helyeken és az azok közötti terepen, az úgynevezett zöldhatáron.
- Az ehhez kapcsolódó egyéb bűnelkövetés, amelyet a szervezett bűnözés államhatárokat negligáló, az áru-, a fegyver-, a lőszer-, a hasadóanyag, a gépjármű- és a kábítószer-csempészet, a feketegazdaság kontinenseket átható nyilvánvaló jelenléte tükröz.
- A vallási, etnikai és elvakult nemzeti szemléletből következő terrorizmus.
- Az ugyancsak a vallási, etnikai és nemzeti hovatartozás eldöntési szándékából következő korlátozott katonai veszélyek és így tovább.

A jelenlegi és a belátható jövőbeni határőrségnek képesnek kell lennie a veszélyeket értékelni, azokat kezelni békében – mi-

vel ezek mint tapasztaljuk, napjainkban is jelen vannak.

A veszélyek fokozódása, eszkalálódása esetén pedig – amikor köztársaságunkat egy bármilyen részről, bármilyen szándékú katonai agresszió veszélye fenyegeti – a határőrség képes integrálódni az országvédelemben, a haderő által létrehozott védelmi csoportosításba.

Ez utóbbi esetben ugyanis elképzelhetetlen, hogy bármely szerv vagy fegyvert fogható állampolgár kivonja magát a *haza fegyveres védelmének kötelezettsége* alól.

Mire legyen tehát képes a közeljövő magyar határőrsége? A békefunkciói teljesítése érdekében legyen képes:

- az államhatárral összefüggő, rendészeti irányú felderítő, bűnmegelőző, bűnüldöző feladatok végrehajtására;
- az illegális migráció hatékony ellenőrzésére, visszaszorítására, az ezekhez kapcsolódó bűncselekmények és az államhatár rendjét sértő szabálysértések felfedezésére, eljárás kezdeményezésére és meghatározott esetekben azok lefolytatására;
- az idegenrendészeti hatósági jogkör gyakorlására;
- az államhatár rendjének fenntartására;
- a határ őrzetének és a határforgalom alapvetően közbiztonsági érdekű ellenőrzésének végrehajtására;
- az államhatáron kialakuló menekültügyi szükséghelyzetek kezelésére, a menekültügyi, környezetvédelmi szervek munkájának segítésére;
- az államhatár mentén kialakuló, ún. háborús küszöb alatti veszélyhelyzetek kezelésére.

A katonai védelmi funkció teljesítése érdekében pedig legyen képes a katonai határvédelemben, a honvédelem rendszerébe való integrálódásra.

Nagyon nagy kockázatot jelentene például ma bármilyen formában is vissza-

térni a militáns határőrizethez. A tevékenység rendészeti jellegének kell dominálnia, fejlesztési irányként működnie. Ennek letéteményese a Határőrség – létszámában és arányában egyre bővülő, tevékenységében egyre profibbá váló – hivatásos állománya, *járőr- és útlevelezői kara*.

A békében is jelentkező veszélyek kezelése, a rendészeti célú erő-összpontosítás, manőverezés, a határőrizeti-határforgalmi kirendeltségek támogatása azonban ma még és a közeli jövőben sem nélkülözheti a sorállomány korlátozott számú, de új minőséget hordozó alkalmazását. Ezen állománykategória a letéteményese a határmenti konfliktusok kezelésének, a menekültügyi szükséghelyzetek megoldásának azokban az esetekben, amelyek nem indokolják a haderő alkalmazását. A sorállományú határőrök alegységei összevont alkalmazásukkal képesek időt biztosítani és felteletet teremteni a haderő felvonulásához és szétbontakozásához az államhatár mentén megvívandó védelmi hadműveletekhez egy, az országunk ellen irányuló esetleges agresszió közvetlen veszélye esetén. E két állománykategóriájú – hivatásos és sor – szervezet egységes felkészítése és azonos célú alkalmazása pedig csak egységes irányítással, vezetéssel képzelhető el, valósítható meg. Fegyverzeti, technikai, haditechnikai eszközei, alkalmazott módszerei az igényeknek és lehetőségeknek megfelelően alakíthatók.

Úgy gondolom, az általam elmondottak is segítséget jelentenek a döntéshozóknak abban, hogy a jelenleg folyó alkotmányozási folyamatban az ország helyzetének, szükségleteinek mérlegelése alapján alkossanak felelős jogszabályt a határőrség jövőbeni helyét, szerepét illetően. Biztosítsák az 1989 végén megkezdett, ma már jelentős eredményeket is felmutató szerves fejlődést.

A védelem integrált rendszeréről

Barta Vámos László *pv. alezredes*

A fórumon elhangzott előadások és hozzászólások – ugyanúgy, mint a Honvédelmi Bizottság és az MHTT más nyilvános fórumán elhangzottak – újból megerősítették bennem azt az érzést, hogy a politika szférájában, de a hadtudomány berkeiben is egyre fokozottabban hangsúlyozzák a biztonság átfogó felfogásának szükségszerűségét, az ország védelme, egyáltalán a védelem rendszere kezelésének integrált voltát.

Ebből arra következtettek, hogy a politika síkjára került – még ha nem is minden területen – az ország védelmének, a honvédelemnek átfogó értelmezése és az ehhez szükséges alapok tudományos feltárása, elméleti és gyakorlati kérdéseinek egyértelműbb rendezése. Azért egyértelműbb rendezése, mert az Országgyűlés által hozott, a biztonságpolitikai alapelvekről, illetve a honvédelmi alapelvekről szóló határozat csak szellemiségében tartalmazza az integráltságot, de nem szolgálhat alapul annak „aprópénzre” váltásához.

Úgy érzem, hogy mindkét alapidokumentum középpontjában a védelemnek, a biztonságknak csupán a fegyveres, a katonai része domborodik ki. Úgy tűnik ezekből, mintha a dokumentumok együttesen az ország katonai doktrínáját alkotnák, és nem teszik lehetővé a megfelelő következtetések levonását a gazdasági, a környezeti, sőt még a humanitárius-emberi jogi biztonság védelmi elemeinek részletezése számára sem.

Bizonyítékként csak néhány kérdést vetek fel, amelyek már a honvédelmi rendszer fő összetevőinél, illetve az országvédelem elemeinél jelentkeznek.

Amikor az alapelvek rögzítik, hogy a honvédelmi rendszer a védelem szükségességét tudatosan elfogadó társadalomra, minden körülmény között működő államszervezetre, az igényeket kielégíteni képes gazdaságra, a lakosság védelmét ellátni képes polgári védelemre, az ország katonai védelmét biztosító fegyveres erőkre, illetve

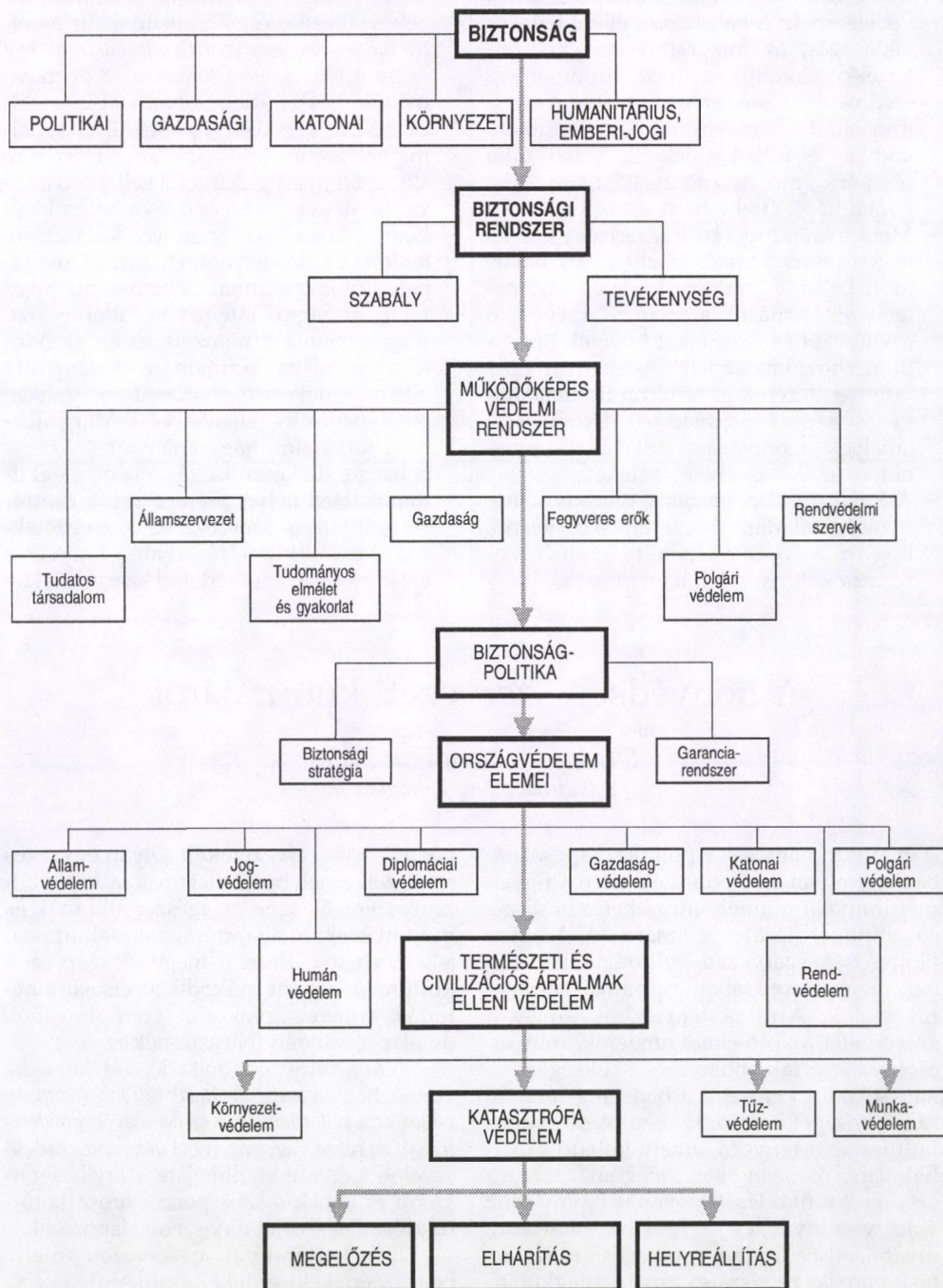
tudományos elméletre és gyakorlatra épül, akkor azonnal felmerül a kérdés: a rendvédelmi szerveknek nincs semmi szerepe, a *rendvédelem, a természeti és a civilizációs ártalmak elleni védelem* (mint a többi között a környezeti biztonság, a katasztrófa elleni védelem stb. szavatolásának legfőbb eleme) *nem tartozik az országvédelmi elemek közé?* Hogyan illeszthetők az alapelvek például az önkormányzati törvény azon kitételéhez, mely szerint a honvédelmi felkészítéért, a polgári védelemért, a katasztrófavédelemért az önkormányzat felelős, illetve a védelem egyéb területeinek (pl. tűzvédelem, környezetvédelem, a közterület rendjének védelme stb.) biztosításához, amelyért szintén az önkormányzat felelős?

Ezekre a kérdésekre a politikának kell választ adnia, hiszen a politika tudja az ország életét, benne a honvédelem kérdéseit meghatározó módon befolyásolni. Ebben a válaszban pedig egyértelműen ki kell jeleznie a védelem integrált rendszerének, a védelem korszerűsítése iránti elkötelezettségnek, az integrált veszélyhelyzet-kezelés komplex koncepciójának. Ehhez talán segítségként szolgálhat a következő vázlat-sor, amely egyértelművé teszi a biztonság integrált rendszerének jobb megértését. Azonnal felveti és igényli olyan hipotézisek felállítását, amelyek a katasztrófa elleni védelem rendszerén keresztül bizonyíthatják az integrált veszélyhelyzet kezelésének szükségességét, illetve a politika számára azt, hogy milyen formában kellene a kérdésekkel – konkrét, de általános formában is – foglalkoznia.

A hozzászólás keretei nem teszik lehetővé, hogy ennek a védelemnek a részleteire is kitérjek, ezért elméleti kutatásaim és gyakorlati tapasztalataim alapján csak azokra az alappillérekre, *hipotézisekre utalok, amelyre építeni lehetne a katasztrófák elleni védelem átfogó rendszerének a kidolgozása során.* Ezek a következők:

– A katasztrófa elleni védelem része a biztonság

A katasztrófa elleni védelem helye a biztonság általános rendszerében
(Elvi vázlat)

ság integrált rendszerének, fontos eleme az ország védelmi elemei közé sorolandó természeti és civilizációs ártalmak elleni védelemnek. A katasztrófa elleni hatásos védekezés, az integrált veszélyhelyzetkezelés sokrétű, számos tudományág eredményeit alkalmazza és nemcsak a minősített időszakokban érvényesíthető taktikai eljárásokat jelenti. Tehát több részletre való összpontosítást, ún. „nagyobb kép” áttekintését igényli.

- Minden katasztrófa kritikus esemény (események) következménye, amely záros határidőn belül – gyakran hiányos tájékoztatás, információ alapján – megfelelő döntéseket és reakciókat követel. Ezért a döntéshozóknak a felelőssége olyan operatív rendszerek és struktúrák kialakítása és szükséges mértékű létrehozása, amelyek azonosítják, izolálják és megoldják ezen veszélyhelyzeteket.
- A katasztrófára reagálás rendkívül bonyolult feladat. Nemcsak azt jelenti, hogy csupán az eseményre, eseménysorozatra kell reagálni, hanem azt is, hogy

a lakosság és az intézmények aggályaira, érdekeire és az általuk kifejtett „nyomásra” is tekintettel kell lenni. A katasztrófa bekövetkezése esetén alkalmazott operatív módszerek nem szorítkozhatnak csak egy esetre vagy eseménysorozatra. Következményei hosszú ideig kihatással lehetnek az ország gazdasági, politikai, társadalmi helyzetére, külkapcsolati rendszerére stb., ezért mindig számolni kell mind a rövid távú, mind a hosszú távú hatásokkal.

– Napjainkban már minden katasztrófa multinacionális természetű, mert magában hordozza annak lehetőségét, hogy több országra kiterjedjen, illetve azt, hogy azonnal a nemzetközi érdeklődés középpontjába kerüljön. A katasztrófa elleni védekezés *össztársadalmi feladat*, amelyben – figyelembe véve Magyarország történelmi hagyományait – szervezetsége, felkészültsége révén megkülönböztetett helye, szerepe van a centrális irányítású szervezeteknek, szervezeteknek, közöttük is elsősorban a fegyveres erőknek és a rendvédelmi szervezeteknek.

A honvédség szervezeti kultúrájáról

*Dr. Pintér István alezredes,
a hadtudomány kandidátusa*

A hadtudomány és a politika kapcsolatában egy olyan területre szeretném a figyelmet irányítani, amely meglehetősen újszerű mindkét terület számára. A Magyar Honvédség szervezeti kultúrájából és ennek meghatározásában a politika szerepéről szólnok. Arról a tényezőről, amely a szervezetet alkotó-éltető emberek, munkacsoportok értékrendszerén, szükségletein, kapcsolatain keresztül a hadsereg tudatát, személyiségét határozza meg. A szervezeti kultúra az a tényező, amely látható és láthatatlan összetevőivel meghatározza a szervezet működését, tagjainak egymáshoz való viszonyát és egyéni magatartását, olyan írott és íratlan viselkedési, magatartási minták rendszere, amely megkülön-

bözteti más szervezetektől. Olyan egységes rendszer, amelyben az elemek, a különböző összetevők szerves egészet alkotnak és mint ilyenek, az állandósággal, stabilitással jellemezhetők. Ezért a meglevő szervezeti kultúra szűróként működik az elsajátítható tudás, ismeret, gyakorlat szempontjából, de alapja minden fejlesztésnek is.

Nincs olyan gondolkodó, aki kétségbe vonná, hogy a *hadsereg átalakítási folyamatában változtatni kell a hadsereg szellemiségét, gondolatosságát is*, hiszen az, ami most van, a századelő vezetési szervezési kultúrájára, a Taylor-rendszerre és ennek sajátos porosz-orosz konstrukciójára, a szovjet rendszerre alapozódik.

Erős kultúrájú az a szervezet, amelyben az értékek, érdekek, szükségletek, az

emberek tudatában megfogalmazódó hitek konzisztens harmóniában vannak a szervezeti célokban, a célokat elérni szándékozó személyek gondolkodásában, magatartásában, vizsgálódásában, környezetükhöz való viszonyában. Az a szervezet, amelynek erős a kultúrája, képes eredményesen megoldani feladatait.

Az elmúlt években több kutatást végeztem a szervezeti kultúra területén. Nem dramatizálom a helyzetet, de *egy hitében, értékeiben szétesett, a hiány demoralizáló, erkölcsromboló és személyiséget károsító hatásainak kitett szervezeti kép rajzolódik elénk.* Ahol elviselhetetlen a bizonytalanság, óriási a hatalmi távolság és alig van kapcsolat az egyén és a szervezet között. Ezt a szervezeti kultúrát meg kell haladni, ezt fejleszteni kell. Minden áron!

Mi a feladat? Először is meg kell határozni, hogy milyen hadsereget akarunk. Nyilvánvaló, hogy céljaiban, szellemiségében magyarnak kell lennie. De ki és milyen a magyar? Megkapóan szép választ ad erre Illyés Gyula. *„A magyar az, aki szembenéz a nép bajával: a szervezet fejlődésének akadályaiival. Aki a szabadságot ma is minden téren meg akarja valósítani. Aki a népnek műveltséget, egészséget, jólétet akar.”*

Az irodalmár és hazafi válasza mellé nekünk legalább ugyanilyen a hadtudomány, a

vezetéstudomány szempontjából szakmailag korrekt választ kell adni erre a kérdésre.

A jövő hadseregét értékeiben és az ehhez kapcsolódó hitekben, szükségletekben a professzionalitásnak kell jellemeznie. A mérés és megmérés kényszerre, követelményre, az ennek történő megfelelés mindenben tudatosítsa, hogy vezető az lehet, akit a kvalitásai azzá tesznek, és nem valami bizalmi elv alapján folyik a kiválasztás. Ezen az alapon kell visszaállítani a vezetőkre és a vezetésbe vetett hitet. Mert a világban minden példa azt mutatja, hogy kritikus körülmények között azt a vezetőt követik, aki azt békében kiérdemelte.

Az az átalakulási folyamat, amely most a hadseregben zajlik, csak a kezdet. Ennek a hadseregnek hitet, tartást, bizalmat és önbizalmat kell adni. Olyan szervezetfejlesztésre van szükség, amely elsősorban az *emberi tényezőre irányul*, és ennek megfelelően aktívan be is vonja tagjait az átalakulás folyamatába. Ismereteket kell közvetíteni, attitűdöket kell megváltoztatni, fejleszteni szükséges a csoportviszonyokat és ezen a hosszú folyamaton keresztül kell és lehet megváltoztatni a hadsereg szervezeti kultúráját, szellemiségét, és így a katonák magatartását, viszonyát feladataikhoz. Ebben a folyamatban a *politika és a hadtudomány aktív együttműködésére van szükség!*

Szellemi kompatibilitás, lojalitás, tolerancia, empátia

*Dr. Harai Dénes alezredes,
a hadtudomány kandidátusa*

Demokratikus viszonyok között a politika (a politikum) nem képes működni az állampolgári kultúra olyan összetevői nélkül, mint a *lojalitás, a tolerancia, az empátia.*

Minden szervezet – így a Magyar Honvédség is – hatékony működéséhez, fejlődéséhez, fennállásához szükséges meggyőződések, értékek, tudás- és viselkedésformákat követel tagjaitól. A Ma-

gyar Honvédség 1989-től új politikai, gazdasági, tudományos, katonai térbe integrálódik. Ebből adódóan a tisztek előhívható kulturális készletébe bele kell tartoznia a jelzett értékeknek is, mert csak velük észlelhetjük és fejezhetjük ki helyesen önmagunkat, valamint a bennünket körülvevő sokrétű világot.

A lojalitás, tolerancia, empátia egyike

sem harczvezetői stílus, hanem mind-egyike emberi (polgári) jellemző. A harczvezetői stílus inkább ahhoz áll közel, amit de Gaulle megfogalmazott, hogy a katona olyan legyen, mint a szabályzat: kellemetlen, kíméletlen és agresszív. Békeidőszakban azonban e harci tulajdonságokkal stratégiai sikert csak a gazdasági életben lehet elérni, amint ezt a haszonelvű menedzser-tanácsok és fejedáosztípek érzékelteik.

A lojalitás, tolerancia, empatikus viselkedésmód megnöveli a tisztai állomány mozgásterét a nyilvánosságban, valamint a honvédségen belül az egyenlőségi és az egyenlőtlenségi rendszerekben; elősegíti beilleszkedését a helyi társadalmakba; kiszélesíti társas intelligenciáját és hitelessé teszi egyenruhás állampolgárként.

Az elmúlt néhány évben bizonyos korosztályoknál a személyiség építésénél előrébbvaló volt a régi személyiségtől (és kapcsolataitól) való megszabadulás, amelyhez zavarában a pedagógia is csupán asszisztált. Ezzel azonban már nem elégedhetünk meg.

A katonai felsőoktatás pedagógiai feladata az új ismeretek közvetítésén és a szakmai kreativitás megalapozásán túl a tisztai személyiség építését hatékonyan segíteni, azonosságtudatát orientálni. A katonapedagógia akkor tud megfelelni e feladatának, ha a másikba avatkozás intervenció elvéről (technikáiról) áttér a másikban való részvétel Rousseau-i elvére. A felnőttoktatásban nem indokolt a szisztematikus, közvetlen nevelőhatások biztosítása még akkor sem, ha kemény karakterű tisztek képzése a cél.

□ A fejlett országok állampolgári kultúrájának egyik leglényegesebb elve így hangzik: légy lojalitás és fizess adókat! (Be loyal and pay taxes!) Az elv aktív viszonyt fejez ki, és azt jelzi, hogy pozitív irányultságot, jóindulatot, bizalmat, hitet vár el a polgártól, de a köztisztviselőtől minden körülmények között. A lojalitás ebben az összefüggésben a hatalmi intézmények és az azokat képviselő politikusok (köztársasági elnök, kormány, miniszterek stb.) felé irányulhat. A honvédségen belül lojalitásnak kell lenni az előljáró parancsno-

kok iránt is. Amíg azonban makroszintekről van szó, addig a lojalitás különösebb pszichés erőfeszítésbe nem kerül. Amikor azonban a közvetlen előljárókról van szó, egyből felvetődik az akadémiai hallgatókban a kérdés, hogy meddig kell lojalitásnak maradni. A válasz csak az lehet, hogy mindig annak kell lenni, de természetesen felmerülhetnek a lojalitást gyengítő tényezők is, így például a szakmailag hibás döntések gyakorisága, a hatalmi irracionális, a jogszerűség megsértése, az amorális viselkedésmód. Az abszolút lojalitást, a hűséget az alkotmánnyal, a nemzeti és csapatszimbólumokkal, az esküvel kapcsolatban szükséges megemlíteni.

□ A tolerancia mint szellemi beállítódás, viselkedési forma a humanizmus, a pluralizmus és az állampolgári kultúra jelentős fokmérője. Türelmes, megértő, diszkurzív viszonyt feltételez a mások által képviselt politikákkal, szakmai meggyőződésekkel, vallásokkal, kisebbségekkel, életmódokkal, erkölcsökkel. Sajnos azonban, hogy a türelmetlenség minden dimenziójában (hatalmi, csoport, egyéni) inkább kelet-európai történelmi hagyomány, mint a türelem. Gondoljunk az esetenként fiziológiai borzongásig ható előítéletekkel, az alacsony szintű konszenzuskésziségre, mások értékeinek tagadására, a mindenáron győzelemre törekésre, a személyes meggyőződés és a birtokolt igazság kizárólagosságának hirdetésére vagy a hideg dölyfösségre.

A honvédségen belül sem a törzsmunka, sem a humánszolgálati tevékenység, sem a testületi szellem nem lehet eredményes az egymást kondicionáló, megerősítő tolerancia nélkül. Ezért fontos pedagógiai feladat az önértékelő és az önkorrekciós készség kialakítása, a mások vezetői autoritásának elviselésére, a másokkal való kommunikáció fenntartására való felkészítés. A tolerancia azonban nem mozoghat a parancsnok részéről a párbeszédre való készség és a határtalan tűrőképesség szélsőségeiben, a másik álláspontjának, helyzetének megértése sem terjedhet minden esetben az elfogadásig, a vele való azonosulásig. Szükség van a negatív (antiszociális

lis, antimorális, törvénytelen) viselkedésmódok határozott elutasítására, szankcionálására a vezetői és a végrehajtói szinteken egyaránt.

A felnőttoktatás pedagógiai gyakorlatában is felmerülhetnek intoleráns jelenségek azoknál, akik a hallgatók véleményeit, meggyőződéseit, szokásait általában „puha” – ezért akciószerűen megváltoztatható – faktornak fogják fel, hatástechnikai problémaként, rászoktató vagy leszoktató, kioktató technikaként kezelik. Ezekkel a nekieséses technológiákkal az elmúlt évszázadban sem lehetett elérni, hogy a katona „magyarabb magyarra”, hazafivá vagy internacionalistává, ateistává vagy vallásossá váljon. Elérni ezzel a módszerrel azt lehet, hogy az addig ép tudati (lelki) diszpozíciók torzuljanak.

□ *Az empátia hozzátapad a türelemhez.* Gyakran tapasztaljuk, hogy meggyőződés áll meggyőződéssel szemben és azt hogy az eltérő gondolatok zavarják legjobban egymást. Az oktatás és a felmérések során azt tapasztaljuk, hogy a felnőttképzésben is jelentős az igény a hallgató mellé álló, bizalomkeltő, ösztönző tanári közlésekre. A parancsnoki munkában sem lehet eltekinteni az emberi jelek iránti fogékonyságtól. Az állománnyal foglalkozó parancsnokok indirekt beleérző képessége nélkülözhetet-

len ahhoz, hogy a rajból, szakaszból, századból, zászlóaljból kihozza a parancsnoka a lappangó teljesítményt (kommunikációs formulája ennek: „érezem, hogy több van a szakaszban, mint...”).

A tisztek egymás közötti viszonyát azonban jelentősen javítaná, ha tudnának egymás sikereivel, egymás gondolataival, törekvéseivel, egymás gondjaival is empátizálni. Gyors eredményt itt sem lehet várni, mert belső ellenállásunk legyőzéséhez idő kell. Az oktatás során azt is tapasztaljuk, hogy a hallgatók pozitívan ítélik meg, ha a katonatanár „emberhangját” érzékeli, amikor töprengésének, csodálkozásának, reményeinek, beavatottságának, hipotéziseinek hangot ad, egyszerűen hisz abban, amit mond. Pedagógiai jelentőséget attól kapnak e kommunikatív tartalmak, hogy az oktató milyen konstruktivitással ismeri fel, irányítja és gazdálkodik velük a hallgatók adottságainak, késztetéseiének feltárása érdekében. Erre pedig szükség van, mert új tematikájú, magas szintű ismeretanyagot kell elsajátítania a beiskolázásra kerülő tiszti állománynak.

Összességében a sikeres partneri együttműködésre is nagyobb az esélye az önértékes, önbecsülő (de mások értékeit is akceptáló) öntudatos, lojális, toleráns és szakmailag jól felkészült tiszti állománynak.

A hadtudomány arculatáról

Nagy Miklós százados,
aspiráns

A magyar hadtudomány olyan kérdések megválaszolása előtt áll, amelyek vélhetően hosszú évtizedekre meghatározzák szellemét, szemléletét, gyakorlati hasznosíthatóságát. Egyszerre kell igazolnunk tudományterületünk létjogosultságát, valódi tudományosságát, meg kell felelnünk a honvédelem napi igényeinek, és mindemellett fel kell kutatnunk és elemeznünk azon tudományos elméleteket, amelyek integrálhatóak a magyar nemzeti stratégiába. E fel-

adatok mellett – véleményem szerint – ott van az is, hogy sokszínűségében is önálló arculatot, egyéni vonásokat adjunk a hadtudománynak. Hatalmas feladatok ezek, amelyeknek a teljesítése a magyar tudományos életbe való integrálódásunk alapvető feltétele is.

Hozzászólásomban a magyar hadtudomány önálló arculatának kialakításával és az ezzel kapcsolatos honvédelmi problémákkal foglalkozom.

□ Az 1989 után Európában és hazánkban végbement politikai változások hatására a magyar hadtudomány az érdeklődés középpontjába került. Az addig szovjet vezetés alatt álló szövetséges rendszerbe tagozódott kis ország hadtudományával szemben az az igény merült fel, hogy válasszon: *hogyan oldható meg egy közép-európai kis ország önálló honvédelme*. A napi gyakorlat oldaláról felmerülő igény kielégítése, megválaszolása – a megfontolt tudományosság igényeit is szem előtt tartva – nem oldható meg máról holnapra. Az egy-síkú hadtudományi gondolkodásmód megváltoztatása legelőször is olyan alap-kutatásokat igényel, amelyek hosszú évekig, esetleg évtizedekig is eltarthatnak. És ezek még csak az alapkutatások! A valóban tudományos megalapozottságú, a gyakorlati életben is hasznosítható kutatások eredményeinek megfogalmazására még csak azután kerülhet sor. Gondolom, elegendő csak a geopolitikai, geostratégiai kutatásokra utalnom. Az elsősorban dr. Kovács Jenő nevéhez kötődő vizsgálatok már évek óta tartanak és igen komoly tudományos eredményekre vezettek. A geopolitikai, geostratégiai elméletek fejlődéstörténetének feltárása és elemzése azonban a gyakorlati élet szempontjából még kevés kézzelfogható kutatási eredményt hozott. Véleményem szerint ez így van rendjén. Siposné dr. Kecs-keméthy Klárával közösen folytatott, a geopolitikához, geostratégiához kapcsolódó katonaföldrajzi kutatásaim is erről győztek meg. A geopolitika és a geostratégia, valamint a regionális katonaföldrajz kulcskérdését képező problémakör – a geopolitika, geostratégia törekvési irányok, befolyási övezetek és zónák – konkrét leírására még várni kell. Meggyőződése, hogy ezt követeli meg tőlünk a tudományosság igénye és komolysága is. Itt mutatkozik meg egyben a hadtudomány felelőssége. Az állami és a politikai vezetés oldaláról joggal mérülhet fel az az elvárás, hogy a *hadtudomány kutatási eredményei nélkülözze a spekulációt, azokra megalapozottságuk okán bátran lehessen építeni*. Ezért tartom helyesnek, hogy a geopolitikai, geostratégiai kutatással elmélyülten foglalkozó szakemberek az

általános elméleti és módszertani kérdések tisztázásáig nem kezdenek el légből kapott, gyakorta ideológiákkal terhelt, spekulációk eredményeként létrejött érdekszférákat, befolyási övezeteket rajzolni Európa és a világ térképére.

A tudományos komolyság és megfontoltság mellett – amely remélhetően idővel a Magyar Hadtudományi Társaság legfontosabb külső ismertető jele lesz – a magyar hadtudomány magán viseli hazánk honvédelmének néhány jellemzőjét is. Így a honvédelem napi igényeinek megfelelően a hadtudományba is bekerültek olyan kérdések, mint a konfliktusok, a veszélyforrások sokrétűsége, a nemzetközi katonai jellegű válságok problémaköre. A magyar honvédelem ezen kulcskérdései tudományterületünkől sokoldalú kutatásokat követelnek meg. Magyarországi földrajzi elhelyezkedéséből adódóan sem a magyar honvédelem, sem a magyar hadtudomány számára nem járható az egyoldalú, egyes tudományos rendszerek szolgái átvételének útja. Ma, amikor a magyar honvédelem és a hazai hadtudomány a merre tovább? kérdése előtt áll, a válasz szinte kézenfekvő. Vegyük át mindkét (szovjet-országi és nyugati) tudományos elméleti rendszerből a valóban tudományos eredményeket, a magyar viszonyok közepette is használható tapasztalatokat. Így az egyetemes tudománynak megfelelő, valóban tudományos rendszert tudunk létrehozni. Hazánk honvédelme pedig valóban megfelelhet korunk katonai szakmai követelményeinek és a sajátos igényeknek is.

□ Véleményem szerint tudományterületünk arculatának két fő sajátossággal kell rendelkeznie. Egyrészt *jellemeznie kell a tudományos elhivatottságnak, másrészt pedig az önálló honvédelemnek való megfelelésnek*.

A tudományos elhivatottság, megalapozottság alapjaiban feltételezi más tudományágak, tudományterületek kutatási eredményeinek integrálását. A hadügy gyakorlati problémái a társadalom összes tevékenységét áthatják, így a hadtudománynak valójában erőteljes interdiszciplináris jelleggel kell rendelkeznie. Ez azonban nem

jelentheti a más tudományágak, tudományterületek elméleteinek mechanikus átvételét, sokkal inkább azok egyfajta megszűrését, a hadtudománynak megfelelő átdolgozását. Ugyanakkor a hadtudomány kutatási eredményeinek előbb-utóbb be kell kerülniük más tudományterületekbe is. Véleményem szerint a magyar hadtudomány önálló arculatának végső kiformalódását az az állapot fogja majd jelenteni, amikor a társadalomtudományi kutatások terén is naponta használják a hadtudomány eredményeit.

Az önálló magyar honvédelemnek való megfelelés a hazai hadtudomány alapvető rendeltetése. Ahogy nem létezik önmagáért való orvostudomány, úgy nem létezik ilyen jellegű hadtudomány sem. Tudományos vizsgálatainknak egyidejűleg kell a jövőben is szolgálniuk az egyetemes hadtudomány fejlődését és a honvédelem igényeit. Ez utóbbi feladat azonban nem mehet a tudományos munka minőségének rovására! Az önálló magyar honvédelem kialakítása minden szorító szükség ellenére megalapozott kutatási eredményeket vár tőlünk. Ideális esetben a hadtudományi kutatások olyan elméleti, gondolkodásbeli alapot nyújthatnak, amelyek nélkül hosszú távon elképzelhetetlen a magyar nemzeti stratégia kialakítása, továbbfejlesztése. Tudományterületünk arculatával függ össze az is, hogy annak stabil kialakulása után, az ország védelmét hosszú és középtávon meghatározó döntések meghozatala előtt az állami vezetés a jelenleginél jobban – remélhetően rendszeresen – fog támaszkodni a hadtudományra. Ez pedig kedvezően fog visszahatni magára a hadtudományra is. Ennek eredményeként várhatóan tovább bővül kutatásainak témaköre, vizsgálatainak terjedelme és mélysége pedig jelentősen meg fog nőni.

□ *A hazai hadtudomány kettős arculatának kialakításában legnagyobb szerepe talán a Magyar Hadtudományi Társaságnak van. Tény, hogy Magyarországon a hadtudománnyal foglalkozó szakemberek zömét e társaság fogja össze. Az itt rendelkezésre álló hatalmas szellemi kapacitás kihasználása*

ezért nemcsak társaságunk belső ügye, hanem legalább annyira az állami vezetés problémája is. Ahhoz azonban, hogy az állami vezetés felismerje a Magyar Hadtudományi Társaságban rejlő tudományos lehetőségeket, nekünk is van tennivalónk. Ezek között legfontosabbnak tartom a kutatási eredmények mind szélesebb körben való megismertetését. Ennek fontos eszköze az a publikációs tevékenység, amelyet a társaság tagjai eredményesen folytatnak.

A szűkös anyagi keretek ellenére társaságunk folyóirata – a Hadtudomány – rendszeresen megjelenik ugyan, de nem tükrözi teljes mértékben mindazt a szerteágazó kutatómunkát, amely a társaságban folyik. Ugyanakkor a folyóirat igen jelentős szerepet tölt be a magyar tudományos életben, mivel az egyetlen olyan kiadvány, amely kimondottan a hadtudományra szakosodik és formájában is megfelel a tudományos követelményeknek. Ugyanakkor el kell ismerni azt is, hogy a Hadtudomány című folyóirat szűkre szabott terjedelme nem teszi lehetővé azt, hogy az igazán tudományos és a tudományos ismeretterjesztő tevékenységi szint élesen elkülönüljön egymástól. Az igazi persze az lenne, ha létezne egy kimondottan tudományos és külön egy ismeretterjesztő folyóiratunk.

A magyar tudomány kettős arculatának kialakítása szempontjából ugyanilyen fontosnak tartom a társasághoz fűződő könyvkiadás megteremtését, amelynek első lépését a Hadtudományi Lexikon megírásával és kiadásával társaságunk már meg is tette. Mivel a hazai katonai témájú könyvkiadás – néhány kivételtől eltekintve – eddig általában a tudományos ismeretterjesztés szintjén mozgott, egy tudományos könyvsorozat beindítása nagyban hozzájárulna a magyar hadtudomány fejlődéséhez. Véleményem szerint addig nem tudunk mást tenni, mint minden lehetőséget kihasználva munkálkodni a magyar hadtudomány kettős arculatának kialakításában. Csakis ennek létrejöttével tudjuk biztonságosan elérni azt a célt, amit ünnepi fórumunk témája is sugall: *alakuljon ki a politika, a honvédelem és a hadtudomány egymást tiszteletben tartó, ám szoros kapcsolata.*

Eredményeink és a jövőnk

*Dr. Várhegyi István ny. alezredes,
a hadtudomány kandidátusa*

A Magyar Hadtudományi Társaság elnökének beszámójából meggyőző és reprezentatív adatokat ismertünk meg a társaság tudományos és szervezeti eredményeiről (országos hálózat, 17 szakosztály és 2 klub, Hadtudományi Lexikon, könyvek, folyóirat, pályázatok, értekezések, állásfoglalások, szakcikk, tanulmányok, elemzések elkészítése és kiadása, továbbá aktív tudományos élet: konferenciák, előadások, vitadélutánok stb.). Mindezek pozitív hatással voltak a biztonságpolitikával foglalkozó szakemberek (szakértők) és az érdeklődő állampolgárok biztonságpolitikai műveltségének fejlődésére. A Hadtudományi Lexikon pl. jelentős mértékben elősegíti a közös nyelvezetű, termékeny gondolatcserék kialakítását. Egy újonnan alakuló tudományos szervezet részéről öt év alatt ennyit elérni nem csekély eredmény. Joggal jelenthetjük ki: a társaság erőfeszítései nem voltak hiábavalók.

A biztonságpolitikai és hadügyi versenyszférában a társaság fontos kutatóközponttá vált. Eredményesen illeszkedett be a belöldi tudományos életbe, és nem csekély eredményeire már külföldön is felfigyeltek. Napjainkban már olyan mennyiségi és minőségi tudományos potenciált képvisel, amelyet nem lehet figyelmen kívül hagyni a kompetenciájába tartozó problémák elemzésekor. Létszáma, országos szervezettsége, folyóirata, aktív tudományos élete révén tudományos befolyása országos szinten több ezer magasán kvalifikált emberfőre terjed ki.

Az elmúlt öt évben elért eredményekről, hibákról, a megragadott és elszalasztott lehetőségekről nyilvánvalóan még sokat lehet és fogunk tárgyalni az előkészületben lévő elemző tanulmányok alapján. Az alkotó vitáktól nem kell félni, mivel azok elősegítik a társaság további fejlődését is.

Ami a következő öt évet illeti, a társaság komoly kihívásoknak néz elébe. Kellő

támogatás mellett számos olyan kérdés tudományos elemzését kell felvállalni, amelyeket az MH stagnáló költségvetése, csökkenő létszáma, kibővített új feladatai miatt teljeskörűen nem képes felvállalni. Úgy vélem, a társaság – egyebek mellett – összekötő híd szerepét töltheti be a globális biztonságpolitika, a regionális válságkezelés és a hadügyi kutatások, valamint az MH számára megszabott és többségében a praxis kényszeréből származó kutatási feladatok között. Ezáltal a társaság eredményesen járulhat hozzá a „folyamatos elméleti lépéstartáshoz és a kívánatos tudományos felzárkózáshoz”, amelyeket nélkülözhetetlennek tartok egy kis létszámú, nemzetközi kötelezettségeket is felvállaló, korszerűen vezetett és felszerelt haderő kialakításához. A civil szféra részéről egyúttal nagyobb empátiát és anyagi támogatást várunk, mivel a biztonságpolitikai kutatások (idő- és tudásráfordítások) nem öncélúak, hanem a nemzet további fennmaradásának nélkülözhetetlen elemei. Egy országnak nemcsak képzett gazdasági szakemberekre, biztonságpolitikailag művelt polgárságra, de tudós katonai elite-re is szüksége van.

A társaság következő öt éve a XXI. századba vezet. Ezért szükségesnek tartom az e század elején felmerülő problémák fokozott figyelemmel kísérését. Javasolom, hogy a társaság dolgozzon ki tudományos kutatási irányelveket, vagyis jelölje meg azon kutatási területeket, témákat, amelyeket érdeklődésünk középpontjába kívánunk állítani, intenzíven kutatni szeretnénk, illetve tagjainknak preferáltan ajánljuk. Egy ilyen kutatási stratégia kialakítását alulról építkezve, a nemzetközi fejlődési trendeket figyelembe véve, multidiszciplináris alapon, felülről szinkronba hozva képzelem el. Az ennek révén kialakított biztonságpolitikai tudományos kutatási jövőképet 2–4 évente lehetne az újabb kihívásokhoz és kutatási eredményekhez il-

leszteni, igazítani, vagyis aktualizálni. Az ilyen kutatási stratégia kidolgozásába az egész tagságot be kell vonni. Meg kell találni annak módját, hogy növeljük a több szakosztályos kutatócsoportok (komplex teamek) szerepét a kutatási problémák megoldásában, és csökkentjük a szakosztályok befelé fordulását.

Tekintettel arra, hogy a XXI. század az ún. információs társadalom korszaka lesz, amely aggregált tudásra alapozott társadalmat jelent, a problémák feltárásánál és megoldásánál fokozottan törekedni kell a meglévő és elérhető tudásbázisok, elméletek, eljárások és technológiák (módszerek) széles körű felhasználására, esetenként azok adaptálására. A felmerülő problémák megoldásának látszólag több alternatívája lehet, azt megállapítani azonban, hogy melyik az optimális, kreatív gondolkodást igényel. A jövődő kulcsa az információkutatás kiszélesítése és a kutatások eredményeinek gyors és széles körű elterjesztése. Olyan gyakorlati kérdések várnak megválaszolásra mint: az információs társadalom hatása az országvédelemre és a hadseregére, a biztonságpolitikai információs stratégia kidolgozása és menedzselése, a vezetés átszer-

vezése és korszerűsítése az információs hadviselés elve szerint, a mennyiségi fölény minőséggel való ellensúlyozása, a harcmező (alkalmazási, működési terület) digitalizálása, vagyis a föld alatti, a földfelszíni, a légi és az űrhálózatok integrálása és további kérdések, melyek alapvetően megváltoztatják a hadsereg szervezését, vezetését és alkalmazását. Mindezen problémákat nemcsak akkor kell vizsgálni, ha csatlakozni kívánunk az euro-atlanti közösséghez, akkor is foglalkozni kell velük, ha a csatlakozásra valamilyen oknál fogva nem kerülne sor.

Ilyen kontextusban a biztonságpolitikával foglalkozó és fejlett hadtudományi kutatás a nemzeti kultúra fontos eleme, tényezője, nemzeti identitásunk és kreatív képességeink megbízható, méltó és hiteles képviselője lehet a hazai és a nemzetközi tudományos életben. A Magyar Hadtudományi Társaságba folyamatosan áramlanak be jól felkészült fiatal kutatók, akik már számítógépen nőttek fel, ezért a problémák megoldása elméleti síkon valószínűleg jóval gyorsabb lesz, mint korábban. Ezáltal a társaság további megbecsülést és sikereket érhet el az ország és a hadtudomány javára.

Új technológia a XX. század végén

*Dr. Fenyves Péter alezredes,
a hadtudomány kandidátusa*

Amikor a lóvasút, a lovaskocsik korában megjelentek az első benzinnel hajtott autók, furcsa játékot, szórakozást láttak benne a legtöbben. Az autók lassúak, bűdösek, kicsik és gyengék voltak. Akkor talán még csak az előrelátó kevesek gondoltak arra, hogy hamarosan megváltoztatják a közlekedést, a szállítást, az emberi kapcsolatokat gyakoriságát, jellegét, de megváltoztatják a hadviselés módját is. Az emberek egy hét helyett egy nap alatt érnek el egymáshoz. Ha korábban havonta váltottak egymással levelet, akkor most akár naponta válhatnak. Ha korábban évente lát-

ták egymást, ezt most akár hetente, naponta tehetik meg.

Napjainkban hasonló változásokat élünk meg. A számítógép és a számítógépekre épülő technológiák hasonlóan változtatják meg életünket. Ma már a Föld jelentős részét átfogó információs ösvényeken emberek milliói léphetnek kapcsolatba egymással, percekben belül. Az egyes országok hálózatainak elektronikus táviratok ezrei jönnek-mennek naponta.

És ez még csak a kezdet! A jövőbe tekintő politikusok, szakemberek – akik a technikai fejlődés lehetőségeit ki akarják

használni – már nagyobb távlatokban gondolkodnak. Úgy vélik, most következik még csak az igazi információs robbanás. Eredményképpen az „egyszerű” emberek is elérhetik otthonukból szinte az egész világot. Kiépül az országutak mintájára az információs sugárút, melyen információk milliárdjai cserélhetnek gazdát. Ennek egyik előfutára egy nemzetközi számítógépeken alapuló hálózat, az Internet. Jelenleg a világ fejlett országaiban már hálózatok tömege kapcsolódik az Internethez. Az USA-ban közel 18 000, Nagy-Britanniában, Németországban és Japánban országonként közel 1400 hálózat kapcsolódik a nemzetközi információs országúthoz. És ezen a hálózaton több mint 100 országban 1,5 millió számítógépről havonta mintegy egymilliárd ($1\,000\,000\,000 = 10^9$) elektronikus levelet küldenek egymásnak az emberek.

Megváltozott a küldött adatok, információk jellege is. Míg korábban egy levélhez külön fényképet és több oldalnyi táblázatot mellékelni csupán többféle technika igénybevételével lehetett, ma videokonferenciákat tartanak, egy üzenetben továbbítanak képet, adatbázist, szöveget.

A felnövekvő nemzedék olyan új fogalmakat ismer meg és használ, amelyek már természetesen számára. Az információs technológia, a tallózás az információs sugárúton, a multimédia, a bitek, a bájtok mind részét képezik majd életüknek. Már most úgy kell képezni őket, hogy képessé váljanak az új technológiák megértésére és használatára.

A hadtudomány feladata, hogy mindig új utakat keressen, a legkorszerűbb el-

méleteket, elveket és technológiákat vizsgálja. Térségünkben még nem jellemző a korszerű nyugati technológiákhoz hasonló szintű eszközök és módszerek általános, széles körű használata. De rövid időn belül elkerülhetetlen lesz! A számítógépek árának folyamatos csökkenése és a kommunikációs lehetőségek kiépülése megteremti a polgári, az üzleti, az állami vagy a katonai téren az új technológiák használatának lehetőségét.

Ha a hadseregek eszközeit legalább részben automatizáljuk, gyorsítjuk és egyszerűsítjük a vezetést, megszüntetünk rengeteg felesleges feladatot, akkor a létszámot csökkenteni lehet. A létszám csökkenésével egy időben azonban növekedni fog korszerűsége. Áttekinthetőbb lesz szerkezete, naprakész információkkal egyszerűbb lesz vezetése, és egyszerűbb lesz a civil kontroll megvalósítása.

Foglalkoznunk kell az információs technológia megvalósítási lehetőségeivel. Ha nem tördünk annak magyar kutatásával és fejlesztésével, akkor – ha akarjuk, ha nem – a külföldi cégek ezt megteszik helyettünk, és megakadályozhatatlanul kiszorítják a magyar cégeket. Jelentős szellemi tőke áll még rendelkezésre, mely összemérhető minőségben a nemzetközi szintén vezető szellemi termékeket létrehozókkal.

Végezetül remélem, hogy képesek leszünk a nemzetközi vérkeringésbe bekapcsolódva komoly eredményeket elérni egy olyan területen, ahol az országok közötti gazdasági különbség előtt az ország szellemi tőkéje, szürkeállománya a meghatározó, és ez éppen az információs technológia lesz.

BEMUTATJUK A TÁRSASÁG TANÁRKY-DÍJASAIT

A Magyar Hadtudományi Társaság 1992. február 29-i küldöttgyűlésén a Magyar Tudományos Akadémia 1838. szeptember 8-án megválasztott első hadtudományi rendes tagjáról elnevezett *Tanárky Sándor-díjat* alapított a hadtudomány magyar művelői számára. Az alapítás óta az elnökség, tudományos munkásságuk elismeréseként, a társaság alábbiakban bemutatott négy tagjának adományozta a díjat:

Dr. Ács Tibor

1931. november 6-án született Budapesten. Katonai Akadémiát és az ELTE történelem-könyvtár szakát végezte el. 1950 novemberétől 1991 májusáig szolgált a hadseregben és ezredesként került nyugállományba. Katonai pályáját a honi légvédelem rádiótechnikai csapatainál kezdte, majd a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián tanári, a Hadtörténeti Intézetben hadtörténeti és szekcióvezetői, a Zrínyi Katonai Kiadóban irodalmi vezetői és igazgató első helyettesi, a Honvédelmi Minisztériumban tudományos tanács titkári és végül a Hadtörténelmi Közlemények főszerkesztői beosztásban dolgozott.

Tudományos munkával közel harmincöt éve foglalkozik. 1966-ban az ELTE-n summa cum laude eredménnyel nyerte el a bölcsészettudományi doktori címet és 1982-ben sikeres védés után kapta meg a hadtudomány kandidátusi, majd 1994-ben a hadtudományok doktora fokozatot. Kutatási területe: az 1848–1849. évi magyar polgári forradalom és szabadságharc hadtörténete; a XIX. század magyar hadtudománytörténete, és e század történelmi személyiségei katonai szolgálata és hadügyi nézetei. E témákból számos írása jelent meg. Rendszeresen szerepel a hazai és a nemzetközi tudományos konferenciákon,

valamint esetenként a televízióban és a rádióban is.

A tudományos közéletben részt vesz; az MTA II. Osztálya Tudomány- és Technikatörténeti Komplex Bizottság, az MTA Királysír Bizottság, az MTA II. Osztálya Történettudományi Bizottság Hadtörténeti Munkacsoport és az OTKA Társadalomtudományi Kollégiuma tudomány- és technikatörténeti zsűri tagja. 1975–1990. között a TIT Országos Hadtudományi Választmányának, a TIT Bp.-i Elnökségének tagja, a TIT Bp.-i Hadtudományi Szakosztályának elnöke volt. Tagja a Magyar Történelmi Társulatnak, a TIT-nek és a Magyar Hadtudományi Társaságnak. A XIX. századi magyar hadtudomány-története feltárásában végzett munkásságáért és sokoldalú tudományszervezési tevékenységéért 1993 novemberében megkapta a Magyar Hadtudományi Társaság Tanárky Sándor-díját.

Dr. Pataky Iván

1930. július 16-án született Debrecenben. Érettségi után, elvégezve a Honvéd Kosuth Akadémiát, 1949-ben avatták fel. Csapattisztként kezdte, majd a II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskolán szolgált. 1960-ban az ELTE-n magyar-történelem szakos tanári diplomát szerzett. 1960–1985-ig, nyugállományba vonulásáig a polgári védelmi szakterületen: ezred törzsfőnökként, a tiszti főiskolákon tanszékvezetőként, majd a PVOP-n osztályvezető-helyettes, osztályvezetőként, a Polgári Védelem című hetilap főszerkesztőjeként dolgozott.

1955 óta folyamatosan publikál, hazai és külföldi – bolgár, német, szovjet, osztrák, cseh és szlovák – lapokban: polgári védelem, katasztrófavédelem, biztonságpolitika és hadtörténelem témákban. 1975-ben megszerezte a hadtudomány kandidátusa fokozatot.

A polgári védelmi tudományos élet aktív résztvevője. Tagja volt a Honvédelem, a Honvédségi Szemle és jelenleg is tagja a Hadtudomány és a Magyar Polgári Védelem szerkesztőbizottságának. Részt vett a Kiss Károly Hadtudományi Klub, a Magyar Hadtudományi Társaság és a Magyar Polgári Védelmi Szövetség megalakításában – alapító tagként.

Több könyve jelent meg. Jelenleg kiadás előtt áll *A vonakodó szövetséges* című könyve (az MN közreműködése Csehszlovákia 1968. évi megszállásában). E témából több mint tíz publikációja jelent meg.

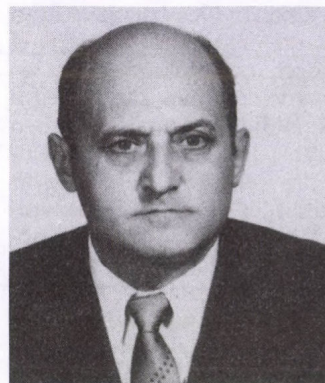
Az utóbbi években az OKTK keretében és egyéb megbízások alapján részt vesz a katasztrófaelhárítással, a migrációval, a polgári védelem általános és háborús feladataival kapcsolatos kérdések kutatásában.

1994-ben a polgári védelem története, valamint a II. világháborúban Magyarországon felelt folyó légi háború, illetve az 1968-as csehszlovákiai agresszió magyar vonatkozású történetének elmélyült kutatásaiért és ezen területen felmutatott tudományos eredményeiért és publikációiért, valamint a tudományos ismeretterjesztés terén végzett *eredményes tevékenységéért* kapta meg 1994-ben a Tanárky-díjat.

Dr. Kovács Jenő

1929-ben született. 1948-ban önkéntes soroskatonaként vonult be a honvédségbe, s a néphadseregéből 1988-ban ment nyugdíjba altábornagy rendfokozattal.

1949-ben avatták tisztté. Elvégezte a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiát (1953) és a szovjet Vezérkari Akadémiát (1964). A hadtudomány kandidátusa (1969). Húsz éven át a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián tanított harcászati vezető tanárként, hadművelési tanfolyamvezetőként és az akadémia parancsnokának tudományos helyetteseként. Csatapnál gépesített lövészhadosztály parancsnoka volt. Szolgálatának utolsó évtizedében a felső politikai és katonai vezető testület tagja volt.

Tudományos kutatásainak területe a hadművészet. E tudományterület alapvető témakörében (találkoztatók, áttörés) elért eredményeit külföldi folyóirat is (Vojennaja Miszt) közölte és tudományos publikumoknak minősítette. Kandidátusi értekezésének megvédése óta 46 tanulmánya jelent meg. Díjnyertes pályamunkák szerzője és az MHTT első díjat nyert pályázója.

1967-ben a Magyar Néphadsereg II. tudományos konferenciájának referátumában elsőként adta elő Magyarország földrajzi adottságaiból fakadó, s nemzeti érdekeinek jobban megfelelő katonai doktrína gondolatát. E vaskos hadászati problémát a magyar hadsereg – a szövetségen belül egyedülálló átszervezéséig – (1986, 1987) folyamatosan művelte.

A '70-es években látóköre kibővült a geopolitika ismeretvilágával és a Közép-Európa viszonyaira épülő szovjet hadművészetről lényegesen eltérő (angolszász) hadelmélettel, s a '80-as évek végétől kutatásainak tárgya a geopolitikával széleseedett ki és a nyugati hadikultúrák szemléletével is gazdagodott. A magyar hadtudomány céljait szolgáló kutatási módszereinek fejlődése tükröződik a tanulmányaiban.

A '90-es években hosszú távú kutatási programba kezdett Magyarország önállóvá váló katonai stratégiájának feltárása céljából. E téma geopolitikai, hadművészeti alapjait kutatja és a probléma komplex vizsgálatában a hadtörténelem és a katonaföldrajz tudós képviselőit is bevonja. Munkájának eredményei a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia tudományos könyvtárában testes kötetekben lelhetők fel.

Dr. Pirityi Sándor

1925-ben született. Külpolitikai újságíróként 1951 óta dolgozik. A Magyar Távirati Iroda – amelynek külpolitikai szerkesztőségében 1960-tól szakosodott katonapolitikai, elsősorban leszerelési-fegyverzetkorlátozási témákra, ilyen jellegű nemzetközi

tárgyalások, értekezletek alkalmából – számos alkalommal küldte ki különtudósítóként Genfbe, Stockholmra, Helsinkibe, Brüsszelbe, Moszkvába, New Yorkba, Madridba, Párizsba és más helyszínekre.

A 70-es években két kisebb haditengerészeti témájú munkája után a Zrínyi Katonai Kiadó gondozásában jelent meg *A leszerelés* című, mintegy négyszáz oldalas katonapolitikai-fegyverzetkorlátozási tárgyú kötete, amely alapul szolgált a hadtudomány kandidátusa fokozat elnyeréséhez. *Hadászati fegyverrendszerek és korlátozások* című, 1982-ben publikált munkáját a Zrínyi Kiadó nívódíjjal is elismerte. Ugyanez a kiadó bocsátotta közre 1990-ben *Az ellenségkép változásai* című, közel háromszáz oldalas kötetét.

Korábban a Külpolitika című havi folyóiratban, az MTA Intézetközi Békakutató Központjának Konfliktus és Együttműködés című kiadványában, majd a Hadtudományban és az Új Honvédségi Szemlében számos tanulmányt publikált, nem beszélve a különböző külpolitikai sajtóorgánumban megjelent cikkeiről, cikksorozatairól. Pályázatait a Magyar Hadtudományi Társaság első és második díjakkal jutalmazta.

Az elmúlt évtizedekben több mint két tucat hadtörténeti, katonapolitikai, politikatudományi könyvet fordított le különböző nyelvekből magyarra, közreműködött szakszótárak lexikonok elkészítésében. Tagja a Magyar Pugwash Bizottságnak, rendszeres résztvevője az olaszországi ISODARCO nemzetközi katonapolitikai szimpóziumainak.

A TÁRSASÁG SZPONZORAINAK KÖSZÖNTŐ ELISMERÉSE

A Magyar Hadtudományi Társaság szponzorainak több éven át folyamatosan nyújtott segítségük elismeréseként a társaság elnöke a Hadtudományi Lexikon egy-egy díszkötéses példányával fejezi ki köszönetét:

Bathó Sándor úrnak,
a SKANTRADE Svéd–Magyar Kereskedelmi Kft. kereskedelmi vezetőjének;

Bodnár Péter György úrnak,
az MHTT szponzori klubja elnökének;

Bonyhádi György úrnak,
a Telefon Elektronik Kft. ügyvezető igazgatójának;

Horváth Ede úrnak,
a Vaffenorg Rt. igazgatójának;

Kertész Viktor úrnak,
a FORNIX Kft. igazgatójának;

Kőfalvy Zsolt úrnak,
a Szinva-NET Kft. igazgatójának;

Dr. Mueller Othmár úrnak,
az Igazságügyi Műszaki Szakértői Intézet igazgatójának;

Szabó Zoltán úrnak,
a SzabóZé Holding igazgatójának;

Szalay Miklós úrnak,
a HM Elektronikai Igazgatóság vezérigazgatójának;

Takács Gábor úrnak,
az Andrews és Sykes Hungary Kft. képviselőjének;

Vas Rezső úrnak,
a Méréstechnikai, Informatikai Kutató és Innovációs Bt. főosztályvezetőjének.

A magyar hadtudomány helyzetéről

A folyóirat hasábjain első ízben olvashatja az érdeklődő a hazai hadtudomány fontos dokumentumát, „A Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága beszámolóját a magyar hadtudomány helyzetéről (1989–1995), amely 1995 szeptemberében készült. Ám bevezetesként szükséges kitérni azokra az előzményekre, amelyek meghatározták a Hadtudományi Bizottság beszámolójának összeállítását.

Előzmények

A Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvény 3. § 3. pontja értelmében az Akadémia elnöke kétévenként beszámolni tartozik az Országgyűlésnek az Akadémia munkájáról és a magyar tudomány általános helyzetéről. Az MTA Elnöksége 1994. október 25-i állásfoglalása szerint az MTA Elnöksége *első ízben* 1996. szeptember végén nyújtja be ezt a beszámolót, melynek tervezetét előtte az Akadémia 1996. évi májusi rendes közgyűlése vitat meg és fogad el. Ezek figyelembevételével az MTA Elnöksége meghatározta az Akadémia országgyűlési beszámolójának elkészítésével összefüggő teendőket. Felálította a Parlamenti Beszámolót Koordináló Bizottságot, amelyben az Akadémiát képviselő közreműködőkön kívül részt vesznek a hazai tudományművelésben érdekelt tarcák és intézmények delegáltjai.

Az MTA Elnöksége úgy ítélte meg, hogy az országgyűlési beszámolóknak egyaránt szólnia kell a politikusokhoz, az államigazgatási szakemberekhez, a közvéleményhez és a tudomány művelőihez.

Nyelvezetének egyszerre kell közérthetőnek és a tudományhoz méltónak lennie. A beszámoló mellett, hogy számot ad a költségvetést megszavazó törvényhozó testületnek, a Parlamentnek a rábízott erőforrások felhasználásáról és azok eredményességéről, a hazai tudományt is szembeesíti önmagával.

A parlamenti beszámolóban a tudomány általános helyzetét taglaló rész *első elkészítését* nehezítette, hogy évtizede nem készült az *érintettek egyetértését is bíró*, átfogó elemzés a hazai tudomány állapotáról, színvonaláról, művelőinek, intézményeinek általános helyzetéről, a politika és a társadalom tudományra vonatkozó ítéleteiről és szándékairól, ezek megváltozásáról, a kelet-európai régió radikális átalakulása miatt végbemenő alapvető változások tudományra gyakorolt hatásáról, jövőre vonatkozó konzekvenciáiról. Ezek a körülmények és még más nehézségek következtében az Akadémia országgyűlési beszámolója összeállíthatóságáért az a kompromisszum született, hogy főként diszciplináris közelítésben azt tekintsék „magyar tudománynak”, amiről az Akadémia köztestülete és testületei (osztályai, tudo-

mányos és regionális bizottságai, illetve egyes tudományszervezési funkcióra létesített ad hoc és állandó bizottságai és tanácsai) érdemi áttekintéssel és véleményekkel rendelkeznek, képesek rendelkezni. (Az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottságát ilyen testületnek ítélték meg.)

Ebből következett, hogy a megfelelő apparátusok segítségével ők hivatottak a beszámoló alapvető tudományos információit és ítéleteit megalkotni. Emellett nélkülözhetetlen, hogy a tudomány állapotát visszatükröző egyéb információs körök, mint a tudományt finanszírozó országos alapok, a tudományos teljesítmények megítélésére is hivatott akkreditációs intézmények, valamint a tudomány művelését felügyelő, koordináló szervek, minisztériumok közreműködjenek a tájékoztató összeállításában.

Az elfogadott vázlattalv szerint az 1996. évi parlamenti beszámoló a következő részekből áll: Bevezetés, I. A magyar tudomány általános helyzete, II. A hazai tudományos teljesítmények, III. A tudomány finanszírozása, források, IV. Az Akadémia tevékenysége, V. Következtetések, javaslatok, VI. Országos statisztikai és scientometriai kép a magyar tudomány jellemzésére nemzetközi összehasonlításban. Mellékletek: 1. Összeállítás az Akadémia nagyobb társadalmi jelentőségű kérdésekben tett állásfoglalásáról; 2. A hazai tudomány teljesítményeinek illusztrálása néhány kiemelt tudományos témakör alaposabb bemutatásával.

A fentiekben elmondottak szerint készült el a tennivalók forgatókönyve, melyben az MTA tudományos bizottságainak – így a Hadtudományi Bizottságnak – anyagait 1995. szeptember 30-ig kellett elkészíteni és az illetékes akadémiai osztályoknak megküldeni.

Az MTA Elnöksége és a koordinációs bizottság vázolt követelményei mellett, az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya 1995. május 29-i kibővített tudományos bizottsági ülésén és a Hadtudományi Bizottság 1995. május 30-i ülésén meghatározottak alapján a hazai hadtudomány helyzetét hét szempont illetve kérdéskör szerint kellett elemezni: I. A hadtudomány helyzete,

te, jellemzői és prioritásai, II. A hazai hadtudomány művelőinek és intézményeinek kondíciói, III. A tudományos utánpótlás helyzete és alakulása, IV. A hadtudományi könyv- és folyóiratkiadás helyzete, V. A hadtudományi informatikai infrastruktúra, VI. A hazai hadtudományi teljesítmények, VII. A Magyar Tudományos Akadémia új köztestületi szerepe és hatásköre.

E szempontok alapján a magyar hadtudomány helyzetéről szóló beszámoló összeállításához értékes adatokat, elemzéseket és tájékoztatásokat adott a HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály, az MNVK Hadművelési Főcsoportfőnökség Tudományos Munkaszervező Osztálya, a Magyar Hadtudományi Társaság, a Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja, a ZMKA, a HM Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, a HM Haditechnikai Intézet, a HM Zrínyi Kiadó, az MH Tóth Ágoston Térképészeti Intézet, az MTA Doktori Tanács Hadtudományi Szakbizottsága, a katonai és polgári nemzetbiztonsági szolgálatok.

Az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága 1995. szeptember 26-i ülésén élénk vita és bizonyos korrekciók után a beszámolót jóváhagyta, majd megküldte az MTA IX. Osztály elnökének.

A beszámoló a magyar hadtudomány helyzetéről (1989–1995), a diszciplinának nem minden területéről és jellemzőjéről ad teljes képet. A Hadtudományi Bizottság, fő feladatának megfelelően, a saját nevében nyilatkozott a hazai hadtudomány elmúlt hétszázévi állapotáról, fejlődéséről. A Hadtudományi Bizottság reméli, hogy helyzetelemzése olyan vitát vált ki a hadtudomány művelői és felhasználói körében, amely előre viszi a diszciplína fejlődését és felhasználását ügyét. A Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztálya Hadtudományi Bizottsága ezért adja teljes terjedelemben közre beszámolóját.

ÁCS TIBOR,
az MTA IX. Osztály
a Hadtudományi Bizottságának titkára

A Magyar Tudományos Akadémia
IX. Osztálya Hadtudományi Bizottságának
beszámolója
a magyar hadtudomány helyzetéről
(1989–1995)

1995. szeptember hó

BEVEZETÉS

A magyar hadtudomány *társadalmi helyzetét, perspektíváját és fejlődésének tendenciáit* azok a változások határozzák meg, amelyek az 1980-as évek fordulóján Magyarországon külső körülményeiben és belső helyzetében végbementek. Ezek a *változások a magyar hadtudomány elé is gyökeresen új célokat és feladatokat állítottak*, egyszersmind új feltételeket teremtettek számára. Ennek lényege, hogy a koalíciós kötöttségekből megszabadult, önállóvá vált magyar hadtudománynak *alapvető szerepet kell betöltenie* a szuverenitását visszanyert Magyar Köztársaság biztonságának és honvédelmének tudományos megalapozásában.

A hadtudomány művelésének mértékadó fórumai felismerték, hogy az új feladatoknak a magyar hadtudomány csak akkor tud megfelelni, ha biztosítani tudja önmaga megújulását, szakít a korábban rákényszerített tartalmi és módszertani dogmákkal, képes új szakmai alapokon, valóban alkotó módon vizsgálni a biztonság és a honvédelem megoldásra váró problémáit. Felismerték azt is, hogy az elmúlt időszakban nemcsak diszciplínájuk társadalmi helyzete változott meg, hanem a világban a hadtudomány fejlődésének fő tendenciái is átalakultak.

A megváltozott körülmények, az új célok és feladatok alapján perspektívában kirajzolódik egy – a nemzetközi fejlődéshez jól kapcsolódó, de az egyetemes jelleg mellett a nemzeti sajátosságokat is kellően magában hordozó – önálló magyar hadtudományi diszciplína. Az ennek kidolgozására irányuló munkák a hadtudomány különböző szféráiban és fórumain megkezdődtek. A munkát ösztönzik a hadtudomány helyzetét és perspektíváit nem kis mértékben befolyásoló tudománypolitikai elgondolások és azok konzekvenciái.

I.

A hadtudomány helyzete, jellemzői és prioritásai

A rendszerváltás óta eltelt hat esztendőben nemcsak a hadtudományi közélet szereplői, a tudományos fórumok, műhelyek és kutatók hangoztatták, de az *Országgyűlés Honvédelmi Bizottsága, a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség Parancsnoksága, illetve vezérkara is felismerte, hogy a tudomány közreműködése nélkülözhetetlen a honvédelem, a fegyveres erők és szervek átalakításában.*

Ennek a felismerésnek gyakorlati megvalósítása érdekében az említett vezető szervek egyrészt széles körű tudományszervezői tevékenységet fejtettek ki, másrészt folyamatosan megfogalmazták a kutatások iránti igényeiket. Ennek alapját képezi a HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály által kidolgozott, a hadtudomány szakterületeinek képviselői, kutatói részvételével tudományos konferencián megtárgyalt, s a honvédelmi miniszter által – *A hadtudományi kutatások fő irányai az ezredfordulóig* címmel – kiadott irányelvek képezik.

A honvédség keretei között folyó hadtudományi munka céljainak elérését jól szolgálják a HM és a HVK által a tudományos munka szervezeti és más feltételeinek szabályozása érdekében kiadott dokumentumok. Ezek előírásai összhangban vannak a kormány tudománypolitikai irányelveivel és érvényesítik a honvédségnél annak előírásait. Nagy segítséget nyújt a kutatóknak a tudományos munka szervezésére létrehozott szervek „menedzseri” tevékenysége.

Az önállóvá vált és teljes megújulásán munkálkodó hadtudomány – az új lehetőségek, tevékenységi formák kihasználásával – az ország biztonságpolitikai helyzetének, az új védelmi koncepció kialakítása szükségleteinek, az európai integrációs szervezetekbe való csatlakozás és az átfogó haderőreform igényeinek megfelelően csoportosítja a polgári és katonai hadtudományi kutatások súlypontját és irányait. A hazai gyakorlati igények szerinti prioritások kialakítása élénk viták és elemzések közepette ment végbe.

A hadtudomány legfőbb prioritásai a következő sorrendet mutatják: az új védelmi koncepció, a honvédség átalakítása, válságkezelés és megelőzés. A nemzetközi összehasonlítás alapján kimutatható, hogy a legfontosabb kérdésekben az európai országok hadtudományában is ezekkel azonos prioritások fedezhetők fel, legfeljebb sorrend- és hangsúlyeltolódás tapasztalható. A védelmi koncepció és a haderő átalakításával kiemelt figyelemmel foglalkozik a német, az olasz, a holland, a belga, a svájci, az osztrák, a svéd, a finn, a lengyel és más országok hadtudománya és irodalma. A haderő-alkalmazási kérdésekben több közös érintkezési felület mutatható ki, többek között a gyors reagálású, mozgékony erők alkalmazási elveinek kutatása terén.

A beszámolás időszakában a hadtudomány sem kerülhette el a tudományos diszciplínák helyzetéről és szerepéről kialakuló tisztázó vitákat. Ezekben részt vettek a hadtudomány hazai művelői és a közélet régi és új mértékadó fórumai, a katonai és civil kutatóintézmények képviselői, valamint a független kutatók. A viták még nem zárultak le, de azt máris világossá tették, hogy a hadtudományt a világ minden országában olyan tudománynak fogadják el, melynek tárgya a hadügy, a háború, a fegyveres küzdelem. E tárgykörökhöz tartozik a háború elkerülésének, a lehetséges katonai konfliktusok, illetve a háború jellegének, a fegyveres erők építésének, az országvédelemnek és a biztonsági optimumnak a kutatása. A diszciplína kutatási terü-

letei újabban bővültek: a rendvédelem, a nemzetbiztonság, a határőrizet, a vám- és pénzügyőrség kérdéseivel.

A hadtudomány leglényegesebb szakterületeihez sorolják: a hadtudomány általános elméletét, a hadművészetet, a katonai vezetést, a haderőszervezést, a katonai kiképzést és nevelést, a haditechnikát, a katonai logisztikát (védelemgazdaságot) és a hadtörténelmet. Fontos szakterülete még a katonaszociológia, a hadijog, a katonai igazgatás, a katonaföldrajz és a katonai térképészet.

A klasszikus hadtudományi területek mellett a fejlődés eredményeként új szakterületek is jelentkeztek. Korunkban a hadtudomány fogalma, tárgya és szakterületei állandó változásban vannak, egyre bővülnek, súlypontjai és fejlődési irányai folyamatosan módosulnak, mivel új tendenciák és problémák jelentek meg a biztonsági, a hadügyi és a védelmi szférában. Ma már ez a diszciplína is kutatja az olyan kardinális kérdéseket és szakterületeket, mint a biztonságpolitika, a védelem és a regionális biztonság változásai és az európai szervezetekbe történő integrálódás katonai problémái.

A hadtudomány kiterjedt tárgyánál fogva számos szállal kötődik a matematikai és természettudományokhoz, az élet- és társadalomtudományokhoz. A tudományos fejlődés irányai azt bizonyítják, hogy a hadtudomány kapcsolatrendszere a különböző tudományokkal egyre szélesebb, sokoldalúbb, összetettebb és hatékonyabb, ami kifejezésre jut a kutatási eredmények kölcsönös hazai, olykor nemzetközi felhasználásában.

A hadtudomány jellemzőinek és prioritásainak elemzése bizonyítja, hogy a magyar hadtudomány, mint önálló diszciplína művelése korunk és az ország helyzetéből fakadó szükségszerű követelmény és semmi mással nem pótolható szellemi tevékenység, amely kutatásaival, eredményeivel az ország biztonságát és védelmét hivatott elősegíteni. Ezt a felismerést tükrözi a magyar tudományos életben egyre erősödő elismertsége és az a tény, hogy Magyarország történetében most van először igazán lehetőség és egyúttal szükség a hadtudomány és szakterületei korszerű művelésére, melynek a kutatási feltételei, ha ellentmondásosan is, de egyre jobban kialakulnak.

II.

A hazai hadtudomány művelőinek és intézményeinek kondíciói

A diszciplína hazai katonai és polgári kutatási feltételeinek alakulása 1990 és 1995 között változatos képet mutat. Egyfelől állandósuló korlátokat jelentenek a pénzügyi gondok, másfelől viszont egyértelműen kiszélesedtek a kutatások szervezeti, intézményi, pályázati és tematikai területei. A hadtudománynak új katonai és civil bázis-intézményei, szervezetei, műhelyei jöttek létre, amelyek erőteljes nyitást hajtottak végre más tudományok és a társadalom irányába. Javult a kutatómunka szervezettsége, a tudományos tevékenység koordinálása, irányítása és a kutatási eredmények felhasználása. Nőtt a diszciplína és művelőinek elismertsége.

Pozitív irányba mozdultak el a hadtudomány és szakterületei, s a mintegy 1000 katonai és civil művelőjének kutatási feltételei és kondíciói. Ehhez hozzájárultak a kutatás teljesítményeiben érdekelt minisztériumok (a HM, a BM, a PM és a nemzetbiztonsági szolgálatok).

A Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség keretei között – a HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály és a Honvéd Vezérkar Tudományos Munkaszervezési Osztály irányító és koordináló tevékenységével – kedvező változáson és átalakuláson mentek keresztül az egyetemi és főiskolai kutatóhelyek (Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, illetve a Kossuth Lajos Katonai Főiskola, Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola, Szolnoki Repülő Tiszti Főiskola), a tudományos kutatóhelyek (Hadtörténeti Intézet, Haditechnikai Intézet, Stratégiai és Védelmi Kutató Intézet, Térképészeti Intézet) és a tudományos gyűjtemények (Hadtörténeti Levéltár, Hadtörténeti Múzeum, Hadtudományi Könyvtár és a 10 szakterületi könyvtár) körülményei, valamint az alkalmazott kutatás olyan műhelyei, mint a Magyar Honvédség Parancsnoksága, a Szárazföldi Csatatok Főcsoportfőnöksége, a Repülő és Légvédelmi Főcsoportfőnökség, a Budapesti Katonai Kerületi Parancsnokság stb.

A hadtudományi kutatási feltételek javításához, a tudomány művelői és intézményei kondícióinak pozitív alakításához nagymértékben hozzájárult a pártoktól és az államtól független két civil szervezet – a Magyar Hadtudományi Társaság 1990. októberi és a Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja 1990. novemberi – létrehozása és tevékenysége. Ugyancsak kedvező hatást váltott ki és új lendületet adott a hadtudományi munkának az MTA IX. Osztálya Hadtudományi Bizottságának 1994. szeptemberi létrejötte és működése.

A hadtudomány legfontosabb bázisintézményeinek, szervezeteinek és műhelyeinek jellemző kondíciói a következők:

A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia és a három katonai főiskola mintegy 700 oktatója közül százan rendelkeznek tudományos fokozattal. Ezen belül a ZMKA-n 250 oktatóból hárman a tudomány doktorai, negyvenegyen a tudomány kandidátusai. A tudományos élet reformjának kiemelkedő sikere a ZMKA tudományegyetemmé minősítése, melynek életbeléptetése most van folyamatban. A ZMKA-n, mint hadtudományi egyetemen, posztgraduális tudományos képzés is folyik. A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum tudományos munkakörben dolgozóinak létszáma 1989-ben 65, 1995-ben 74 fő. Közülük nyolcan kandidátusi fokozattal rendelkeznek. A HM Haditechnikai Intézetnél jelentősen csökkent a haditechnikai kutatásokkal és fejlesztéssel foglalkozó munkatársak száma. Jelenleg 54 hivatásos tiszt és 26 polgári kutató van tudományos munkakörben. Tudományos fokozattal 4 tiszt rendelkezik (egy a tudomány doktora, három kandidátus). A HM Stratégiai és Védelmi Kutató Intézetben 10 kutató dolgozik, ebből öt tiszt és öt polgári alkalmazott. Közülük hét fő kandidátus. Az MH Térképészeti Intézetben 7 kutató és 10 szakember vesz részt a kutatásokban, közülük 3 kandidátus.

A Magyar Hadtudományi Társaság az elmúlt öt év során közel ezer taggal (egy-harmaduk hivatásos tiszt, egyharmaduk civil, egyharmaduk nyugdíjas) működött. Munkássága – 18 szakosztállyal és két klubbal – a hadtudomány valamennyi szakterületét átfogja. Tevékenysége tudományos konferenciák és nyilvános vitafórumok megrendezésében, önálló kiadványok megjelentetésében, a Hadtudomány című folyóirat kiadásában realizálódik. Ezenkívül évente pályázatokat ír ki, kutatásokat végez. Az eredményes tudományos munkáért díjakat adományoz.

A Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja alapítványi támogatással dolgozó, önfenntartó, független, alternatívák kidolgozására vállalkozó, kuta-

tást és tanácskozást szervező, kezdeményező, kiadványokat megjelentető és szakértői vélemények készítésével foglalkozó intézmény. Munkáját héttagú kuratórium irányítja. Kutatógárdája nem állandó, a szakma legjobb képviselőit igyekszik bevonni a munkába.

A hadtudomány intézményei és művelői anyagi kondícióinak jellemzői, hogy a HM és az MH a tényleges alap- és alkalmazott kutatásokra megközelítőleg 114 millió forintot fordított. A különböző pályázatok díjainak összege valószínűsíthetően szintén több millió forintot tett ki. Ezen belül az OKTK 1994. évi nyertes pályázataira 12,3 millió forint, az MHTT pályázataira pedig mintegy 2 millió forint került felhasználásra.

A fentiek alapján az elmúlt hét esztendőben (1989 és 1995 között) az állami és a civil szféra az alap- és alkalmazott hadtudományi kutatásokra – becsülhetően – legalább 150 millió forintot fordított.

A kutatók és oktatók jövedelmi viszonyai az elmúlt 2–3 esztendőben romlottak, nem is beszélve a nagyszámú nyugdíjas, de a hadtudományi kutatásban nagy szerepet játszó kutatók jövedelmeinek csökkenéséről.

III.

A tudományos utánpótlás helyzete és alakulása

A tudományos utánpótlás „merítési” minősége és alakulása igen sajátos jellegű a hadtudomány szakterületein. Szembeötlő, hogy a tudományos – egyetemi doktor, tudomány kandidátusa és doktora – fokozatosok védési életkora feltűnően magasabb, mint a civil tudományos életben (például a dr. univ. 44 év). Ennek oka eddig egyértelműen a honvédség sajátosan nehézkes felsőfokú képzési rendszere volt. (A 18–20 éves fiatal 3–4 éves katonai főiskola, 2–5 év csapatszolgálat, 3–5 éves katonai akadémia vagy civil egyetem után 35–40 éves korában kezdhette el a tudományos fokozat megszerzési eljárásait.)

Ennek a rendszernek inkább hátrányai voltak, mint előnyei, ami sajnos a tisztí generációk sokaságát sújtotta az elmúlt 40–45 esztendőben. Ez a hatás még ma is érzékelhető, de ha lassan is, megkezdődött a fiatalítás.

A ZMKA-n 1989 és 1993 között 198 főnek engedélyezték az egyetemi doktori eljárást, ebből 134-en nyerték el a fokozatot. A ZMKA hadtudományi egyetemként az 1993. évi LXXX. törvény alapján kész folytatni a doktori (PhD) képzést és eljárást.

A TMB a hadtudomány szakterületeiről 1963 és 1995 között 38 személynek sikeres védés után ítélte oda a tudomány doktora és 270 személynek a tudomány kandidátusa fokozatot.

A tudományos továbbképzés keretében 1989 és 1995 között 11 fő nappali ösztöndíjas, 38 fő levelező és 62 önálló pályázó kívánta megszerezni a hadtudomány kandidátusa fokozatot. Sikeres védés alapján ebben az időszakban a TMB, illetve az MTA Doktori Tanácsa és illetékes szakbizottsága 15 főnek a hadtudomány doktora és 87 főnek a hadtudomány kandidátusa címet adományozta. Jellemző, hogy a hadtudomány doktorainak többsége 60 év feletti, a kandidátusok többsége pedig 40–45 éves. (Lásd az 1. sz. mellékletet.)

Az adatokból kitűnik: komoly erőfeszítésekre van szükség annak érdekében, hogy a hadtudomány bázisintézményeiben a megfelelően minősítettek száma biztosítható legyen. A tudományos képzés és utánpótlás problémáira és a változtatás szükségességére a hadtudományi tudományos fokozatosok országos értekezlete már 1992-ben felhívta az illetékes állami és tudományos szervek figyelmét, hatékony intézkedésekre azonban nem került sor.

A hadtudomány művelői és intézményei személyi kondíciói színvonalának emelése érdekében elkerülhetetlenné válik a tudományos utánpótlás hosszabb távú programjának kidolgozása és végrehajtása. E program megvalósításában meghatározó szerepe lehet a ZMKA-nak, mint hadtudományi egyetemnek és a meginduló doktorandus programjainak.

IV.

A hadtudományi könyv- és folyóirat-kiadás helyzete

A hadtudomány művelői és intézményei fontos feladatuknak tekintik az új tudományos eredmények nyomtatásban való közzétételét. Az elmúlt 5–6 esztendőben – a hazai és a nemzetközi polgári, illetve a katonai könyv- és folyóirat-kiadás jóvoltából – a hadtudomány különböző szakterületeinek eredményei, ha nem is az optimális mértékben, de rendszeresen megjelentek.

A hazai polgári és nemzetközi könyvkiadók és tudományos folyóiratok szerkesztősegei elsősorban a biztonságpolitikai és a hadtörténeti műveket adták közre. 1989 és 1995 között a hadtudományi szakkönyvek, folyóiratok megjelentetése – a növekvő infláció, az emelkedő előállítási költségek (amelyek az utóbbi években két, háromszorosára növekedtek), a terjesztési nehézségek és más problémák miatt – csak a Honvédelmi Minisztérium, a Magyar Honvédség és még néhány más szervezet, intézmény pénzügyi támogatásával volt lehetséges. Ezekben az években az MTA támogatásával egyetlen hadtudományi szakkönyv sem jelent meg.

A megjelent nyílt és belső terjesztésű hadtudományi folyóiratokon kívül (lásd a 2. sz. mellékletet) hadtudományi témájú könyvet az alábbi intézmények adnak ki:

A Zrínyi Kiadó évente 4–6 munkát ad közre, 1990 és 1995 között 27 művet jelentetett meg.

A HM Stratégiai és Védelmi Kutató Intézet 1990 és 1995 között 4 önálló kötetet, a Védelmi Tanulmányok 17 kiadványát és a Védelmi Füzetek 11 számát adta ki.

Az MH Térképészeti Intézet a vizsgált időszakban szakkönyvek és folyóiratok vásárlására 5 millió forintot fordított.

A Magyar Hadtudományi Társaság 1992-ben egy, 1993-ban egy, 1994-ben három kiadványt jelentetett meg, 1995-ben pedig közreadta a Hadtudományi Lexikont két kötetben, tízezer példányban.

Belső terjesztésű katonai szakkiadványokat adott még ki a HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály, a MH VK Tudományos Munkaszervező Osztály, az MH Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központ. A ZMKA és a 3 katonai főiskola 1989 és 1995 között több száz tankönyvet, jegyzetet és tansegédletet jelentetett meg.

A hadtudományi könyv- és folyóirat-kiadás 1989 és 1995 közötti helyzetét vizs-

gálva érezhetőek a publikációs feltételek javítására való törekvések, de egyértelműben kimutathatóak a negatív tendenciák, amelyek ma már kritikus állapotba hozták az új hadtudományi eredmények közreadását. Egyre nagyobbak a finanszírozási gondok, hiányzik a hadtudományi publikációs tevékenység erőteljes támogatása és koordinálása. Esetenként kitapintható a hadtudomány egyes művelőinek, intézményeinek és iskoláinak publikációs monopóliumra való törekvése.

A hadtudomány civil és katonai művelői és intézményei csak a források jobb csoportosításával, a koordináció megvalósításával és egymás támogatásával – valamint az MTA és a HM segítségével – tudják a hazai és a nemzetközi tudományos közlés lehetőségeit kihasználni. Ha ez nem sikerül, akkor bekövetkezik a magyar hadtudományi könyv- és folyóirat-kiadás katasztrofális visszaesése, a hadtudományi eredmények publikálási lehetőségeinek beszűkülése, ami a fellendülőben lévő magyar hadtudomány és szakterületei művelésének hanyatlásához vezetne, és az országvédelemre, a honvédelemre, valamint a haderőreform folyamataira is káros hatással lenne.

V.

A hadtudományi informatikai infrastruktúra

A hadtudományi információ beszerzésének és hozzáférhetővé tételének lehetőségei a kedvező változások dacára ellentmondásosan alakultak.

A hadtudományi szakirodalmi tájékoztatás alapvető bázisai a könyvtárak, amelyek – lehetőségeik függvényében – a kutatás igényeinek kielégítéséhez felhasználhatnak minden olyan hagyományos és korszerű eszközt, amelyek elősegítik az információ megszerzését, előállítását, tárolását, továbbítását, felhasználásra bocsátását, vagyis az informatika eszközzrendszerét.

A Magyar Honvédségnél három éve eredményesen működik a Hadtudományi Szakirodalmi Integrált Információs Rendszer (HSZIIR), amely a ZMKA bázisán 10 szakkönyvtár bevonásával jött létre.

A hadtudományi szakkönyvtáraknak komoly problémát jelent a szakkönyvek és folyóiratok beszerzése, mert a növekvő árakkal párhuzamosan a beszerzésre fordítható összegek nominál- és reálértékben is csökkentek.

A ZMKA Tudományos Könyvtára a magyar és idegen nyelvű könyvek vásárlására évi 3,5 millió forintot fordít. Ebből 200 ezer forintért idegen nyelvű könyveket és 800 ezer forintért idegen nyelvű folyóiratokat szerez be. Évente az állomány kb. 3 ezer könyvvel és 3700 tankönyvvel, 200 magyar és 51 idegen nyelvű folyóirattal gyarapodik. A könyvtár 1993 óta ethernet alapú Novell alatt futó lokális hálózatot működtet, mely kapcsolódik az intézményi PC gerinchálózathoz. A könyvtár 1990-től referált hadtudományi adatbázist épít, együttműködve a honvédségi felsőoktatási és szakkönyvtárakkal. Az adatbázis online hozzáférhető, a nemzeti és a nemzetközi adatbázisok körében jegyzett. Az IIF hálózaton keresztül a hazai és a nemzetközi intézmények, adatbázisok elérhetők. A kutatás számára a tudományos információk beszerzése többnyire ezen az úton történik. Ennek az informatikai rendszernek a működtetését főleg a pénzügyektől függő technikai eszközök hiánya hátráltatja.

A HIM szervezetében működik az országos Hadtudományi Könyvtár, amely 1990 és 1994 között 4,3 millió forintot fordított könyvek és folyóiratok beszerzésére. Ebből és adományokból 9000 könyvvel gyarapodott az állománya. 1994-ben 193 folyóirat beszerzésre 460 ezer forintot fordítottak. A könyvtár számítógépes parkja fejlesztésre szorul.

A Haditechnikai Intézet könyvtárának számítógéppel való ellátása szegényes, lehetetlen a naprakész feldolgozás és a felhasználók gyors, pontos kiszolgálását. A szűkös pénzügyi források 1989 és 1995 között csak 290 külföldi és 1350 hazai könyv beszerzését tették lehetővé. A beszerezhető külföldi folyóiratok száma 63-ról 36-ra csökkent.

A Stratégiai és Védelmi Kutató Intézet 1994 második felétől bekapcsolódott – Svájc segítségével – az Internet (E-mail) hálózatba. Ennek révén egyrészt megkapják az aktuális NATO-információkat, másrészt óriási adatbázis vált hozzáférhetővé a kutatók számára.

A hadtudományi informatikai infrastruktúra a hadtudomány bázisintézményeiben összességében még szegényes és hiányos, elmarad a nemzetközi trendektől és az európai gyakorlattól. Az is érzékelhető azonban, hogy a hadtudomány művelői a meglévő tudományos információ beszerzésének lehetőségeit sem használják ki maximálisan.

VI.

A hazai hadtudományi teljesítmények

A hadtudomány művelői és intézményei eredményes alap- és alkalmazott kutatási tevékenységet folytattak a hadtudomány minden területén.

A diszciplína művelői és intézményei egyéni elképzeléseken, pályázatokon, törvényhozói, kormányzati, HM-, MH-megrendeléseken és terveken alapuló tudományos kutatómunkájuk ezen a szerteágazó szakterületeken jelentős eredményeket értek el.

A hadtudomány 1989-től 1995-ig elért főbb teljesítményei és hatásai nemcsak a diszciplína önfejlődésében, hanem a tudományos publikációk és konferenciák számában, a tudományos képzésben és a katonai felsőoktatás tudományos megalapozásában, a nemzetközi megjelenésben és kapcsolatokban, a hazai védelmi szektor formálásában, a törvényhozásban, a kormányzati és a katonai döntések meghozatalában, továbbá a közvélemény alakításában is kimutathatók.

A hadtudomány szakterületein ugyan nem tekinthető általánosnak a kvantitatív scientometriai módszerek alkalmazása, mivel nem elegendők a tudományos munkák minőségi méréséhez. Ám a mennyiségi tudomány mérés segítségével mégis kialakulhat egy objektívebb kép a hadtudományi művek főbb műfajai, a publikációs és tanácskozási fórumok számáról.

A rendelkezésre álló adatok szerint Magyarországon az elmúlt időszakban összesen: 312 könyv, 997 tankönyv, jegyzet és közel 5000 cikk, tanulmány jelent meg. (Lásd a 3. sz. mellékletet.)

A Magyar Honvédség Vezérkarának adatai szerint az alkalmazott kutatások során 1992 és 1994 között elkészült 424 munkából 300-at tudtak felhasználni a honvédség átalakításának különböző területein.

A HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály azoknak a témáknak a kutatását támogatta, amelyek főként a katonai doktrínával, a honvédség modernizálásának, átalakításának koncepciójával, az újszerű tervezési és költségvetési kérdésekkel,

a haditechnikai ellátás, korszerűsítés problémáival foglalkoztak. Az ilyen jellegű tanulmányok száma mintegy harmincra tehető.

A hadtudomány magyar művelői külföldi tudományos publikációiról sajnálatos módon még megközelítő adatok sem állnak rendelkezésre. Ezért csak igen töredékes a hazai hadtudomány eredményeinek nemzetközi megjelenése mértékéről, a külföldi publikációk és hivatkozások számának alakulásáról adható mérés. Valószínűsíthetően ez a szám 200–300 körüli. Néhány intézménynél a mutatók igen kedvezőek. Például a HM Stratégiai és Védelmi Kutató Intézete a szakembereinek 49 írása, a BHKK szakíróinak 27 tanulmánya, a HM Haditechnikai Intézet kutatóinak 29 munkája, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum tudományos munkatársainak 35 tanulmánya jelent meg külföldi tudományos kiadványokban.

Igen élénk volt 1989 és 1995 között a magyar hadtudomány különböző szakterületeit művelők részvétele a nemzetközi tudományos konferenciák és társaságok munkájában, különösen az alábbi három bázisintézménynél.

A Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja külföldi partnerek részvételével 17 nemzetközi konferenciát szervezett az európai biztonság, a NATO és az integráció, valamint a honvédelem és a haderő átalakításának problémáiról. A Stratégiai Védelmi Kutató Intézet évente két nemzetközi konferenciát szervezett, a közép-európai biztonságról, a térségbeli országok katonai doktrínáiról, a Partnerség a békéért programról és az EBESZ-folyamatról. Az SVKI kutatói 1994-ben 50 külföldi rendezvényen voltak előadók. A Haditechnikai Intézet kutatói 9 külföldi tudományos konferencián vettek részt. A Hadtörténeti Intézet és Múzeum szakemberei 80 külföldi tudományos rendezvényeken szólaltak fel. Az MH Térképészeti Intézet és a térképészeti szolgálat szakemberei 15 konferencián vettek részt.

A Magyar Hadtudományi Társaság a hazai hadtudományi konferenciák megtartásában vállalt jelentős szerepet, a hadtudomány bázisintézményeinek részvételével. Az MHTT és szakosztályai számos tudományos konferenciát tartottak a diszciplína különböző szakterületeinek kérdéseiről. A rendezvényeken részletesen elemezték: a hadtudomány, a biztonságpolitika, a hadászat, a honvédelem, valamint a katonai gondolkodás és más tudományos kérdéseket.

Az MHTT a Parlament Honvédelmi Bizottságának kezdeményezésére 1994-ben és 1995-ben hadtudományi nyilvános fórumokon a fegyveres erők és a társadalom kapcsolata, környezetünk biztonságára ható veszélyforrások és az azokra való reakciólehetőségek, a védelem és a gazdaság kapcsolata, a biztonság, a védelem emberi magatartás című témákat vitatta meg.

Az MHTT kiemelkedő tudományos teljesítménye volt, hogy 140 szakember közreműködésével elkészítette a nemzetközi szempontból is jelentős Hadtudományi Lexikont, amelynek négyezer címszava és ezer utalószava korszerű meghatározásait adja a diszciplína szakterületeinek, fogalmainak, eseményeinek és jelenségeinek.

A társaság évente pályázatokat írt ki a honvédelmi politika, a haderőszervezés és alkalmazás, a kiképzés és nevelés, valamint a hadtörténet témaköréből. A diszciplína szakterületeinek témáiból 1991–1994 között 164 pályamű készült el.

A hazai hadtudomány új teljesítménye az OKTK 1994. évi 25 nyertes pályázata, amelyek Magyarország biztonságpolitikájának, védelmi és haderő-konceptiójának és az integráció fontosabb kérdéseivel foglalkoznak.

A bemutatott alap- és alkalmazott kutatási eredmények is jól illusztrálják, hogy a hadtudományi kutatás teljesítménye az utóbbi években már jól kapcsolódott az élenjáró nemzetközi trendekhez, az egyetemes hadtudomány és hadügy számára is felhasználható eredményeket produkált. A diszciplína által feltárt új tudományos értekek közül nem egy a nemzetközi biztonsági és katonai gyakorlatba is beépült.

A hazai hadtudomány és szakterületei 1989 és 1995 közötti eredményeinek többsége a magyar katonai felsőoktatásban is hasznosult. A diszciplína hagyományos és új szakterületein feltárt élenjáró eredmények a ZMKA-n és a három katonai főiskolán folyó képzés és az ebben az időszakban készült új tankönyvek, jegyzetek alkotóelemeivé váltak.

A diszciplína teljesítményei kézzel fogható hatással voltak a törvényalkotói és kormányzati munkára, a HM és az MH vezetésének döntéshozatalára. A hadtudomány szakterületeinek eredményeit, ha nem is minden vonatkozásban, de felhasználták a honvédelemmel kapcsolatos törvények meghozatalánál, az ország biztonságával és védelmével kapcsolatos határozatok és rendeletek kidolgozásánál, a honvédség átalakítására vonatkozó koncepciók, tervek kimunkálásánál, de hatással voltak az irányítás és vezetés elveire és a végrehajtás gyakorlatára is.

VII.

A Magyar Tudományos Akadémia új köztestületi szerepéről és hatásköréről

A Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvény biztosította az Akadémia köztestületi státusát, amit a hadtudomány művelői és intézményei, a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség vezetői, a Belügyminisztérium és a biztonsági szolgálatok kedvezően fogadtak. A hadtudományi közvélemény úgy ítéli meg, hogy az MTA új köztestületi státusa nagyban erősíti a tudomány önállóságát, szabadságát és nélkülözhetetlen szerepét a magyar társadalomban.

Igen pozitívnak ítélik meg, hogy a hadtudomány ismét elfoglalhatta megillető helyét az Akadémián, amihez a hadtudomány teljesítményei is hozzájárultak. Az MTA Hadtudományi Bizottságának újjáalakítása – amelyet 1994. augusztusában kezdeményeztek – 1994. szeptember 5-én megtörtént és az 1994. október 10-én megválasztott MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya Hadtudományi Bizottsága 1994. október 17-én megkezdte tevékenységét. A hadtudomány képviselőt kapott az Akadémia életében kiemelkedő szerepet játszó közgyűlésében is azáltal, hogy a 200 nem akadémikus tag közé egyik hadtudomány doktorát is beválasztották.

Az MTA és a IX. Osztály Hadtudományi Bizottságának rövid, alig egyéves munkálkodása termékenyítően hatott a hadtudományra, a diszciplína és részterületei művelőire és intézményeire. Az MTA Hadtudományi Bizottsága szerepével kapcsolatban, amely az MTA és IX. Osztálya feladataiból a tudományra háruló teendőket végzi, nagyok az elvárások. Bonyolult feladatkörét tagjai és a tisztségviselői – igen problematikus viszonyok között – társadalmi munkában látják el.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Megállapítható, hogy a rendszerváltás után a magyar hadtudomány az új lehetőségek és feltételek függvényében teljesen beleilleszkedett a tudományok rendszerébe. A hadtudomány művelésének színvonala emelkedett, szabadabb és nyíltabb lett a kutatások mozgásteré. A törvényhozás és a kormány, a Honvédelmi Minisztérium, a Magyar Honvédség, a Belügyminisztérium és a biztonsági szolgálat támogatja a tudományművelést, a hadtudományi műhelyek és kutatók munkáját.

A magyar hadtudomány teljesítményei alapján egyre elismertebb helyre került a tudományos életben – megszűnt belterjessége. A gazdag hagyományokon alapuló hadtudomány új stúdiumaival eredményesen vesz részt a biztonság, a honvédelem és a fegyveres erők átalakításának bonyolult folyamataihoz kapcsolódó törvényhozási, kormányzati és katonai döntések tudományos megalapozásában. A kutatók és a tudományos fokozatot elérték számának növekedése, a tudományos munka szervezése stb. kedvező hatással voltak a teljesítményekre, ugyanakkor az egyre szűkülő anyagi és technikai feltételek hátrányosan befolyásolták azt. A tudományos teljesítmények ellenére a kutatók nem tudtak kellő időben bekapcsolódni (megfelelően előkészíteni) a honvédelem, a hadsereg átalakítása, a katonai rendszerek fejlesztése, stb. kérdéseinek, problémáinak vizsgálatába. Ehhez hozzájárult az is, hogy a szakmai vezetés többször nem vagy csak „szükséghelyzetben” vette igénybe a kutatás eredményeit, a kutatók segítkező ajánlásait.

A közép- és hosszú távú kutatási tervekhez kapcsolódva, a hadtudomány erőteljesebb kibontakozása, eredményességének növelése érdekében célszerű előtérbe helyezni az alábbiakat:

- átfogó hadtudományi kutatási koncepció kidolgozását,
- a szervezőmunka javítását, amely célirányosabbá teheti a tudományos munkát, és
- a hadtudományi eredmények elbírálásának javítását,
- a tudományos utánpótlás programjának kidolgozását, a tudományos fokozatosok és az arra aspirálók jobb anyagi és erkölcsi elismerését,
- a hazai és nemzetközi könyv- és folyóirat-kiadás kondícióit figyelembe vevő kiadáspolitikai és koncepciói elkészítését,
- a külföldi könyvek és folyóiratok, illetve hadtudományi szakirodalom beszerzésének javítását,
- a hadtudományi információs rendszer feltételeinek bővítését,
- a hadtudomány hazai és nemzetközi művelői, intézményei közötti együttműködés gazdagítását.

A fentiekben túlmenően szükséges, hogy erősödjön a kapcsolat a hadtudomány művelői, intézményei, valamint az eredményeket hasznosító szervek, intézmények között.

Az MTA Hadtudományi Bizottsága a maga eszközeivel, a hadtudományi kutatásban érdekelt szervekkel, együttműködve – segíti – a fenti feladatok megoldását.

K I M U T A T Á S
a hadtudomány doktorai és kandidátusai életkoráról és munkahelyéről

Év	Védett		Életkor				Munkahely (a védeés időpontjában)	
	doktori	kandidátusi (fő)	doktori (fő)		kandidátusi (fő)			
1989	3	16	60–55 év 2 50–45 év 1		50–45 év 8 45–40 év 7 40–35 év 1		ZMKA 3 fő BJKMF 1 fő RTF 3 fő egyéb 10 fő nyá. 2 fő	
1990	3	11	60–55 év 2 50–45 év 1		55–50 év 1 50–45 év 5 45–40 év 4 40–35 év 1		ZMKA 7 fő RTF 1 fő HTI 1 fő HTI 1 fő egyéb 2 fő nyá. 2 fő	
1991	2	11	65–60 év 1 50–45 év 1		50–45 év 1 45–40 év 5 40–35 év 4 35–30 év 1		ZMKA 5 fő HTI 1 fő HTI 1 fő egyéb 5 fő nyá. 1 fő	
1992	3	4	70–65 év 1 65–60 év 1 50–45 év 1		50–45 év 1 45–40 év 2 40–35 év 1		HTI 1 fő HTI 1 fő KHK 1 fő egyéb 3 fő nyá. 1 fő	
1993	3	10	65–60 év 1 60–55 év 1 45–40 év 1		80–75 év 1 75–70 év 1 70–65 év 1 65–60 év 1 60–55 év 1 50–45 év 1 45–40 év 2 40–35 év 1		ZMKA 3 fő HTI 2 fő SZRTF 1 fő egyéb 2 fő nyá. 5 fő	
1994	1	15	65–60 év 1		55–50 év 3 50–45 év 4 45–40 év 5 40–35 év 3		ZMKA 8 fő KLKF 1 fő SZRTF 1 fő KHK 1 fő egyéb 4 fő nyá. 1 fő	
1995	–	20			70–65 év 1 60–55 év 1 55–50 év 4 50–45 év 1 45–40 év 10 40–35 év 3		ZMKA 5 fő KLKF 2 fő HTI 2 fő KHK 1 fő SZRTF 1 fő egyéb 8 fő nyá. 1 fő	

Megjegyzés: Az egyebek között szerepelnek a BM, a határőrség, a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok adatai.

*A hadtudomány legjelentősebb hazai tudományos folyóiratai**Nyílt terjesztésű folyóiratok*

Új Honvédségi Szemle (1946-tól), a Magyar Honvédség központi folyóirata. Havonta jelenik meg, 10 ív terjedelemben, 3300 példányban. Egy szám költsége 750 ezer Ft.

Hadtudomány (1991-től), a Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata. Negyedévente jelenik meg, 10 ív terjedelemben, 800 példányban. Egy szám költsége 500 ezer Ft.

Hadtörténelmi Közlemények (1888-tól 1944-ig) az MTA Hadtudományi Bizottsága, 1954-től a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum folyóirata. Negyedévente jelenik meg, 10 ív terjedelemben, 1100 példányban. Egy szám költsége 475 ezer Ft.

Haditechnika (1969-től), a Magyar Honvédség műszaki tudományos és ismeretterjesztő folyóirata. 8 ív terjedelemben, 3200 példányban jelenik meg negyedévenként. A négy szám költsége 3,4 millió Ft.

Belső terjesztésű hadtudományi periódikák

Hadtudományi Tájékoztató, a HVK Tudományos Munkaszervezési Osztály kiadványa. Évente 4–8 szám jelenik meg, számonként 9 ív terjedelemben, 300–350 példányban.

Katonai Logisztika, az MH Anyagi-Technikai Főcsoportfőnökség kiadványa. Évente 4 szám jelenik meg, számonként 10 ív terjedelemben, 300 példányban.

Akadémiai Közlemények, a ZMKA hadtudományi folyóirata. Évente 4–5 szám jelenik meg, számonként 10 ív terjedelemben, 300 példányban.

Akadémiai Értesítő, a ZMKA pedagógiai kiadványa. Évente 2–3 szám jelenik meg, számonként 8 ív terjedelemben, 300 példányban.

Minden katonai főiskola, haderőnemi parancsnokság és a nemzetbiztonsági szolgálat rendszeresen jelentet meg katonai tárgyú periodikát.

A hadtudományi publikációkról

Év	Könyv	Tankönyv, jegyzet	Folyóiratcikk
1989	54	188	601
1990	55	188	681
1991	37	124	799
1992	58	172	862
1993	64	149	751
1994	38	130	857
1995	6	46	415
Összesen	312	997	4966

Rendelje meg
a
HADTUDOMÁNYI LEXIKONT!

A kétkötetes mű mintegy 140 szerző munkája.
Kb. 4800 szócikket tartalmaz.

A klasszikus hadtudományi fogalmakon túl
a szerzők feldolgozták a biztonságpolitika, a honvédelem
politika, a hadászat, a hadművelet és a harcászat,
a fegyvernemi és a szakcsapatok alkalmazásának kérdéseit,
a haditechnika és a hadiipar fogalmait,
a Belügyminisztériumhoz tartozó fegyveres és rendészeti
szervek, a vám- és pénzügyőrség alapvető feladatait,
továbbá a közigazgatás és az önkormányzatok
honvédelmi igazgatással és a katasztrófaelhárítással
kapcsolatos fogalomrendszerét.

*A lexikon ára 4995 Ft,
az MHTT tagjai 4480 Ft-os kedvezményes áron
vásárolhatják meg.*

Ez a kedvezmény 1996. június 30-ig érvényes.

Ha meg kívánja vásárolni a lexikont,
hivatalos időben keresse meg az MHTT titkárságát,
ahol készpénzfizetés ellenében ezt megteheti.
Írásbeli megrendelés vagy telefonon történő megbeszélés
esetén kívánságra postán is megküldjük.

Aus dem Inhalt

In der Zeitschrift Nr. 4/1995 erscheint das vollständige Material des anlässlich des 5. Jubiläums der Gründung der Ungarischen Gesellschaft für Wehrkunde gehaltenen, festlichen Simposiums „Politik und Landverteidigung“.

Vorträge und Beiträge: über die fünfjährige Arbeit der Gesellschaft; über politische, sicherheitspolitische Fragen bzw. über die der Verteidigung.

In dieser Nummer wird ebenfalls der Bericht vom Ausschuß für Wehrkunde der IX. Abteilung der UWA über die Lage der Ungarischen Wehrkunde in der Periode 1989–1995 publiziert.

From the Content

In the 4th issue of the 1995 periodical the complete material of lectures titled „Politics and National Defence“ appears, which was organized on the occasion of the 5th anniversary of establishing Hungarian Military Science Society.

Lectures and remarks: about the 5 year working period, questions of politics, policy of security and defence. In the same issue we also publish the report of the 9th department of Hungarian Academy of Science about the situation of the Hungarian military science (1989–1995).

Содержание номера

В четвертом номере журнала за 1995 год публикуется статья, содержащая полный материал торжественного заседания, посвящённого пятой годовщине образования Венгерского Научно-военного Общества. Доклады и реферанты: о вопросах политики, политики безопасности, обороны и о пятилетней деятельности общества.

В этом же номере публикуется отчёт комитета по вопросам военной науки 9-го отдела Венгерской Академии Наук о положении венгерской военной науки.

Tájékoztató a tagsági díj befizetéséről

Az MHTT Elnöksége kéri a tagság tagjait, hogy újítsák meg tagságukat és

1996. március 31-ig
fizessék be az 1996. évi tagdíjat.

Az éves tagsági díj a munkaviszonyban lévőknek 800 Ft,
diákoknak és nyugdíjasoknak 500 Ft.

Akik a megjelölt időpontig rendezik tagdíjukat, a Hadtudomány című folyóirat 1996. évi számait térítésmentesen megkapják. A tagdíjat készpénz-átutalási megbízáson kérjük feladni, amely nyomtatvány a szakosztály titkároktól, illetve az MHTT titkárságától beszerezhető.

A társaság elnöksége várja a hadtudomány és a kapcsolódó más tudományterületek iránt érdeklődő, és azokkal tudományos igénnyel foglalkozó, vagy foglalkozni kívánó hivatásos és nyugállományú tisztek, tiszthelyettesek és állampolgárok jelentkezését. Jelentkezési lapot a MHTT Titkárságán és a szakosztályoknál lehet beszerezni.

A társaság folyóiratát, a Hadtudomány-t azok az állampolgárok is megrendelhetik, akik nem tagjai a társaságnak. Egy szám ára 200 Ft, az éves előfizetési díj 800 Ft. Megrendelés esetén a befizetést az MHTT Titkársága által megküldött „Készpénz-átutalási megbízás” nyomtatványon kell eszközölni.

A tagdíj befizetésével, a belépéssel és a folyóirat megrendelésével kapcsolatos kérdéseivel forduljon az MHTT Titkárságához:

1101 Budapest X., Hungária krt. 9–11.

Levélcím: 1581 Budapest, Pf.: 15.

Telefon: 260-07-40/13-59 mellék.